

CELS

KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Sadegšana	57
	Taisnība	33
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vizija	33
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap-	
	sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede-	1
<i>Strēlerte, Veronika</i>	rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	
	Sapnis	71
	Dēlam	12
<i>Švābe, Arveds</i>	Sakšu gārša	12
	Ziemassvētki	65
<i>Toma, Velta</i>	Vaicājums	69
<i>Veselis, Jānis</i>	Nakts un diena	96

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārd</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virsburgā (E. Andersons) 115, J. Mišņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
 Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimetne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgalā	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēgļu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi siltums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anšlāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimiece, tēlojums	158

	Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums 153
<i>Lesiņš, Kņuts</i>	Brauciens snieggputeni, novele 49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda 161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts 6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts 100

D r ā m a

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments) 149
----------------------	---

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība 57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme 178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja 162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi 29
	Jānis Poruks 127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru 123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu 169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani 82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis 67

C h r o n i k a

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirģensons) 88, Pōls Valerī (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Luters pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
	Trimdinieks 442
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoli 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Želums 209
	Otrais es 229
	Dīvas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elējija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Ingolštates katedrāle	426
	<i>Toma, Velta</i>	
	Zeme	233
	Angelus	258
	Kurzemes sieva	531
<i>Virza, Edvarts</i>	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sējēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalms 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Prōza

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobebe, stāsts	210
	Zelmeņa vairogš, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Oswalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukāajā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklausītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

Apcerējumi

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķikauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras-teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārkliņš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rudziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas noietnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Eglīša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grīnbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Eglīša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CEĻS

GARA DZIVEI MĒNEĪRAKŪTI

Nr. 2 (5)

FEBRUĀRIS

1 9 4 6

Knuts Lesiņš

BRAUCIENS SNIEGPUTENĪ

Novele

Vastlāvjos iegriezās dienvidrietumu vējš ar puteni. Tas nerimās divas dienas: šaustījās ar mitrām, pinkainām sniega vērpatām ap visu, kas gadījās ceļā, un šķendējās dīvainu būtņu balsīm pa Kraukļu māju šķorēm. Pats Kraukļu saimnieks gulēja kažokā uz stallaugšas, melno strupbārdū pret jumta lūku paslējis, un klausījās šais vēja balsis ar sāpīgu labpatiku. Viņam tiktos, kaut tās būtu vēl spalgākas, vēl nejdzīgākas, kaut vētraī būtu tāds spēks, ka tā nogrābtu māju jumtus un viņu pašu līdzī, aiztriekdama visu kankaru kankaros kaut kur pasaules telpas bezdibēnī.

Jumts reizēm tiešām iebriksšķējās, taču da-
ba šoreiz netikoja pēc cilvēku roku darba un
nenāca saimniekam talkā atrisināt lietās, kas
viņam pašam bija risināmas. Īstenībā viņš
jau arī bija izšķīries, kā to darīt. Ne velti
viņš te gulēja kopš vakar vakara. Tagad
tikai vajadzēja vēl visu dvēselē sakārtot, sa-
ņemties spēku un aukstasinību. Jo viņš ne-
gribēja vairs pārsteigties. Sākumā viņam tas
nebija izdevies. Pirmajā satraukumā par sie-
vas neuzticību viņš bija pārlieku aizrāvis.

Tas nebija labi. Viņš pat bija sievai iesitis.
Tādēļ, ka viņa ar reizi neatzinās: viņa sevi
aplinkus attaisnoja. Tomēr viņam bija
kauns. No mājas ļaudīm trača vairs neva-
rēja noslēpt. Kaut gan tā iemesli viņiem
droši vien bija agrāk nojaušami nekā saim-
niekam pašam: tādas lietas vīrs allaž uzzin
viens no pēdējiem. Tagad liktenis bija viņu
sodījis: par to, ka viņš bija jutis sevi tik
lepnu un paštaisnu, par to, ka viņam bija
ātrākie un staltākie zirgi, par to, ka viņam
bija skaistākā sieva visā pagastā, bet droši
vien ne to iemeslu dēļ, kuŗus viņš vakar
Ilzei bija metis acīs. Ar rūgtu pašizsmieklū
viņš atcerējās, ka bija viņai pārmetis taisni
to, ar ko agrāk pats bija tik ļoti lepojies.

Viņš nebija kautrējies atgādināt sievai, ka
viņa ir nabaga skolotāja meita un beigusi
ģimnāziju. Agrāk viņš mēdza teikt: es pats
esmu bagāts, man nevajaga sievas ar pūru.

Viņa bija tik smalka un par vārgu, lai
veiktu visus mājas darbus kā pēc veclaiči-
giem uzskatiem īstenai saimniecei pienāktos.
Jā, — viņš agrāk teica, — manai nelaiķei
mātei bija pārāk sūrs un grūts mūžs: es ne-

gribu, lai manai sievai klātos tāpat, lai viņa būtu nomocīta un neglīta.

Ilze milēja sabiedrību un bieži braukāja uz tuvējo pilsētu. Vai tikai, lai satiktos ar Vārpu saimnieku? — Kā viņš vakar to lietu bija izskaidrojis, nē — viņai taču bija garīgas tieksmes, gribējās aiziet uz teātri, iegādāties jaunas grāmatas, satīkties ar citiem cilvēkiem. Kāds brīnums, ja viņa nevarēja apmierināties ar večiem, kas runāja tikai par lopiem, ražām, cenām un nodokļiem, piedevām smirdēdami pēc nelāgas tabakas un stipra degvīna! Un Vārpu saimnieks bija smalks puisis; kopš viņš bija atmetis ar roku kuģa mehaniķa amatam un atnācis saimniekot Vārpās nomirušā brāļa vietā, mājas izskatījās pavisam citādi uzkoptas un piejaunotas. Viņš bija redzējis pasauli, un ar viņu bija patīkami parunāties ne tik vien jaunai sievietei . . .

Jā, kad viņš tā pamatīgi pārdomāja visu vakardien teikto, tad bija taisni tas, ko viņš bija agrāk uzskatījis par sievas un paša priekšrocībām. Viss tikai bija sagriezies otrādi pēkšņajā greisirdības un aizvainota lepnuma uzplūdā. Viņš bija piepeši sācis tādas valodas, kādas pa ausu galam bija dzirdējis šur tur kaimiņos par sevi un savu dzīvi mēlojam.

To visu laikam nevajadzēja darīt, īpaši sist nē! Viņu pārņēma mierīgs, salds drūmums. Pavisam vienkārši lietu apsverot, varēja nākt pie cita risiena. Tas, ar ko viņš agrāk lepojās, bija pareizi; par to arī tagad nebija ko kaunēties, nebija ko nožēlot. Ne-laime bija gan sāpīga, bet vienkārša, pat ikdienišķa: sieva bija iemilējusi citu. Kādēļ? — Nu, kādēļ tad viņš bija iemilējis savu sievu! Kādēļ nebija apprecējis kaimiņa Ezergaila jaunāko meitu Alvīni, kluso un strādīgo loppu pārraudzi? Pēc viņa kāzām tā bija pārcēlusies darbā pāris pagastu tālāk, un ļaudis melsa, ka lielās mīlestības dēļ uz viņu tā palikšot vecmeitās. Droši vien katram šai dzīvē pienācās kāds ciešanu mērs. Tagad bija viņa kārta.

Protams, sievai to vajadzēja agrāk pateikt! Kādēļ tāda muļķošanās? Bērnu viņiem vēl nebija. — Paldies Dievam! — Bet Vārpu saimnieks! . . . Jā, to viņš vēl gribētu redzēt! Viņā atkal saslējās pieviltā vīra niknums. Bet galu galā katrs ņem, kas ir ņemams . . . To taču viņš pats gluži labi zināja. Tagad viņam arī kļuva skaidrs, kādēļ Vārpu saimnieks, šis dzīves priedīgais gaišmatainais puisis, pēdējā laikā viņa sabiedrībā bija tā sadrūmis un atturīgs, pat it kā izvairījās satīkties. Acīm redzot, tas jutās neerti: kad milē sievu, vīrs nav patīkama sabiedrība!

Atlika pats svarīgākais: kā šo mezglu atrisināt vai pārgriezt. Tādēļ viņš te gulēja kopš vakar vakara un domāja. Cinīties, šķirties, salabt? Viss tas īstenībā bija tik parasts, kā nebija nekas neparasts šīs zemes virsū arī neuzticīga sieva. Viņa īpatais lepnums un paša rūdītais, mazliet ērcīgais zemnieka prāts negribēja samierināties ar ikdienišķu, vāju atrisinājumu. Viņš vienmēr bija gājis savu patstāvīgu ceļu. Vienmēr viņš bija slepus smīnējis bārdā, kad citi nevarēja lāgā izgudrot, ko viņš vienā vai otrā gadījumā darīs. Droši vien arī tagad jau puspagasta lauza galvas ap viņa nelaimi. Arī šoreiz viņa gods un lepnums nedrīkstēja ciest. Ne tādēļ viņš te kopš vakara bija gulējis uz stallaugšas, lai pēc pamatīgām pārdomām ietu ar kaimiņu izkauties; ne tādēļ, lai iebiedēto sievu zvērinātu nožēlot savu maldīšanos un solītu vairs negrēkot; arī ne tādēļ, lai meklētu tiesai noderīgus pierādījumus pats savam kaunam, ievadītu garlaicīgu, tenkainu šķiršanās prāvu. Tāpat nekā varmācīga viņš negribēja uzsākt. Viņš bija savu sievu milējis un laikam milēja vēl tagad. Vai viņš būtu galīgi pārskatījis, vai viņa nebūtu bijusi mīlestības vērtā? . . . Nē, viss, ko viņš bija darījis, bija pareizi, un pareizi būs arī tas, ko viņš tagad darīs. Par to domājot, neraugoties uz sāpīgo kremti sirdi, viņa bārdā nogūlās mazliet viltīgais pārākuma smīns. Tie abi nebija rīkojušies godīgi. Atmaksu viņi saņems! Viņam bija nodarīts

kauns, — tie arī dabūs kaunēties; kauns ieradīsies Vārpu mājās. Bet par visu vairāk tie dabūs brīnīties! Pie tam ne viņi vien!

Apakšā novārstījās durvis. Lūkā iegumzījās vecā kalpa Jēkaba salikušais, smagnējais stāvs; viņš uzrāpās bikli taustīdamies, nostājās iesānis pret saimnieku un gribēja kaut ko pateikt, bet no tiem vārdiem, kuŗus savā sirdī bija sadomājis, nekas neiznāca, neraugoties uz acīm redzamu drosmes uzkurināšanas labad ieņemtā degvīna un alus tiesu. Sākumā iznāca tikai tāds pagaŗš stomiņiens: „Ē ... saimniek, es teiktu ... ē, ko tur ... ļauna lieta! Bet tā ar' nevar ... mājās visi kā sprāgoņas ... Vai nu šā, vai tā ... vajag nākt lejā!”

Tā, tā! — saimnieks nodomāja. — Acīm redzot viņš bija ļaudīm sabojājis sestdienas vakaru. Visi tagad mājās droši vien sēdēja sabozuŗies un nemierīgi kā uz adatām. Visi zināja un visi gaidīja: kaut kam bija jānotiek! Bet kam, tā neviens neatskārtā. Atrisinājums bija ņeit, pie viņa. Saimnes pacietībai bija beigas. Jēkabs pats bija tādās runāšanas lietās bailīgs un neattapīgs: laikam sieva būs uzkurinājusi, lai saimnieku pārlūko ...

Viņš pamanīja Jēkaba kabatā degvīna pudeli un pasmaidīja. Smaida iedroŗināts, kalps pienāca tuvāk un atmetās viņam blakus sienā. „Es domāju, saimniek ... ē, vajadzētu kādu nieku ieēst!” Viņš izvilka no otras kabatas divas maizes rikas ar kumpi.

Cita cilvēka ieraŗanās saimniekam pēkŗņi atgādināja īsteno dzīvi visā tās nepievilcībā. „Paldies, Jēkab...“ viņam negribējās ēst, bet lai neapbēdinātu devēju, viņš paņēma vienu riku un iekoda. „Lai nu paliek!” viņš atvairīja, redzēdams, ka otrs tā pabailīgi grasījās vilkt arī pusstopu. „Gan jau pašam noderēs ceļā ... būs jābrauc. Iebaro zirgus ... ķēvi un balto.”

„Vai tad tālu?”

„Ne visai!”

„Ē ... vai kas jāved?” ...

„Ir jāved būs! Pats ar' kādu gabalu pabraukŗos līdzi, bet tev būs jābrauc pirms!”

saimnieks noteica, iegrūzdams mutē pēdējo, lielāko kumosu. Tagad viņš bija galīgi izšķīries: ilgāk nedrīkstēja vilcināties. Viņu gaidīja saimes ļaudis ... Droŗi vien arī viņa. ... Bezdarbīgi drūma svētdiena ... Un tagad tam bija jānotiek.

Arā izejot, putenis iegrūda viņam veselu kūli balto vērpātu vaļējā kažokā un bārdā. Viņš gāja pār pagalmu lēnām un taisni, vēja un sniega nevairīdamies, it kā gribēdams iesūkt krūtīs dabas spēku tā nodoma piepildīšanai, kas viņam tagad bija priekŗšā. Pie durvīm viņš mazliet apstājās, noskurinājās, tad iegāja ar saimes istabu savienotā virtuvē.

„Labdien!” viņš teica skaļā balsī un juta uz savas sejas saspringstam piecu cilvēku skatienus. Tikai pēc britiņa sveicienu atņēma Jēkaba sieva, kas bija noliekusies pār pavardu. Pārējie tā ir palika klusu: cits aiz nobīla, cits aiz pārsteiguma. Tikai ūdens ņlurkstēja lielajā lopbarības katlā un prusaki ņaukstinājās pie griestiem pakārtajās sīpolu vītņēs. Viņš gāja tālāk un, durvis aiz sevis aizverot, sadzirdēja pēkŗņi uzŗalkuŗu ņaloņu. Tagad, droŗi vien, visi apstāja Jēkabu, kas viņam bija sekojis.

„Labdien!” viņš teica, ieiedams gaŗajā, tīri izbalsinātajā goda istabā, bet ņoreiz sveiciens neiznāca tik skanīgs, balsī bija mazs piesmakums. Viņš noklepojās un sāka lēnām atvilkt kažoku.

Ilze neatņēma, tikai sarāvās un pagriezās prom no skapja, pie kuŗa kravādamās bija stāvējusi. Viņa vērās vīrā izbiedētām, sarauŗātām acīm. Citkārt lielās, zilās un spoŗās acis bija iesarkanas, plaksti uztūkuŗi, un baltā roka, uz kuŗas gredzena vietā saimnieks pamanīja tikai ādā iespieduŗos aplīti, krampjaini satvēra vaļejo skapja durvju pusi. Viņa bija gēŗbusies raibā katūna kleitiņā, zilu adītu jaciņu virs tās: viss, ko viņa bija valkājusi pirms apprecēŗanās. ņais drānās viņa izskatījās tik meitenīga un trausla, gluŗi pēc skolnieces, kādu saimnieks to kādreiz bija iepazinis. Un saimnieka galvu mirkli

apņēma lielās mīlestības noreibums: vasarīgo pļavu un mežu dvaša, mazo plecu siltums, ko viņš bija jutis uz savām krūtīm. Viņš atsēdās pie galda, nobraucīja seju un mēģināja sevi pārvarēt.

Pa grīdu slīdot, viņa skatiens aizklīda līdz kumodei istabas otrā galā. Tai blakus gulēja pusatvērtā ceļa soma. Viņš piecēlās, pārgāja smagiem soļiem istabu un pārlūkoja somas saturu: veļa, puse grāmatu, — acīm redzot, taisni tās mantas, ar kuŗām viņa šeit bija ieradusies.

„Tu gribi braukt prom?“ viņš puspagrizienā pievērsās sievietai, kas pa to laiku bija atsēdusies uz gultas malas un, galvu elkoņos uz ceļgaliem atspiedusi, stingri raudzījās vīra platajā, pār ceļa somu pieknupušajā augumā.

„Jā . . . uz pilsētu pie krustmātes!“ viņa teica, atkal saraudamās. „Ko gan es citu varētu darīt?“

Saimnieks neatbildēja uz reizi, bet novērsās un atkal raudzījās ceļa somā. Viņš izdzirda aizmugurē aizrūtas elsas. Šo kļūšānu viņa laikam nevarēja panest. Ar mocītāju sasprindzinājumu viņa gaidīja izšķirīgo vārdu. Kā dažkārt viņai bija bail no vīra vārdiem. Tie vienmēr nāca ar negaidītu nozīmību un smagnēju spēku. Pat laimīgākos brīžos viņa jutās mazliet bikla šī lepnā un paklusā cilvēka priekšā, kas bija kā klinšaina kalna virsotne, kuŗai pat vissaulainākā diena nevarēja atņemt zināmu bargumu. Savāda nebrīvības sajūta bija Ilzi vienmēr vajājusi viņa klātbūtnē. Arī kad viņš smējās, tā smieklī bija vienmēr tik spalgi un negaidīti. Viņai ienāca prātā Vārpu saimnieka vieglie, rotaļīgi dažādie smieklī, kas iešķindējās brīvi un nemanot, kā vaļīgi kabatā mētāta siknauda. Jā, ar Vārpu saimnieku varēja runāt par visu, kas ienāca prātā, par tīriem niekiem: tam vienmēr bija kāda veikla atbilde uz mēles. Bet vīrs dažreiz neteica nekā: tikai pasmaidīja savu nemomācamā pārākuma smaidu.

Viņai gribējās šai mirklī būt kaut kur

tālu projām, vienai kur, starp citiem cilvēkiem: jutās nogurusi un salauzta. Viņa brauks uz pilsētu pie krustmātes un mēģinās dabūt kādu darbu. Kaut tikai tas cilvēks atkal neizdomātu kaut ko sevišķu! Viņš vienmēr izgudroja kādu pārbaudījumu; dažreiz tas bija tikai labvēlīgs joks, bet pastāvīgie pārsteiguma draudi padarīja viņu nedrošu. Un viņa vārdiem allaž bija divēja jēga — šķietamā un īstā, gar kuŗu bieži varēja velti lauzīt galvu.

„Lai notiek!“ saimnieks beidzot teica pavīsam vienkārši, kamēr Ilze vēl blenza viņā neticīgām, pārsteigtām acīm. „Tu brauksi projām! Bet ne tā, kā tu esi domājusi!“ viņš turpināja, pie kam Ilzei sirds saņņaudzās ļaunās nojautās. „Es tev vakar pārmetu nabadzību. Tas nebija pareizi! Bet to tev vajag saprast un piedot, jo arī tu neesi visu pareizi darījusi. Mēs abi bijām šos divus gadus bagāti — tik ilgi, kamēr bijām laimīgi. Par to tev paldies! Es tiešām biju laimīgs, kaut gan pēc manas dabas tas nevarēja izpausties nekādā skaļā veidā. Tā ir viena lieta. Otrkārt, tu tagad vairs neesi skolotāja meita, bet Kraukļu saimiece. Dzīvi nevar pagriezt atpakaļ, kā uzvilkt vecu kleitu. Saproti! Tev arī jāaizbrauc kā saimiecei pienākas aizbraukt. Es došu tev līdzī tevis cieņīgu pūru.“

„Es nekā negribu!“ Ilze iesaucās.

„Ko tu gribi, vai negribi — tam nav nozīmes! Ir lietas, kuŗas jādara. Es varbūt vispār negribētu, ka tu brauc projām, bet tas tev jādara!“ Viņš paskatījās sievietai tieši un nopietni acīs, un viņa juta, ka nespēs pretoties. Šai mājā neviens nekā nevarēja darīt citādi nekā saimnieks to vēlējās. Kamēr viņa bija te, arī viņa to nevarēja. Labi: viņa brauks kad un kā viņš vēlas. Kad viņa būs projām, tās mājas burvība būs lauzta. Tā viņu nospieda, no tās jātiek vaļā vispirms.

„Apģērbies kā pienākas . . . es tev atsūtīšu palīgā sakravāties . . .

„Nē, ak Dievs! . . . labāk es pati!“

Saimnieks pārdomāja. Skaidrs — sievai kauns no mājas ļaudīm. Apsverot to, kas viņai vēl būs jāpārcieš turpmākās stundās, viņš piekāpās. „Lai notiek! Es tikai likšu pušiem ienest blakus istabā lādes un palīdzēšu pats tev sameklēt mantas, kas tev līdzī ņemamas. Vispirms sakravā to, kas tev visu laiku ir piederējis. Un nekavējies. Es gribētu, lai tu aizbrauktu, kamēr vēl nemitas krēsla.“

Viņš izgāja blakus istabā un jutās gandrīz liksms: pirmais rāviens bija cauri! Viņš apskuva bārdu, norīkoja jaunāko puisi un meitu atnest pāris lādes, tīnes un mantas, kas nebija ikdienas lietošanā. — Lai redz ļaudis, ka viņa sieva aizbrauc brangi un grezni! Lai brīnās un lauza galvu, kas te īsti par lietu! ... Tad palīdzēja pats sakravāt segas, drānas, audumus, dvieļus, galdautus, traukus, pat modinātāja pulksteni un rotas lietas, kuŗām viņa negribēja pieskarties.

„Mans Dievs! ... Kam tas viss? Man tiešām nekā nevajaga!“ viņa pretojās.

„Es jau teicu, ka došu tev kārtīgu pūru, un tā arī notiks! Bez tam, ļaužu acis tas mums abiem nāks par labu...“

„Vai tas nav vienalga! ... Tagad...“

„Nē. Mūsu kopdzīve gan beigusies, bet ne mūsu dzīve, no kuŗas mēs tik lēti vis neizspruksim. Un tā ar ļaudīm vien būs jādzīvo! — Tagad piekārtu visu pati, mēs drīz brauksim.“

Viņš atstāja sievu kravājamiem un gāja atkal blakus istabā, kur uzrakstīja kādu vēstuli. Kaut gan tā bija īsa, tomēr prasīja daudz laika un pārdomu. Beidzot arī tas bija galā. Viņš devās uz ratnīcu.

Ilze apsēdās starp sakravātām mantām, viņai uzmācās raudas. Vīra augstsirdība pastiprinātā kārtā modināja vainas apziņu. Viņa piecēlās un vēl reiz pārskatīja sakravāto, šo to pārlīkdama un pārkārtodama. Un pašai negribot, saraudātās acis tiksmīnājās ap to, kas pavērās skatienam. Tās visas bija jaukas un derīgas mantas, arī ro-

tas... Viņa jau gan tās vairs nevalkā, protams nē! Bet ja vīrs tā gribēja, viņa paņems līdzī. Kaut tikai ātrāk varētu aizkļūt projām, kaut ātrāk viss būtu cauri! Vēlāk jau šo to varēs atsūtīt atpakaļ... Vēl priekšā šķiršanās pie tiesas mocoša un nejdzīga. Kā viņa to pārcietīs?! Un kas vispār pēc tam vēl būs viņas dzīvē! Vajadzētu aprunāties ar Vārpu saimnieku, viņai taču vajadzēs padoma! — Kauns! Ko tas vispār teiks par šo lietu?... Nē, viņai netikās domāt... Labā krustmāte!... Tā arī nebūs sevišķi iepriecināta! Kaut tikai ātrāk viss būtu izdarīts, ar visiem izrunāts, kas runājams, tad nolīst kādā kaktiņā, kur neviens nekad, neviens negrib nekā zināt...

Kamēr Jēkabs jūdza balto ragavās, saimnieks pats izveda savu mīļāko zirgu — melno ķēvi — un jūdza to greznajās kamanās. Zirgs sprauslāja un purināja krēpes pārslu pievirpuļotajā gaisā, kas plūda iekšā pa ratnīcas durvīm. Saimnieks saplucināja maizes donu: lielās tumši zilās zirga acis vērās viņā mīlīgi un mazliet draiski, kā jau labi koptam un tikai pabraukšanai turētam zīrgam. Tās kaut kā atgādināja sievas zilās un kādreiz tikpat draiskās acis. Viņš pakutināja ķēves mīksto, samtaino apakšlūpu, kas drusku trīsēdama, ar savu silto miklumu, kā tikko notverts kurmis, aizpildīja viņa delnu, un juta, ka viņam atkal jāsaņem un jāpateidzas, ja grib paveikt darāmo. Tādēļ viņš lika sakravāt lādes un ceļa somas ragavās un sūtīja Jēkabu projām pa priekšu. Viņš pabrauca gabaliņu līdzī un iedeva pirmīt uzrakstīto vēstuli, tad nolēca un devās atpakaļ istabā.

„Tā lūk!“ viņš uzsauca sievietai. „Tas nu būtu cauri. Mums vēl ir drusku laika. Jēkabu mēs tik un tā panāksim. Tev tagad vajadzētu kaut ko ieēst.“

„Nē, man negribas... Un zirgs jau sajūgts!...“

„Tomēr! Mēs drusku uzkavēsīmies,“ saimnieks tiepās un lika uzklāt galdu savā istabā. Sieva paskrubināja pīrāgu, tad atlika to

atpakaļ un mēmi raudzījās piepūtenotā logā. Saimnieks apzināti lēnām dzēra kafiju un reizēm paskatījās pulkstenī. Kad viņš tā bija novilcinājis minūtes desmit, viņš vairs neizturēja.

„Tagad brauksim!“ viņš teica, smagi triekdamis plaukstu pret galda malu. Ilze attapās kā no nelāga murga, galva liecās raudās, kājas necēlās spert soli. Pēdējo reizi viņa bija skatījusies šai logā, aizsnigušajā dārzā ar aku priekšpusē un zilo, tikko samānāmo meža pauguru aiz tā. Vasarā viņa tur staigāja basām kājām, bites dziedāja... Nē, tas bija vējš un putenis... Vai tiešām jābrauc? Varbūt viņa tūlīt vēlreiz pamodīsies: sapnis vai joks! — Arī vīrs bija tik divaini bāls; likās, viņam pat drusku trīsēja rokas! Pēkšņi viņš bija kļuvis ārkārtīgi steidzīgs, pasniedza Ilzei kažoku un nevarēja vien sagaidīt, kad viņa apcies lakatu ap galvu un iekārtosies kamanās. Vai tiešām viņš tik ļoti gribēja no viņas tikt vaļā?... Vai tad nebija vārda, kas varētu viņus abus atpestīt no šī brauciena? — —

Ilze ierāvās kažokā un centās nekā nedomāt. Saimnieks iemetās kamanās otrā pusē, pievilka grožus, un vienā jonī pajūgs jau bija gažām ābeļu dārzam un rijas stūrim. Pulkstentiņš pie ilks smilkstēja kā negudrs vienā smilkstēšanā. No puteņa vairīdamās, Ilze pa lakata stūri ar izbrīnu vēroja, kā vīrs, galvu uz priekšu pastiepis, trenca zirgu, kas parasti nebija skubināms un jau tā visu laiku aulekšoja. Ceļmalas vītoli, apsnigušie krūmi, siena šķūnis pļavā neskaidri aizvīdēja kā pārbijušās, izmisušās būtes; tikai melnās ķēves skausts vienmērīgi cilājās pret tumšpelēko, tālumā neskaidri nojaušamo sila valni. Saimnieka acis visa tā neredzēja, viņa skatiens vēroja tikai aizputināto ceļa sliedi, vai uz tās nemanīs Jēkaba ausainā cepurē miermīlīgi ietuntuļojušos galvu. Bet saimnieks bija teicis: „Brauc ātri!“ un tagad to nemitīgi atkārtoja pats sev. No šī brauciena bija atkarīga viņa dzīve. Ja viņš nepanāktu kalpu ar vēstuli, tad vairs nekas

nebija grozāms; tad bija jāizpilda tas, ko pats bija uzņēmis. Slazdos, kuņos viņš bija sievu ievīlīnājis, atradās arī viņš pats un centās tagad no tiem izklūt ar izmisuma skubu. Kas tur galā varētu iznākt, to tagad nevarēja aptvert, bet vismaz viņš atgūtu rīcības brīvību... un varbūt tā tomēr bija laime, ko viņš veda ar ātrāko zirgu šai pu tenī.

Kad viņš uzbrauca uzkalnā, no kuņienes nošķīrās ceļš uz Vārpām, putenis bija sācis pamazām rīties, arī saimnieku pārņēma liels un drūms miers. Par vēlu: te bija dzīves krustceļš. Viņš apturēja zirgu un lēnām iegrieza pajūgu Vārpu mājas ceļā.

„Ak, Dievs! Kur tu mani ved!?“ Ilze ievaidējās.

Saimnieks atskatījās; viņa piesnigušā seja bija kļuvusi pēkšņi rupja un stinga. „Es gribēju... un negribēju... Bet bija par vēlu: mēs Jēkabu vairs nevarējām panākt, tas ir jau priekšā ar tavām mantām un vēstuli. Piedod man... Acīm redzot mēs citādi nevarām!“ viņš izlēca no kamanām un pameta sievai grožus.

„Tālāk tev jābrauc pašai. Lai Dievs tev palīdz! Es to vairs nevaru — ne tev, ne sev. Tev jābrauc, jābrauc!“ viņš iekliedzās trīsās sašķobijušos muti, redzēdams, ka sieva grib apturēt zirgu. „Tevi tur gaida!“ Viņš izrāva pātagu, uzšāva zirgam, un pajūgs drāzās auļos lejā no kalna. Saimnieks palika stāvam, ilgi un nekustīgi, kamēr vairs nedzirdēja pulkstenīša arvien maigāk un tālāk aizskanošo džinkstoņu; tad pagriezās un lēnām soļoja mājup. Putenis bija rimis, apkārtnes mikstie, piepūtenotie veidoli atplauka rāmā krēšļojošās pēcpusdienas zilgmē. Viss bija tik kluss un rāms, gājēja smagie soli nedzirdami kļāvās atlaidušos sniega kupenu baltajā javā. Tā bija nosegusi arī nupat iebrauktās sliedes, nebija vairs pēdu aizvestās laimes ceļam.

Tikai Vārpu saimnieks, apnicis iztaujāt Jēkabu par to, kas norisinājies īstenībā Kraukļos, un novietojis to virtuvē pie ēdiena

un dzēriena, jau neskaitāmo reizi apgrozīja un pārslasīja vēstuli:

„Cienījamo kaimiņ!”

Nosūtu Tev to, ko Tu esi iekārojis — savu sievu. Dodu viņai līdzī pūrā bez Jekaba aizvestām mantām melno ķēvi un kamanas. Citādi nevaru rīkoties, un ceru, ka arī Tu rīkosies, kā goda vīram pieklājas. Pā-

rējo jau nokārtos tiesa, ar kuŗu gan negribu diezin kā pīties.“

Jaunais saimnieks gan sarka, gan burzīja gaišās matu cirtas. „Laime vai nelaime!” viņš čukstēja. „Viss godam jāsaņem!” izslēja galvu, smaidīdams izgāja ārā pagalmā, kur bija ieskanējies kamanu pulkstantiņš.

Pēteris Aigars

PRAVIETIS

*Bij debess mutuļains, un zibšņi atplaiksnījās,
Un jūra uztūka un palos zuda krasts,
Pār zaļiem laukiem strauņju pītes vijās,
Un nebij glābiņa ne biezokņos, ne rījās,
Katrš tapa piemeklēts un savas likstas rasts.*

*Sīvs baiļu virpulis no mītnēm ļaudis rāva
Un dzina lielceļos, kur nīcība un bads;
Un tukšos ciematos, ko apskaloja rāva,
Tik suņi gaudoja un žēli govīs māva —
Šķiet dienu pāstaro jau griezis laika rats.*

*Un tad viņš iznāca no vientuļnieka būdas,
Šo brīdi gaidījis, kad viņa Dievs to sauks,
Viņš alka pieredzēt, kā likstās ļaudis rūdas,
Kā vājais spēkā aug un stiprais atzīst ķļūdas,
Viņš devās pasaulē kā tiesātājs un draugs.*

*Viņš balsi pacēla un teica ļaudīs skaļi:
„Laiks sirdīs cietināt un izmisumu lauzt,
Lai pelus vējā zūd un aizput lēti spaļi,
Bet grandiem jāpaliek, lai lauki viešas zaļi,
Lai vārpas dzeltējot var Radītāju paust!”*

*Un tad viņš mācīja, kā posta dangām pāri
Būs pacietīgu prātu sapņu bultas sviest.
Un viņā klausījās, šķiet, izslāpuši, kāri
Ir zvēri satrauktie, ir putni šķeļot āri,
Ir strauņju pludojums, kas baltās bangās briest.*

*Un vīri gurdenie un bezcerīgās sievas,
Un kuslie sirmgalvi, kam atlicies vien kaps,*

Šo balsi dzirdot, atvairīja nievas,
Tā vārdu spēks tiem līdzināja rievās,
Tie viņam sekoja — viņš bij kā uguns stabs.

Un negaiss mītējās un palu paisums plaka,
Un tauta atgriezās celt ciemus, sēt un pļaut;
Bet viņš viens palika kā iztukšota aka,
Vairs mutes nebija, kas viņam paldies saka,
Nedz laipnas pajumtes, kur galvu miegam ļaut.

Viņš vientuļš aizgāja pār pakalnu pret rietu,
Nakts ēnu apņēmis, sagumis un mazs;
Bij ļaužu acs pie zemes lietām sieta,
Tie atkal mīlēja un ķildojās un cieta,
To elks bij vara, soģis — zobens ass.

Pēteris Aigars

AUĻOTĀJS

Jel rimsties, auļotāj, jau gana joņos skriets,
Aiz tevis klajums zaļš, bet pretī saules riets.

Un rietā meži kaist un zilgo kalnu grēdas,
Jel stājies, joņotāj, māj visur pretī bēdas.

Vai lēnu soli iet, vai zirgu putās triekt —
Tev zemi solīto nemūžam nesasniegt.

Kāds lēmējs nemaldīgs mums maldu ceļus spraudis:
Laiks gan kā bulta steidz, bet aplī riņķo ļaudis.

Nav skūpstā valgumam, ne vīna lāsei vairs
Tā burvja salduma, lai gaistu rūgtums dairis.

Ir svētas asaras, ir mīla — raibi nieki —
Mēs dzimām nabagi un mirstam tukšinieki.

Jel rimsties, auļotāj, jau saule kalnos riet,
Pie dienas košuma jel kavējies mazliet!

1944. g.

TAUTAS DZEJA — TAUTAS GUDRĪBA

Šai apcerē mēģināsim noskaidrot kādu pazīmi, kas ir raksturīga mūsu tautas dzejai un līdz ar to mūsu tautas dvēselei.

Un proti, es gribētu kavēties pie kādas parādības, kas mūsu tautas dziesmās ir bieži satiekama, bet līdz šim ir maz ievērota, gribu runāt par sakāmiem vārdiem latviešu tautas dziesmās. Ar citiem vārdiem, gribam noskaidrot, vai un kādu dzīves gudrību varam savās dziesmās konstatēt; gribam pārlicināties, vai un kādu no vecajām dziesmām varam smelties pamācību.

Te nu kāds varētu — un ne gluži bez pamata — iebilst, ka dzejas īstais nolūks nav sniegt mācības, bet dzīvi pušķot un gādāt dzidru prieku. Mēs taču sen vairs tā nedomājam kā vecais Stenders, kam stāsts bez pamācības šķita „skunstīga sniķera bezdvēsele“ (t. i. veikla tēlnieka skulptūra), kas gan jauka izskatās, bet kam trūkst dzīvības. Šinī ziņā mēs, tiešām, spriežam citādi un nedomājam, ka mākslas darbam — arī tautas dzeja mākslas vārdu pelna papildnam — ir jāuzlīpina kāda izkārtne ar pamācību. Tātad kādas liekas, iekšķīgi nemotivētas pamācības tautas dzejā nemeklēsim; tas runātu pretim mākslas būtībai; bet dzīvi un apkārtni, cilvēka pārdzīvojumus un izjūtas atspoguļodama, ko dzeja taču dara, viņa līdz ar to ļauj noprast, kas tautas garam atbilst, kas neatbilst, kas dziedātāja sirdi iepriecina, kas skumdina. Tā dziesma, ja arī negrib kādu pamācību sludināt, tomēr ļauj noprast, kas ir saucams par labu, kas nav. Tas ir, kā kad bērnu nerātnībā māte ne ikreiz lieto rājienu, bet dažreiz, acis aizklādama, rāda, ka nerātnība viņu sāpina. Un tādā gadījumā, ja arī nav izsacīts neviens pamācības vārds, pamācība — un pie tam ļoti iespaidīga pamācība — tomēr ir dota. Tādā aspektā tautas dzeju un arī dzeju vispār aplūkojot, atradīsim tur pamācību ik uz soļa, jo visur taču

paužas dzīves aplūkošana un prieks par to, kas ir slavējams, kamēr dzīves ēnas arī dzejai piešķir drūmu nokrāsu. Tā varēsime gan no dzejas ko mācīties, ja iedziļināsimies dzejas garā.

Bet dažreiz šīs dziesmas savas pamācības izsaka arī tieši, nezaudējot tomēr savu dzejisko raksturu. Tas prasa paskaidrojumu. Varam iedomāties pamācības — un pat saistītā valodā — kur no dzejas nav ne vēsts. Tādas mēdz būt gramatiskas rēģulas, piem., norādījumi, ar kuŗu locījumu jālieto kāda prepozīcija. Arī 10 Ēģiptes mocības, ko Stenders ir pantos salicis, iet tai pašā virzienā. — Citu ko redzam tautas dzejā. Dziesma, piem., skan:

*Auzu skara tā sacīja:
Sējiet mani līdumā,
Tad es došu arājam
Brūnus svārkus mugurā.*

Te varam izlobīt noteiktu agronomiskas dabas pamācību, proti, tādu, ka auzas labi padodas līdumā. Bet, šo dziesmu lasot, par pamācību gan domās retais. Dziesma jau gan arī nebūs sacerēta pamācības nolūkos, bet te paužas dziedātāja prieks. Ievērojiet, auza viņam ir mīla un tuva, tik tuva, ka viņi abi var sarunāties. Un auzas lūgumu ievērodams, dziedātājs nav maldījies: viņš greznojas brūnos svārkos. Tātad runa ir par personīgu piedzīvojumu un pārdzīvojumu. Ar to labi saskan arī vārds „arājam“, jo runa nav par auzu kultūru vispār, tā sakot, abstraktā veidā, kur labumu no racionālas saimniecības varētu gūt arī kāds tālumā dzīvojošs zemes juridisks īpašnieks. Nē, te visur ir konkrēts tuvums, tāpēc arī dzīvība un ne morāle, bet dzīves fakti. Bet ja no šiem faktiem var izlobīt un šie fakti pastiprina kādu padoma ziņā noderīgu patiesību, tad

vēl jo labāk, bet dzeja tāpēc tomēr ir palikusi dzeja.

Lūk, tādā garā tautas dzeja var palikt, kas viņa ir, proti, mākslas krāsainā varavīksna pāri dzīves pelēkiem novadiem, bet var tomēr, šo savu dabu nezaudējama un nenoliegdama, mūs padarīt bagātākus ar atziņām un pamācībām.

Un šinī ziņā tēvu dziesmas ir dēliem augstas gudrības grāmata, jo te izteiktās atziņas nav nejaušu prātojumu rezultāti, kas ātri vien var tikt arī pārvērtēti, bet šīs atziņas ir īstie dabas dotumi: tās ir krātas un pārbaudītas pašā tautā un neskaitāmās paaudzēs, kālab sāk līdzināties negrozāmajām dabas norisēm un katrā ziņā ir plašākas nekā mūsu personīgā pieredze un individa prāts. Pie augstākas atziņas nākušam, cilvēkam, pašam sev par brīnumu, ir jāatzīst, ka arī vecajās šķietami bērnišķīgajās pasakās slēpjas liela gudriba. Tā vācu literatūrā ievēribu pelna grāmatas, kas runā par viedību vācu pasakās (*Viergutz, Von der Weisheit unserer Märchen*) un pasakām kā pasaules uzskatu lieciniecēm (*Spieß und Mudrak, Deutsche Märchen — Deutsche Welt*). Tamlīdzīgā garā uz tautas tradīcijām, īpaši pasakām, skatījās savā laikā arī Lautenbachs un grībēja ar pasaku motīviem bagātāku padarīt tagadējo rakstniecību. — Bet ja jau pasakās atrodam pārindividuālu pieredzi un gudrību (resp. viedību — *Weisheit*), tad jo vairāk to drīkstēsīm sacīt par dziesmām kā tautas gara gatavāko augli. Tā drīkstēsīm ticēt, ka taisni dziesmas mums vispilnīgāki ļauj ieskatīties mūsu tautas gara darbnīcā.

Bet taisni dziesmām kā atziņu glabātājām ir liela nozīme vēl kādā citā ziņā. Varam jau patiesību, pat kādu ļoti nozīmīgu patiesību, izsacīt arī bez dziesmas formas, nesaišķinot valodā. Bet tādiem izsacījumiem ir viens liels trūkums, tie, proti, nav pasargāti no izīršanas. Iedomājieties vien, ja esat dzirdējuši kādu cilvēku runājam, vai varēsīt precīzi atstāstīt, ko viņš teicis. Zināms, aptuveni tas būs iespējams, varēsīm, kā mēdz

teikt, atstāstīt saturu. Bet ja runa ir par kādu asi formulētu ievērojamu atzinumu, tad aptuvenus atstāstījums nepietiek, būtu īstēni jālieto runātāja pašā vārdi, lai neiespaidojam vārdu nozīmi. Bet to mēs parasti nespējam, tāpēc ka runai nav stabilu formu, un mēs, pat negribēdami, izteicienu pārgrozām. Tādi formā nedroši teicēni, lai tie arī saturētu gudras domas, neder sakāmvārdu godā, jo par sakāmvārdu īsti taču runājam tad, kad atziņa ir ielieta gluži noteiktā, nemainīgā formā. Šinī ziņā dziesma iet sakāmvārda vajadzībām vairāk pretim nekā jeb kas cits, jo dziesma no runas vai prozas raksta ar to taisni atšķiras, ka viņai ir nemainīga forma. Vajag tikai kādu zilbi pārgrozīt, un dziesma būs sabojāta. Tālab arī dziesmu vai nu zinām pilnīgi, zilbi pa zilbei, vai arī nezinām, jo aptuvenais saturs ir tikai materiāls, no kuŗa dziesmas celtne ir darināta. Tātad dziesmai kā mākslas darbam nevar ne zilbi pielikt klāt, ne atņemt nost. Un šis apstākļis veicina sakāmvārdu veidošanas dziesmu formā, jo sakāmvārds jau ir tāds pie laika kaldināts ierocis, kas patlaban vairs nav ne kaļams, ne trinams, bet ko varam bez vilcināšanās lietot. Dziesma jau pati saka, ka „dēls atrada tēva vārdu kā cirvīti vadzītē“, t. i. laikā sagatavotu. To ievērojot, nebrīnīsimies, ka laba daļa mūsu senāk uzrakstīto sakāmvārdu, piem., jau Stendera laikā, ir dziesmas formā, lai gan uzrakstītāji par to nemaz nav domājuši. Ir bez tam arī diezgan daudz piemēru un jau no 17. g. simteņa, kur mums ir uzglabājušās tautas dziesmas ar sakāmvārdu nozīmi. Vienu ir uzglabājis mūsu rakstu tēvs Mancelis, atzīmējot kā dziesmu, kas ir arī sakāms vārds. Mazu kļūdu izlabojot, tā skan:

*Kuŗš putniņš agri skrēja,
Agri slauka deguntiņu.*

No Firekera rokas, kā rādās, nāk šāds ieraksts:

*Šī saulīte britiņam,
Viņa saule mūziņam.*

Vai:

*No kundziņa mieru lūdzu,
No Dieviņa veselību.*

Nesim tagad piemērus, kur sakāmvārds nebalstās uz dziesmas formu. Tur tūlīt jūtamies nedroši, jo vārdus varētu šādi un tādi pārstatīt, jēgai negrozoties, un nav nekāda noteikta pamata, kāpēc lai lietošanā būtu viens variants. Uzšķīru piemēra dēļ P. un M. Birkertu *Latviešu sakāmvārdus*. Tur Nr. 421 skan: „Mātes rokas allaž mikstākas“.

Vai nevarētu tikpat labi sacīt: „Mātes rokas allaž mikstas“.

Tāpat Nr. 422: „Jauni putni veco putnu dziesmu dzied“.

Varam vārdus pārstatīt: „Jauni putni dzied veco putnu dziesmas“, varam pamatvārda vietā likt deminutīvu: „putniņi“, „dziesmiņi“, vai nenoteiktas galotnes vietā noteikto: „jaunie“ etc. Ar visām šīm pārrozībām sakāmvārds paliks tik labs vai slikts, kā bijis. Ne tā tas ir dziesmā. Tāpēc droši varam apgalvot, ka tautas dzeja mums ir kaldinājusi sevišķi asi izveidotus ieročus, tikai tie vēl nav diezgan pamanīti un izmantoti; īpaši sakāmvārdu bagātībai tautas dziesmās esam pagājuši garām.

Ja nu mēs šai bagātībai pievēršamies, tad konstatējam vispirms, ka tautas dzeja savas pamācības bieži vien sniedz pavēles formā, imperatīvā, tā piem.:

*Spried, bāliņ, taisnu tiesu,
Dod Dievam dvēselīti!*

Vai:

*Ej, māsiņa, drīz iedama,
Runā lēni runādama. (44432.)*

Tāpat:

*Taujā, māte, gudru vīru,
Netaujā rudzu klēti:
Daža laba rudzu klēts
Gudra vīra galviņā.*

Vai:

*Sēdies, mana māmuliņa,
Zemajā krēsliņā:
Zema tava sēdēšana,
Augsta tava valodiņa.*

Kā abi pēdējie piemēri rāda, bez imperatīviskās formas dziesma mēdz saturēt kādu paskaidrojumu, kas prasību motivē. Tur tad vienā dziesmā iznāk 2 sakāmvārdu savirknējums, jo varam jau katru dziesmas pusi uzskatīt kā sakāmvārdu par sevi. Tamlīdzīgi tas ir arī jau minētajā 44432. dziesmā, jo otra puse skan:

*No drīzuma tautas rauga,
No lēnās valodiņas.*

Tāpat dziesmas abās pusēs ir runa par drīzumu un lēnumu: drīzums, ko varētu arī saukt par čaklumu, ātrumu vai steidzību, piestāv darbam, iešanai, vai vispārīm fiziskai rīcībai; bet runā vajag lēnuma, vajag apdoma, piemīlības. (Pieminu, ka dziesma ir iespiesta sabojātā veidā, esmu to uzdrošinājis izlabot.)

Bieži vien tautas dziesmu pamācības ir izteiktas pirmajā personā. Tad pamācība nav tik spilgti izcelta, lai gan patiesība pati parādīta tikpat skaidri un ar pirmās personas formu raksturota kā mums piederīga un parasta, kam tad atliek tikai sekot, piem.:

*Pasmejos bērniņam,
Ne vecam cilvēkam:
Par bērniņu nepaliksi,
No vecuma neizbēgšu.*

Gluži tāpat:

*Es nesmeju nabagam,
Ne nabaga bērniņam.
Es nebiju apvilksu
Laimes kreklu mugurā. (40302.)*

Dažās dziesmās gan veibs nav lietots pir-

majā personā, bet no pronōmeniem redzam, ka dziesmas autors runā pats par sevi:

*Dievs man deva, Dievs man deva,
Dievs rokā neiedeva,
Dievs rokā neiedeva,
Iekam pati nepelnīju. (6854.)*

Arī te mācība gaiši saskatāma, tikai dziesmas autors nevienu neskubina, bet atstāsta tikai novērojumus, kas viņam bijuši pašam ar sevi. Tāpat personīgais piedzīvojums skan cauri šādās dziesmās.

*Ar apdomu man dzīvot,
Man nevaid māmuliņas:
Migliņai, rasiņai
Nesegt baltu villainīti. (4691.)*

Vai:

*Dievam devu to slavīti,
Man bagāti bāleliņi:
Maizītē bagātība,
Ne zeltā, sudrabā. (19212.)*

Tāpat:

*Kad galdīpis līdzī stāv,
Tad man brāļi, tad māsiņas;
Kad palūza galdam kāja,
Ne man brāļa, ne māsiņas. (3878.)*

Bet ko dziesmas autors ir personīgi piedzīvojis, nav tikai īstenība, bet arī augstākā patiesība un der tāpēc arī citiem par dzīves ceļa rādītāju.

Glūži tāpat jāvērtē sekojošā dziesma:

*Sēju rudzus, sēju miežus,
Sēju auzas vairumā:
Rudzi, mieži kļaiņu gļauda,
Auzas gļauda kumeliņu. (28133.)*

Atziņa, ka tīra labība dod rezultātā gludu kļaiņu jeb labu maizi un ka auzām barots kumelš vis nav pinkains, bet spodrs — ir vispārinājums, kas attaisnojas allaž no jau-

na, bet autors, pirmajā personā runādams, rāda, ka viņam šī atziņa nav teorija, bet rāda viņa paša praktisko darbību. Glūži tāpat jāuztver nākamā dziesma:

*Sīvu teica, dzedru teica
Man' arāja māmuli,ti,
Slinkam sīva, slinkam dzedra,
Tikušam gana laba. (23163.)*

Dažās dziesmās ir arī izmanāms, ka pirmā persona ir lietota ar tādu nodomu, lai nevienu neaizkartu un nekaitinātu, jo neviens taču nepatīk dzirdēt, ka viņam pārmet kādu netikumu. Bet ja es pats — kā šķiet — par sevi pazobojos, tad jau tas neviens nesāp, lai gan patiesībā „es“ vietā varētu likt arī „tu“. Piem.:

*Kad es gāju riju kult,
— Kur mazais sprigulītis?
Kad es gāju putras ēst,
— Kur lielā karotiņa? (28754.)*

Tādā pat garā būs jāsaprot arī sekojošā dziesma:

*Eim' kalnā, eim' leļā,
Tik kalnā, tik leļā:
Mana paša netikumus
Visur līdzī vazājās. (39453.)*

Bieži nu tomēr pagadās tā, ka kāda dzīves parādība tiek aprakstīta trešajā personā. Nav varbūt arī kāds padoms vai pamudinājums piekārtis klāt, bet sapratīgs klausītājs to dziesmā pats ieklausīs iekšā. Tā, piem.:

*Kas vecā vārdu klausā,
Pilnu cepli maizes cepa;
Kas vecā neklausīja,
Pa pelniem rušināja. (3070.)*

No autora puses skubināšanas nekādas. Bet ir taču skaidra lieta, ka pēc pilnā cepla ir jācenšas.

Nav jādomā, ka sakāmvārds ikreiz satur kādu tiešu vai netiešu skubinājumu; bieži vien ar sakāmvārdu ir tikai iegūts kritiskais skats, pareizais vērtējums, ko liekulība labprāt aizplīvuro, tā, piem.:

*Kur tie lieli dūmi kūp,
Tur tā maza siltumiņa;
Kur tā liela slava slīv,
Tur tā maza bagātība.* (25974.)

Tāpat:

*Sivēns sili neizēda,
Ka tas kāju neiecēla;
Bajārs kannu neizdzēra,
Ka nabagu neapsmēja.* (31249.)

Vēl kādi piemēri:

*Labajam diena gaisa,
Otru labu meklējot.*

Vai:

*Viena saule, viena zeme,
Nav vienāda valodiņa.* (47163.)

*Vēja laužta sila priede
Gaiši dega skalīņos;
Laba, čakla tā meitiņa,
Kas nav mātes lutināta.* (59389.)

*Kur sīva bitīte,
Salds medutiņš;
Kur dzedra māmiņa,
Tikušas meitas.* (3282.)

*Sīvi suņi, bargi gani,
Tie kopā nederēja.* (29380.)

*Uguntiņa, atslēdziņa,
Abas labi glabājamās:
Uguntiņa sasildīja,
Atslēdziņa pabaroja.* (18183.)

*Kas kauniņa bijājās,
Tas godiņu paturēja.* (3058.)

*Lēti kurt uguntiņu
Iekurtās pagālēs.* (22993.)

Dažreiz kritiskais skats uz dzīvi izpaužas skeptiska jautājuma veidā, kas jau liek saprast, ka atbilde būs negatīva, piem.:

*Vai tie visi kungi bija,
Kas nes dārgas cepurītes?* (31367.)

Tāpat:

*Vai tamdēļ zemu saule,
Kad aiz kalna aiztecēja?* (4953.)

Vai:

*Ko tiem līdz zelta ķēžu,
Ka tiem tukša kabatiņa?* (42322.)

Arī:

*Kas no rudzu gaŗumiņa,
Ka nevaida briedumiņa?* (3603.)

*Kas redzēja rīta zvaigzni
Vakarā uzlecām?
Kas redzēja pārejam
Kaŗā dotu bāleliņu?* (32057.)

Tā dzīves gudrību tautas dzejā pauž dažādos veidos, bet allaž gan, ka atzinumam ir gatava, stabila, viegli iegaumējama forma, un bieži vien tā, ka kāda dziesma pastāv no divi pusēm, kuŗas abas izsaka vienu kopīgu domu, tomēr tā, ka arī katra puse par sevi ir derīgs sakāmvārds, piem.:
pirmā puse:

*Dzīvoš' ilgi, nedzīvošu,
Saules mūžu nedzīvoš';*

otra puse:

*Ūdentiņš, akmentiņš,
Tie dzīvoja saules mūžu.*

Bet jāprasa arī, kādiem novērojumiem tautas dziesmas pievēršas un kādā virzienā iet viņu padomi. Atbilde varēs būt tikai tā-

da, ka dziesmu sniegtās atziņas, tāpat kā dziesmas pašas, apņēmu visu cilvēka mūžu un visu viņa apkārtni, nepaejot gaŗām arī lielajiem mūŗības jautājumiem. — Vispirms jāatzīmē, ka, gudrus padomus dodama, tautas dzeja arī pati pazīst gudrības vērtību un neko tā neslavina, kā „gudru padomiņu“.

Piem.:

*Dod, Dieviņ, vīru labu,
Vīram labu padomiņu. (9422.)*

*Kas no daļa tēva dēla,
Kad nav gudra padomiņa? (11917.)*

*Diŗi, graŗni kāŗām teka,
Padomiņis jāŗus jāŗa. (20456.)*

*Es neņēmu kvieŗu klēti
Pretī vīra padomiņu:
Iztērēŗu kvieŗu klēti,
Mūŗam vīra padomiņŗ. (22911.)*

Te kā analogiju varam atcerēties kādu jo senu vārdu: „Gudrības iesākums ir: manto gudrību un ar visu savu padomu samanto atziŗanu“. (*Zāl. sak. vārdi 4,7.*)

Gudrais padomiņŗ, kas cilvēku dzīvē vada, īpaŗi parādās pietātē, godbijībā pret dzīves augstākajām varām, vispirms pret tēvu un māti, kas bērnu dzīvē laiduŗi, bet arī pret kosmiskām parādībām un Dieva varu un lēmumu. Œī nodaļa ir seviŗķi bagāta. Œe kādi piemēri:

*Es Dieviņu pieminēŗu
I ritā, vakarā:
Œe ceļos, Œe guŗos
Zem Dieviņa kāŗiņām. (33666.)*

Tamlīdzīgi reiz kāda dziesmu teicēŗa no Latgales mums, Latvijas universitātē savu dziesmu ciklu ievadīdama, dziedāja:

*Ko runāŗu, ko dziedāŗu,
Sveŗumā nogāŗusi?*

*Pirmo Dievu pieminēŗu,
Tad tik laidu valodiņu.*

Vai:

*Labāk mīŗu Dievu lūŗdu,
Ne bajāŗu daudzuroŗu:
Daudz Dieviņa rokā bija,
Ne bajāŗa klētiņā. (31221.)*

Pietātes atspulgs pāŗiet no Dieva uz vecākiem un vispāŗim uz vecāko paaudzi:

*Es vecam nesmēŗos,
Man priekŗā tās dienņas;
Es vecam roku devu,
Apkāŗt dziŗu peŗķi vedu.*

Bet godbijību prasa mums neaptveramais, negrozāmais kosms, kuŗā esam ietverti:

*Māte, mana mīŗā māte,
Ne tā mana mūŗa māte;
Tā saulīte, tā zemīte,
Tā bij mana mūŗa māte. (Aizputē.)*

No kosmiskajām parādībām latvietim vistuvāķ stāŗ zeme, kas ir viņa dzīvības avots:

*Arāŗs ar kalniņā,
Avots tek leŗiņā:
Netrūķst maizes arāŗjam,
Ne ūdens avotam.*

Taisni mūsu dienās spilgti izjūtam, kāds neizsmeljams avots tautai ir zemes svētība. Bet veca dziesma mums Œo atziņu jau sen ir pateikusi. Salīdzināŗ var arī radniecīgo 8168. dziesmu:

*Pļāvēŗiņi nopļāvŗuŗi,
Kulēŗiņi apkūŗuŗi,
Nedod, Dievs, to redzēt,
Kad apmāls malēŗiņi.*

Brāŗu un māsu sadzīve, ja tā ir tāda, kādai vajaga būt, ir vislielākais jauķums, kādu tautas dziesma pazīst, jo:

*Neviens mīļi tā nebrauca,
Kā brauc brālis ar māsiņu.*
(Rucavā.)

Tamlīdzīgas domas pauž arī 26630. dziesma:

*Kādu zīvu vēl vajaga,
Kad raudīte tiklīnā?
Kādu viesu vēl vajaga,
Kad māsiņa bāliņos?*

Bet kad jaunavai vai jauneklīm jādibina ģimenes dzīve, tad labi jāpdomā, jo:

*Tā nevaic viena diena,
Viss mūžiņš dzīvojam.
Tā nevaic villainīte,
Uzsedzama, nosedzama.* (15134.)

Bet, ja kopdzīve laimīga, tad:

*Par zemīti nebēdāju,
Kad tik labs arājiņš:
Man zemīte, kur ejot,
Ar labo arājiņu.* (17722.)

Nedrīkst tomēr arī ģimenes dzīvē uzstādīt fantastiskas prasības:

*Mans bāliņš lielījās
Puķīt' ņemt līgaviņu.
Ņem, bāliņ, ļaužu bērnu,
Lai zied puķe dārziņā.* (12053.)

Ģimenes dzīve vairo zemes un tēvzemes mīlestību:

*Labāk mani 'kaŗā kāva,
Ne celiņa maliņā:
Māsiņai liela slava
Kaŗā kauta bāleliņa.*

Vai:

*Protošam, mākošam,
Tam turēt tēva zemi.* (3815.)

Mūža norisas nopietnībai ir veltītas daudzas prātnieciski gudras dziesmas:

*Kad kundziņš aicināja,
Sūta kalpu, kalponīti;
Kad Dieviņš aicināja,
Tad pašam jāaiziet.* (27346.)

*Šī saulīte man zināma,
Viņa saule nezināma.* (27370.)

*Sak', zemīte ļaunu dara,
Zeme dara visu labu:
Zeme deva ēsti, dzerti,
Glabā manu augumiņu.* (27578.)

Kritisks ir skats, ar ko senā dzeja raugās uz bagātību un kārtu starpību:

*Kas cērt zaļu ozoliņu,
Cērt kumeļa grūtumiņu;
Kas bajāra meitu ņēma,
Ņem savam sirdēstam.* (31215.)

Tāpat:

*Diža slava, mazs tikumis
Bajāriņa meitiņām.* (31200.)

Bagātība ir arī dažkārt tikai acu apmānīšana:

*Tirgū bija daudz sudraba,
Cits no cita lienējās.*

Krietnākais pūrs ir sabiedriskā darbā pierādītais tikums:

*Kad tautiņas pūru prasa,
Es parādu bāleliņu.*

Proti, mazo brālīti kopjot, jaunavai nav bijis vaļas par pūru rūpēties, bet uzkoptais brālītis ir vairāk nekā cimdi, zeķes vai paļagi. — Bet nevien precības gados, visur ir nozīmīga sava paša izturēšanās:

*Visi man labi bija,
Kad es pati laba biju.
Visi mani naidenieki,
Kad es naida cēlējiņa.* (23906.)

Bet vainu dažreiz atrod, kur tās nemaz nav, vai kur tā ir grūti novēršama:

*Kur kājiņa nemetās
Celmainā lidumā?
Kur vainiņas nedabūja,
Kad gribēja niecināt?* (8562.)

Starp vīru vājībām tautas dzeja īpaši smādē dzeršanas netikumumu:

*Labāk velnu es ieraugu,
Ne dzērāju tēva dēlu:
Metu krustu, velns atstāja,
Dzērājs krustu nebēdāja.* (10133.)

Arī slinkums un čaklums tiek pienācīgi vērtēti, jo „dzīvot“ tautas dziesmu valodā bieži vien nozīmē to pašu, ko „darbu darīt“:

*Nebēdāju piekususe,
Priecājos nodzīvoj' se:
Piekūst manas kājas, rokas,
Mute mana nepiekusa.* (Nīca.)

Tā darbs pārvēršas priekā, un vispārīm tautas dziesma rāda bēdu pārvarēšanu un dzīves prieku:

*Labāk dziedu nekā raudu,
Lai raud mana ļauna diena.*

Vai:

*Bēda, bēda, ko bēdās?
Es par bēdu nebēdāju,
Liku bēdu uz akmini,
Speŗ' ar kāju Daugavā.*

Ar šo bezbēdību stāv sakarā humora pilnais skats uz dzīves sarežģījumiem:

*Sauciet mani vilku, lāci,
Mežā vien nedzeniet.
Sauciet katla dibeniņu,
Uz guntiņas nelieciet.* (21040.)

Šādu gudru padomu skaits nav izsmelams. Te varējām minēt tikai kādus piemērus.

Sakarā ar atziņām stāv arī novēlējumi, jo godam vēlēt varam tikai to, ko esam atzinuši par vērtīgu. Piemēram varētu derēt šādas dziesmas:

*Aust gaismiņa, lec saulīte,
Tas pirmais gaišumiņš;
Labrītiņ! Dievs palīdz,
Tā pirmā valodiņa.* (3029.)

*Met, Dieviņ, zelta krustu
Istabiņas dibinā:
Kas nav ēdis, lai paēda,
Kas nav dzēris, lai padzēra.* (19350.)

*Ar Dieviņu lai palika
Šī svētīta istabiņa.* (32859.)

Bagātu vielu tautas dziesmu gnōmas (prātulas) dod visādiem ierakstiem. Pantiņu par putniņu, kas agri skrēja, varētu rakstīt pār skolas namu palodām. Un ne jau to vien — sal. „Es parādu bālēliņu“ etc. Nespējnieku patversmēm pietāvētu vārds: „Es vecam nesmejos“ un līdzīgi. Laika grāmatām par motto varētu ieteikt: „Visas man Dieva dienas“. Galda traukus var greznot ieraksts: „Maizīte, bagātība“ etc. Sevišķi pēdējai dusas vietai tautas dziesmas dod bagātu izvēli ierakstu, raugoties pēc atgadījuma rakstura. Te kādi piemēri, kas noder kapsētu vārtiem, baznīcu zvaniem vai piemiņas plāksnēm:

*Nekait tev rīta salna,
Ne ziemēla auksti vēji.* (27624.)

*Ūdeņam, akmeņam,
Tam dzīvot saules mūžu.* (27677.)

*Dievs man deva, Dievs paņēma
Manu rožu ravētāju.* (27716.)

*Ēs atstāju bērniņiem
Rudziem sētu tīrumiņu.* (27821.)

*Neraud gauži, tēvs — māmiņa,
Tur es jūs sagaidīšu.* (27474.)

Savām dziesmām neprotam gadus skaitīt, bet to gan zinām, ka viņas uz mums runā ar savu pieredzi un mūs skubina to personīgā dzīvē likt lietā, kas tēvu tēviem izrādījies kā gudrs padomiņš, kā graudu pilna rudzu klēts.

NAKTS DAUGAVAS KRASTĀ

*Kas bija noticis? Vai prāts vairs jautāt lāva?
Šķiet, asins vietā guldza smaga purva rāva.
Es mājas pametu. Ceļš tumsā zuzdams māja.
Kāds ārprāts smadzenes un acis dedzināja.*

*Es laikam ilgi, ilgi palsā naktī skerēju,
Pie kokiem raudāju, pie akmens mūža smēju,
Pie pliena pieri situ, lai tur gaisma šķiltos,
Vien vaigu pārtecēja sājums strautos siltos.*

*Kaut kliegt es varētu! Bet aizžņaugta bij elpa,
Un kā bez atbalss bij, bez gaisa visa telpa.
Kā dzenis sausā priedē katra doma kala:
Te mirdams nomirsi — te vienaldzīgo mala.*

*Te mirdams nomirsi? — Nē, tad jau labāk pati
Es brīva aizeju, kur vežas vārti plati.
Un soļi apstājas, lūk, te jau krastā esmu
Pie pašas Daugavas ar viņas saules dvesmu.*

*Tu veļu Daugava, šķiet, esmu tava māsa,
Lūk, arī man kā tev tik smagi tumša krāsa.
Pa virsu vien viss mirdzums pāri slid man arī,
Bet dzelmes neaizsniedz nekādi gaismas stari.*

*Tev vēsi palagi, tev klusa dusas vieta —
Es būšu mierīga kā nogremdēta lieta,
Kā zvans, kas apklusis, kad tam ir mēle rauta,
Man pāri plūdīsi tu krāšņu krastu skauta.*

*Bet Daugava? — Tā vilni grīstē griestu —
Kā niknu mēli, kas tik draudus šķiestu —
Pret mani pacēla, tad aizlocījās spīva,
Līdz dzelmei draudīga, līdz dzelmei baigi dzīva.*

*Tur vārti aizvērās. Tur aizliedza man vietu.
Bet ja pa šauriem vārtiem bikla projām ietu?
Kā zieds ja nobirtu, kā zieds no zara sausa,
Kad veldze izsūkta no viņa smaržu kausa?*

*Uz krasta roze zied pret rīta blāzmu rēnu —
Ik zieda kroka šūpo biklu pusnakts ēnu.
Pie rozes noliecos, to sev tik tuvu jūtu,
It kā no vienas saknes izaugusi būtu.*

Tā mani sapratīs, pie viņas paliket lemšu,
Zem viņas sīkstām saknēm miera vietu ņemšu.
Tā arī ērkšķu pilna zaru zaros cieši,
Tik tai uz āru vērsti, man — pret sirdi tieši.

Ai roze krāšņākā, tu dziesmu dziesmās vīta,
Pie zemes saistīta, bet smaržā atraisīta,
Pie tevis neziņas un tumsas pilna nāku,
Jo jūtu maigumu par spēku varenāku.

Kā teiku ezerā tu savos sapņos grimsti,
Ik ziedā nomirsti, ik ziedā jauna dzimsti.
Tavs krāšņums viss, kas citiem prieku raisa,
Tev pašai ir kā sods, kā atte'kšanās balsa.

Kad svilpjot skrien pār tevi vēji kaili,
Tu it kā jauna mīlestība gaili.
Tu nedrebiniēs trausli tā kā apse sausā,
Tāds kvēlīgs miers ik tavā zieda kausā.

Ai roze vientuļā, ver savu mīlo sirdi
Un to, ko gaisma vairās, šajā stundā dzirdi:
Dod savu ērkšķi man, dod tādu ērkšķi sīvu,
Kas durot nesāp vien, bet neatstāj vairs dzīvou!

Bet roze klusēja. Viens zieds tik sadrebēja.
Tad zaru zariem cauri it kā uguns skerēja.
Un roze runāja, te kvēlīgi, te rimti,
Tās balsī sasmazģoja tūkstoš gadu simti:

„Zieds skaistākais no trūdu trūdiem raisās.
Tas zvans viskvēlāk skan, kam neredzama plaisa.
Tā dziesma dedzina, tā ir kā uguns dzīva,
Kas nakti dzērusi pie sāpju strauta sīva.“

Kas nu ir noticis? — Jau rīts. Jau balta diena.
Gail visa dvēsele no kāda pieskāriena.
Plūst mirdzot Daugava, ik vilnis dziesmas šūpo.
Deg rožu ugunis man asinīs un lūpās.

Kā Dieva kokle visa dzīve šķiet —
Tai pieskaņos — un katra stīga dzied.

VILHELMS PURVĪTIS

(1872. 3. III.—1945. 14. I.)

1.

Ir pagājis vairāk kā gads, kopš mūsu vecmeistars, ievērojamais ainavu gleznotājs Vilhelms Purvītis aizgājis aizsaulē. Noslēgtais mūžs un darbs nu pieder vēsturei. Stāvēdami jau zināmā atstatumā, varam mierīgāki un bezpartejiskāki skatīt un vērtēt mākslinieka personību un viņa sasniegumus. Šie sasniegumi ievada veselu posmu mūsu jaunās mākslas attīstībā, tiem sava neapstrīdama vieta šī gadsimta Eiropas ainavu glezniecības attīstībā. Purvītis ir Eiropas mēroga meistars.

Viņa patstāvīgo māksliniecisko gaitu sākums ir ap gadsimtu miju. Guvis par akadēmisko konkursa darbu *Pēdējie stari* Romas balvu, jaunais latvju dailnieks bija izvirzījies ziemeļu Palmīras gleznotāju pirmajās rindās. Teicami panākumi viņu pavadīja vairākās izstādēs Vakareiropas mākslas centros. Tolaik izsmalcinātajā fin de siècle atmosfairā, mākslas pasaulē norisinājās lūzumi, vertību pārvērtēšana un jaunu atziņu meklēšana. Aizejošā 19. gadsimta reālistisko un naturālistisko nostāju pārvar antinaturālie centieni dažādās nokrāsās. Tais izpaudās gan tieksme uz teiksmaino un neikdienišķo (piem. jaunromantisms, simbolisms), gan veidojumu archaizācijas un stilizācijas, gan abstraktas uzbūves, gan ekspresīvu kāpinājumu mēģinājumi un meklējumi. Tā drudžainā steigā dzima un aizplūda, vēstijot Eiropas kultūras un gara dzīves krīzi, daudzi un dažādi „ismi“, it īpaši gadu desmitā priekš Pirmā pasaules kara un vēl izskanēdami pēc tā. Arī Pēterpilī ap 1900. gadu ielūda svaigas vēsmas mākslā. Apdāvinātā jaunaudze, gūdamā ierosmi Vakareiropas un Skandināvijas zemju mākslā, nesamierinājās ar pliekānu un nevarīgu naturālismu un toreizējo — jau iekšēji izkurtējušo un apvītušo — akadēmisko glezniecību, kas nereti ieslika banalitātē.

Dzīvāki strāvājumi ielūda t. s. „pavasara izstādēs“, bet it īpaši jāpiemin Mir iskusstva (Mākslas pasaule) kustība, ap kuŗu pulcējās izcili spēki, kā Serovs, Ņesterovs, Levitāns, Somovs, Maļavins, Rerichs u. c. Še sastopam arī Purvīti un Valteru. Par šīm lietām nāksies runāt vēl tālāk. Atzīmēsim, ka te bija vērojami brīvāki koloristiski centieni, dekorātīva uztvere un stilizācija, pagātnes skaistuma apdzejošana un aistētu izsmalcinātība. Viss še raženi, lai arī dažkārt neskaidri, veidojās un rūga. Sava ierosinoša nozīme bija arī Vakareiropas un somu mākslinieku teicamām izstādēm Pēterpilī. Šai vidē brieda un spēcīgi izveidojās Purviša talants. Viņš ar savu svaigo dabas uztveri un spārīgo mākslinieka izjūtu sākumā pievērsās brīvās gaismas un impresionisma gleznieciskām problēmām, izvirzīdamies šo centienu pārstāvju pirmajās rindās krievu skolā un it īpaši Baltijas zemēs. Turpmākais ceļš jauno meistarū ved pie stila meklējumiem. Pirms raksturojam galvenās līnijās Purviša māksliniecisko skatīšanu un viņa mākslu, jāpiemin vēl viens būtisks apstāklis tai garīgajā atmosfairā, kādā veidojās dailnieks.

Ikvienu dailnieka darbos vairāk vai mazāk jūtami ievijas īpatnā nokrāsa, kas piemīt viņa paaudzei. Vienas paaudzes meistarū vieno kādi iekšēji mērķi, līdzgaitniekiem kopīga dzīves izjūta. Purvītis pieskaitāms ap 70. gadu dzimušajiem, mūsu nacionālās mākslas nodibinātāju saimei. Nākuši pa lielākai daļai no lauku sētām, šie jaunie entuziasti, starp kuŗiem atcerēsimies A. Alksni, J. Rozentālu, A. Baumanu, R. Zarriņu u. c., mācīdamies Pēterpilī akadēmijā un barona Štiglica mākslas skolā, iecerēja un veidoja mākslu kā tautas garīgo īpatību paudēju. Viņi tēloja aizrautīgi lauku dzīvi un darbu, dzim-

tenes dabu, tautas vēstures notikumus un teiksmaino pagātni. Mākslinieciskā tvērumā viņi rādīja savai un citām tautām, kas un kāds ir latvju zemnieks, kāda ir vide, kuŗā viņš mīt. Šai pašapziņas izpausmē, pat ticības apliecinājumā — proti, savas tautas un tās topošās kultūras nākamībai — strāvo romantiskā jutoņa ar tai piemītošo tieksmi pēc dzejiskā un teiksmainā. Nacionālās romantikas vilnis 90. gados pāršalc ziemeļu tautas (zviedrus, somus), sastopams krievu mākslā, Vācijas ziemeļos (piem., Vorpsvēdiešu un Leistikova „dzimtenes mākslā“). Impresionistiskā krāsu vizma, izteiksmīgo līniju meklējumi atsedza parastajā apkārtņē un ikdienas lietās ko jaunu un pievilcīgu. Sevīšķi ierosinoši latviešu gleznotājiem bija somu mākslas ievērojamie sasniegumi, kas ar saviem nacionālajiem centieniem ieguva pasaules slavu. Mūsu nacionālo romantiķu paudzē vieni mākslinieki iekļaujas dzimtenes mākslas šaurā lokā, tiem ir lokāla nozīme. Tādi, piem., ir A. Alksnis, A. Baumanis, R. Zariņš u. c. Otri — pārāugdami šo loku, paceļ mūsu topošo glezniecību Eiropas kultūras līmenī. Līdzās J. Valterim un J. Rozentālam šo vidū jāmin Vilhelms Purvītis. Pirmie divi vispusīgāki, emocionālāki un svārstīgāki; Purvītis — noturīgāks un viengabalaināks. Gan kā audzinātājs, gan kā radošs mākslinieks viņš jūtami ietekmējis vairākās paaudzēs mūsu ainavu glezniecības attīstību, sākot ar Vold. Zeltiņu un P. Kalvi un beidzot ar jaunāko ģenerāciju, kā, piem., A. Skridi, J. Apini, M. Krūmiņu u. c. Ar zināmu pamatu varam runāt par Purvīša tradīciju mūsu mākslā, par lielmeistara tiešo vai netiešo ietekmi uz latviešu ainavistiem. Pat Rozentāla dažās Siguldas ainavās pavīd purvītiskas ieskaņas. Ar savu īpato ziemeļnieciskās dabas izpratni, liela stila glezniecisku koncepciju ainavā Purvītis nodrošinājis savu vietu Eiropas laukskatu mākslā pēdējos gadu desmitos. Ainavu gleznots ir nepārredzami daudz, bet izcilu peizažistu maz. Pēc lielajiem impresionistiem un pēcimpresionisko

virzienu ciltstēviem ainava kā priekšmetisks uzdevums, kļūdamā par līdzekli moderniem gleznieciskiem eksperimentiem, ko piekopj tik ļoti daudzi un galu galā tomēr tikai starp citu, zaudē savu patstāvīgo nozīmi. Purvītis ierindojams starp nedaudzajiem izcilajiem meistariem, kas visus spēkus koncentrējuši ainavas novadā, te sargādami un tālāk veidojami tradīciju. Viņa nopelni šai ziņā nav pienācīgi novērtēti, jo mēs dzīvojam lielu neskaidrību laikmetā, kur mijkrēslī meli sajūk ar patiesību, šķietamais ar īsto, nevērtīgais ar vērtīgo. Kad duļķojums nogulsies, vērtības atmirdzēs īstajā gaismā un viss, kas pārticis no patapinātiem gaismas avotiem, apdzisis un iznīks.

Ainava ir Purvīša mākslinieciskais aicinājums. Viņš ir tīrā laukskata meistars. Mūžam topošā un mainīgā daba ar saviem neskaitāmiem veidiem, savu īpato, cilvēka neskarto dzīvi ir viņa glezniecisko risinājumu priekšmets. Tā ir sev pietiekama, sevī noslēgta esošā josla. Tīrā daba — t. ir telpa ar zemes virsu, ūdeņiem un veģetāciju un atmosfairisko pasauli, kur vizmo krāsu un gaismēnu bagātās mijas. Dzīvniekus Purvīša ainavās neredzam nekur, sīkus cilvēku stāvus visai reti. Daba savā neskartībā un vientulībā moderna cilvēka skatījumā un izjūtā nav vienkārši ārpusaules aina, kaila īstenība, bet paša cilvēka iekšējās dzīves atspoguļojums, dvēseles vientulības simbols. Dabā dvēsele atraisās no dzīves grūtībām, atsvabinās no īstenības spiediena smaguma; viņa atrod tur pati sevi, intimi saskaroties un sarunājoties ar mākoņiem, kalniem un lejām, sīkiem ziediem un diženiem kokiem... Te var atpūsties, gūt patvērumu; laukos un tālēs cilvēks, iegrindams pirmatnējībā, atgūst iekšējo brīvību un atveseļojas no kultūras kaitēm. Taču šis ceļš uz ko sākotnēju nav vairs tiešs; tas vejas kultūras dzīves pretrunās un ir izsmalcinātības pazīme. Šādi nostājai pret dabu aužas cauri refleksiju pavedieni, jo tā taču ir galu galā cilvēka pašatspoguļošanās dabas parādībās, ārpusaules

subjektivācija, mēģinot aistētiskā pārdzīvojumā pārvarēt plaisu starp „es“ un pasauli. Tālab sapratīsim, ka modernā ainavu glezniecība savā būtiskajā pamatā ir subjektīva un liriska. Arī Purvītis ir liriskās noskaņu ainavas pārstāvis. Tomēr šāds apzīmējums ir vēl pārāk vispārējs un jāpadara noteiktāks un konkrētāks. Ir jau tiesa: neraugoties uz stilisko līdzekļu atšķirībām mākslinieka attīstības dažādos posmos, viņa tēlojums meklēts zināms dvēselisks noskaņojums; to pamatā ir mākslinieka jūtveidīgā attieksme pret īstenībā novēroto un fantazijā skatīto. Iekšējo toņu gammas, atkarībā no tematiskiem uzdevumiem, ir bagātas un daudzveidīgas: drīz maigs klusināts eleģiskums, drīz svinīga pacilātība, drīz drūms skarbums, drīz patētiski savilņojumi vai drāmatiski sabangojumi. Tas liek atskārst dažādus aspektus Purviša veidotā pasaulē. Purvītim ir savi iemīļoti saceres paņēmieni un savas raksturīgas schēmas. Viscauri taču pulsē meklētājs un radītājs gars, kas neiestingst formulās, bet top, veidojas un aizvien meklē jaunus ceļus, jaunas izteiksmes iespējas. Purviša māksla ir savdabīga un sarežģīta; tānī saaužas pretējības un tomēr visu pārvalda un apvieno liela mākslinieciska personība. Viss te izstrāvo no viena kodola, aug no viena centra savos daudzveidīgos sažuburojumos. Ar to panākts pretējo spēku līdzsvars un izlīdzinājums. Te varētu minēt Purviša mākslā vērojamo polāro spriegumu starp tiešu dabas tēlojumu un brīvu glezniecisku saceri, starp klasiku un romantiku, tamlīdz statisku un dinamisku uztveri, kolorita uzsvēršanu un līnēritāti, jūtveidīgu viziju un prāta apsvērumiem. Pakavēsimies mazliet pie šiem momentiem. Purvītis no vienas puses nemitīgi studē dabu. Viņa rīcībā ir milzīgs pieredzējumu materiāls. To liecina neskaitāmās tiešas dabas studijas: šie bērzi un priedes, mākoņi, ledi un sniegi u. t. t. Pat visbrīvākiem gleznieciskiem veidojumiem — mēdza sacīt meistarš — jābūt pamatā dabas iespaidiem. Neraugoties uz

rūpīgi tvērtām sīkdaļām reālistiska rakstura darbos, dailnieks nekur neiestieg naivā īstenības parādību aprakstā. Saskare ar īstenību izraisa gleznieciskas vizijas, modina kompozicionālus nodomus. Dabā Purvītis skata un meklē ko būtisku, kāpina un monumentalizē dzimtenes ainas. Dažreiz meistarš komponē dabas priekšā, šo to pārstatidams, pielikdams un atņemdams. Bieži vien sacere sākas ar nelieliem schēmatiskiem uzmetumiem, kur atzīmēti galvenie laukumi un vadlīnijas. Tam var sekot uzmetums krāsā, līdz visi galvenie elementi apzināti. Tos noskaidrojot un mēģinot, noskaidrojas arī pats tematiskais uzdevums. Dažreiz darba ideja dzimst krāsaino laukumu brīvā rotaļā — paši tēlojamie priekšmeti konkretizējas vēlāk. Lai tas notiktu kā notikdams, Purviša glezniecībā aizvien jūtama iekšējā koncentrācija, noturīgs spars, kas vada rokas kustību no pirmā līdz pēdējam otas vilcienam. Purviša ota triepj laukumus un līnijas brīvi un droši, dažreiz pat ar pārgalvīgu jaunklīgu temperamentu un tomēr ikvienā otas sitienā vērojams vīrišķīgs savaldīgums. Mākslinieka lokano fantāziju, visu intuitīvi izjusto stūrē mērķtiecīga griba, kontrolē prāta apsvērumi. Purvītim ir apbrīnojama kompozīcijas nojauta un izpratne; viņš prot organizēt un kritiski novērtēt gleznu kā veselumu. Nelīdz laimīgi iedvesmas brīži vien, vajadzīgs daudz darba un — kā meistarš pats mēdza izteikties — daudz jākalkulē. Visam jānokļūst savā vietā, arī šķietami nejaušam ir sava vieta un nozīme ainavas kopējā uzbūvē. Mākslinieciskās fantāzijas brīvā rosība, individuālā rokraksta tvars Purviša glezniecībā tā saistās ar neatlaidīgu kontroli un disciplīnu. Purviša izkoptajā un meistariskajā prasmē, kas izveido glezniecisko paņēmieni lokanību un dažādību, lielu un nepārtrauktu darbu, pārsteidz ne tik daudz ārējās virtuozitātes spožums, kā vienmērīgs spriegums, kas atdzīvina ikvienu gleznas daļu, sākot ar lielajiem laukumiem un beidzot ar sīkiem triepumiem. Tā ir liela

meistara pazīme, ka ik daļa mērķtiecīgi kalpo visam gleznas organismam. Viss elpo tā paša radošā spēka piesātināts. Koncentrācija un vienkāršība, pietiekama gleznieciskās domas bagātība un dažādība iesaistās ar priekšnesuma svaigumu. Nav nedz tukšu vietu, nedz arī nevajadzīgu sablīvējumu un lieku piekabinājumu, bet viss būtiski kalpo galvenā nolūka sasniegšanai. Mākslinieciskā uztverē bagāts un reizē savaldīgs, savos nodomos izturēts — tāds parādās Purvītis savos labākos gleznojumos. Protams, kā ikvienam meistaram, arī viņam ir savi apguruma brīži, savas vājās stundas.

Radošā gara drosme meklējumos, apvienota ar mēra un stila izjūtu, gūst atbalstu Purviša dziļajā dabas izjūtā, viņa zemnieciskā vitalitātē un tuvumā dzimtajai zemei. Bijīgā pacilātībā, te himnas svinīgumā, te klusinātā liegumā Purvītis veļ Latvijas dabas savdabīgo raksturu un skaistumu. Dzimtenes mākslas motīvi iegūst kādu lielāku vispārcilvēcisku nozīmi. Viņš atsedz ko majestātisku un mūžīgu Latvijas bērzu birzīs, ziemas sniegos un pavasara ūdeņos. — Ar sugestējošu mākslinieciskas personības spēku rāda mums ko vienreizēji purvītisku un reizā ko tuvu, ka nokļūstam dailnieka burvības varā un ar viņa acīm nu redzam savu apkārtni! Daudzi mūsu ainavisti ir paņēmuši šo purvītisko skatījuma veidu, pakļāvušies viņa mākslinieciskām koncepcijām. Purvītis ir mūsu ainavas klasiskais meistars, tās ievērojamākais iztulkotājs. Taču neaizmirsīsim, ka māksliniekā mīt divi dvēseles: klasika un romantiķa. Starp šiem pretpoliem viņš meklē sintezi. Kā klasiķis — Purvītis savos laukskatos pasvītro līdzsvaru un mieru, statiku, līnēros elementus, tuvinās hēroiskās ainavas diženumam; kā romantiķis — viņš uzsvērst kustību, trauksmi un dinamiku, pievēršas tīri gleznieciskai krāsu valodai, lieto brīvu triepumu, saplosa formu, brīvi pārveidodams īstenības lietas. Tālab viņa mākslā līdzās loģiskam, skaidri pateiktam ir kas irracionāls un problemātisks. Tā-

lākā iztīrījumā mums nāksies šos novērojumus papildināt. Galu galā — ikviena izcīlāka mākslinieciska personība slēpj sevī ko neizdibināmu, savas iekšējas pretējības, no kurām izšļāc radošās dzīves kustība.

Šī vispārējā raksturojuma noslēgumā minēsim dažus vārdus par latviskiem elementiem Purviša mākslā. Mākslinieka gara dzīve veidojas viņa tautas gara dzīvē kā aptverošākā veselumā. Tālab līdzās savas paudzes un sava laikmeta nokrāsai mākslinieks savu veidolu pasaulē ar tās neatkarotājamo vienreizīgumu uzrāda arī nacionālo nokrāsu. Bieži runāts par Purviša mākslas latviskumu, to saskatot tematikā — dzimtenes dabas tēlošanā. Īsteni sakot, problēma guļ daudz dziļāk. Latviskums meklējams pašos formu raksturos, veidolu struktūrā no vienas un tēlojamo parādību garīgā uztverē no otras puses. Šai sakarā atzīmēsim latvju māksliniekiem un tamlīdz Purvītim īpato īstenības un teiksmainības sakausējumu: simbolisko reālismu. Purviša bērzi, kūstošie sniegi un tālēs aizslidošie palu ūdeņi tver īstenības ainas un reizē ir romantiski izjustas vizijas, kādas teiksmainas pasaules vēstītāji. Ikdienišķais kāpj mūžībā, iegūst kādu citu, dziļāku jēgu. Šai uztverei atbilst zināmi saceres paņēmieni, kas uzrāda radniecību mūsu tautas rakstam.

Te jāpiemin plaknes uzsvēršana, dabas formu ornamentālīzēšana, parallēlisms līniju vedumā un virzienos, kas visai tipiski izpaužas Purviša gleznās. Ne mazāk būtisks ir kustības ritms, kas saista formu elementus un krāsainos laukumus. Vārdu sakot, še sastopam īpatas, latviskai formu izjūtai zīmīgas, nokrāsas veidolu struktūrējuma.

2.

Vilhelms Purvītis dzimis 1872. gada 3. martā Zaubes pagasta Jaužos. Uz šejieni viņa tēvs Juris bija pārnācis no Piebalgas. Mājā valdīja stingrs darba kārtojums un patri-

archāli tikumi. Darbdienās visi sēdās pie kopēja galda, svētdienas rītos saime pulcējās uz dievvārdiem. Pagasta nomalē esošās mājas ar nelielo zemīti, neraugoties uz visiem pūļiem, pietiekami nenodrošināja iztiku. Tēvs pelnījās arī kā namdaris. Viņš skolā bija iemācījies vāciski; iegādājās tehniska satura grāmatas un pašmācības ceļā papildināja savas zināšanas. Arī māte Anna, pēc savas dabas jūtu cilvēks, čakla gaitās. No viņas Purvītis ko mantojis sejas vaibstos. Dažas rakstura īpašības mākslinieks domāja guvis esam no vectēva. Tas bijis raksturā stingrs, neatlaidīgs un strādīgs. Bērībā zēnam jāizbauda lauku darba sūrumš. Šai laikā atmiņā dziļi iegulst apkārtējās dabas iespaidi gada laiku mijās. Prieku sagādā darbi augļu dārzā, ko viņš naski kopj tēva vadībā. Ar 8. dzīvības gadu Vilhelms apmeklē Zaubes draudzes skolu. Galva viņam viegla; tomēr zēna možajo garu skolas mācības neko sevišķi neierosina. Prāts nesās uz zīmēšanu. Skolā šīs stundas garlaicīgas, jo jāatdarina paraugu lapas. Vilhelmam vismiļāk tik vērot dabu; viņš mēģina attēlot apkārtnes skatus, bet sadurās ar grūtībām un nav neviena, kas varētu pamācīt, kā šāds uzdevums veicams.

Pēc dažiem gadiem dzīves apstākļi mainās. Pelnīdamies Juris Purvītis bija uzbūvējis kādam savam radniekam dzirnavas. Viņš prāto, vai nevarētu pats uzņemties meldeņa amatu. Vitebskas guberņas Drisas apriņķa Kļasticu ciemā viņš nu nomā dzirnavas. Te ar ierīces pārkārtošanu daudz darba. Uz turieni, pēc tam, kad Vilhelms pabeidzis draudzes skolu, pārceļas visa ģimene. Purvītis iestājas Drisas apriņķa skolas pēdējā klasē. Skolu vada labs pedagogs, dedzīgais jaunais direktors V. Skolā mācībās jauniešs uzrāda izcilas sekmes. Zīmēšanu šeit māca kāds bijušais Pēterpils mākslas akadēmijas audzēknis Šmits, pēc dabas ideālists, kaut arī panīcis provinces šaurībā. Viņš iemiļo Purvīti, redzēdams viņa spējas un centību. Purvīti kādu laiku pat atsvabina no skolas apme-

klēšanas, lai viņš zīmētu guberņas skolu karti. Šo uzdevumu audzēknis sekmīgi veic un skola izpelnās uzslavu. Skolu beidzot direktors Purvīti mudina iestāties ģimnazijā, lai pēc tam studētu universitātē. Šmits ieteic doties uz Mākslas akadēmiju. Šie nākotnes nodomi jāpamet. Tēvam dzirnavās vajadzīgs palīgs, jāveic pārbūves darbi. Jauniešs uzsāk dzirnavnieka gaitas; iegādājies grāmatas, pēti mašīnu uzbūvi, paveic tehniskus zīmējumus. Lai pasākto sekmīgi vestu galā, tēvs sūta Vilhelmu uz Smilteni mācīties pie Dances tēva, kam bija labākās dzirnavas visā Vidzemē, moderni iekārtotas, ar vilnas kārstuvi. Jauniešs šē citīgi strādā un mācās. Atgriezies Kļasticos, viņš dedzīgi metas pārbūves darbā; kūtrie dzirnavu strādnieki nevar nobrinīties vien par sekmīgi veiktajiem jauninājumiem. Uzdevums teicami veikts; liktos, no jaunā Purviša iznāks krietns melderis. Dzirnavu konstrukcijas pētīšana, ierīces izveidošana — viss tas rosināja, aizrāva. Tagad sākās vienmuļās darbdienas gaitas. Tās nespēja vairs apmierināt dedzīgo garu, tāpat kā trulā un pliekanā dzīves vide. Vai visiem kādreiz iecerētiem nākotnes nodomiem pamest ar roku? To Purvītis nespēj. Viņš klusībā apņēmiēs kļūt par mākslinieku. Nejaušs notikums paātrina izšķiršanos. Kāds turienes pareizticīgo mācītāja Slovacka dēls, vecākiem par lielu sarūgtinājumu, bija iestājis nevis garīgā, bet Mākslas akadēmijā. Purvītis, to dabūjis zināt, mēri kilometrus 50 tālo ceļa gabalu. Viņš apciemo Sl. un iegūst ziņas par uzņemšanas noteikumiem Pēterpils akadēmijā. Noskaidro, ka bez vidusskolas diploma Akadēmijā var iestāties par brīvklausītāju un ka iestāju pārbaudījumā jāuzzīmē ģipsa galva. 1890. gadā ar 60 rubļiem kabatā Purvītis dodas uz Pēterpili. Te sameklē laipno un izpalīdzīgo Slovacki. Šis aizved aspirantu pie akadēmijas audzēkņu grupas, kas sagatavo ģipsa galvas zīmēšanā. Taču Purviša niecīgie naudas līdzekļi nepieļauj piedalīties mācībās. Viņš noskatās iztālēm mācību gaitā un vingrinājas pats uz

savu roku pavisam jaunā uzdevumā. Iestāšanās sacensība stipri sīva. No 140 aspirantiem uzņēma tikai ceturto daļu. Pēc eksāmena aspiranti sapulcēti aktu zālē. Inspektors spožā mundierī lasa uzvārdu pēc uzvārda, uzaicinot doties uz citu telpu. Zālē paliek aizvien mazāk jauniešu. Starp tiem arī Purvītis; viņam pavisam noplakusi dūša. Kad beidzamais uzvārds izsaukts, ienāk rektors un palikušos apšveic ar uzņemšanu.

Sākas sūrie studiju gadi. Daudz darba akadēmijā, bet jādōmā arī par līdzekļu iegūšanu, jo tēvs Purvītim nespēj tos dot. Kādu laiku viņš saņem nelielu mēneša stipendiju no bagātā Drisas apriņķa muižnieka B., kas bija mākslas cienītājs. Bet tad labvēlis savu pabalstu atņēmis, jo viņam licies, ka Purvītim neesot dāvanu. Vēlāk gan šim mecenātam bijis jāatzīst, ka viņš pavisam kļūdījies un viņš no Purviša iegādājies vairākus darbus. Purvītim, tāpat kā dažam labam trūcīgam audzēknim, dažādi jāpelnās. Viņš strādā par mājskolotāju, zīmē — kopā ar J. Rozentālu un P. Balodi — ķeizara portretus un skatlogu dekorācijas. Sākumā ar Slovacka pazīšanos viņš mitinās kopā ar krievu jauniem māksliniekiem — akadēmijas audzēkņiem, kas vada bezbēdīgu bohēmas dzīvi. Te jāpieredz dažādi jautri un dēkaini notikumi. Purvītis no šīs sabiedrības drīz aiziet projām, jo viņam nepatika, ka tādi bohēmieši strādā pārāk maz un darbu nedara nopietni. Bez jau pieminētiem diviem, viņš iepazīstas ar citiem gados un mācību gaitās vecākiem latviešiem — akadēmijas audzēkņiem: A. Alksni, J. Valteru, A. Baumanī. Kopā ar Štiglicu mākslas skolas audzēkņiem — R. Zariņu, J. Libergu, J. Madernieku u. c. tie nodibina pazīstamo mākslinieku kopu „Rūķi“. Še topošos garus kā garīgais vadītājs dziļi ietekmē A. Alksnis (1864—1897) ar savām domām par nacionālā žanra nozīmi un par tautiskiem centieniem mākslā.

Ar mācībām Purvītim veicās labi. Tolaik māslas akadēmijā vēl pastāvēja t. s. „vecā kārtība“. Studentam bija jāiegūst noteikts

skaits mazo un lielo sudraba medaļu zīmēšanā un gleznošanā, lai viņš varētu dabūt trešās šķiras mākslinieka gradu, pabeidzot aktu klasi. Tad viņš varēja nokļūt kādā no meistarklasēm. Augstākai kvalifikācijai — otrās un pirmās šķiras mākslinieku gradambija nepieciešamas zelta medaļas par sekēm. Ar ievērojamām grūtībām bija jāsadužas aktu klasē, jo pastāvēja t. s. „numuru sistēma“. Lai klasi pabeigtu, bija par aktu zīmējumiem un gleznojumiem jādabū kāds no pirmiem numuriem, kādus ieguva par labākiem veikumiem. Pie lielā dalībnieku skaita tas nebija viegli, un daudzi audzēkņi šē strādāja gadiem ilgi, nespēdami iekļūt šē laimīgo skaitā. Purvītis pārvarēja arī šē grūtību. 1894. gadā viņš iegūst 3. šķiras mākslinieka gradu un līdz ar to ir pilntiesīgs students. Šai pašā laikā notiek akadēmijas reforma, mācības pārkārto uz jauniem pamatiem. Rodas jauni sarežģījumi, bet arī tiem viņš tiek laimīgi pāri. A. Kuindži, kuŗam bija iepatikušās Purviša ainavas studijas, uzņem jaunieti savā laukskatu darbnīcā. Tolaik akadēmijā bija divi peizažu darbnīcas: vienu vadīja naturālists I. Šiškins, otru — moderni ievirzītais Kuindži. Šiškins pievērsa uzmanību stingram zīmējumam, sīkai priekšmetu tēlošanai, lika pat gleznot pēc fotografijām. Viņa metode audzēkņiem likās pārāk sausa; daži no tiem, ka, piem., F. Ruščics, pārgāja pie Kuindži. Vēlākos gados šē mācekļi daudz augstāk novērtēja Šiškina mācīšanas metodi un atzina, ka nebija vecmeistaru sapratuši. Kuindži kā mākslinieks un kā cilvēks bija audzēkņu vidū un arī sabiedrībā visai populārs. Viņš pievērsās plenēram un iespaidīgi tēloja apgaismojuma efektus gan saulainās bērzu birzīs, gan mēnesnīcas apspīdētās Ukrainas ainavās. Kuindži ļāva audzēkņiem brīvi veidoties. Viņa aizrādījumi bija strupi, lietišķi, visnotaļ aprādot trūkumus. Mācekļi pa lielākaī daļai strādāja patstāvīgi, ārpus darbnīcas. Tad sanēsa darbus un tos kopīgi iztīrēja. Sevišķi ierosināšas bija sanāksmes krēslotās vakara stundās.

Atnāca audzēkņi arī no citām darbnīcām (piem. J. Repina), dažreiz viesojās viens otrs akadēmijas profesors. Visi sasēdās uz platiem ādas divāniem, sika patvāris un pacienāja ar tējas cepumiem. Kuindži stāstīja par mākslas lietām, pārrunāja sabiedriskos un politiskos notikumus. Tā bija nepiespiesta un dzīva tuvinašanās. Stundas šais vakaros pagāja ātri. Audzēkņi pārrunās mantoja daudz. Meistars, lai nebūtu jāatkārto tas pats katram māceklim atsevišķi, deva kopējus norādījumus. Bija arī savi jautri brīži. Audzēkņi improvizēja komiskas ainas. Viesis — batalists prof. L., pastāstījis par saviem novērojumiem Parīzē, dažreiz ēnu rotaļā ar pirkstiem veikli attēlojis suņu plūksanos...

Kuindži audzēkņu sastāvs visumā bija spēcīgs. Darbnīcā starp citu mācījās Bogajevskis, Himona, Rērihs, Rilovs, poļu mākslinieks Ruščics, Stoļica u. c. Purvītis sevišķi iedraudzējās ar Ruščicu, abi piedalījās Pēterpils izstādēs, guva panākumus. Tradicionālajās akadēmijas sarīkotās izstādēs iekļūšana bija grūta un tās apsīka. Lai pašķirtu ceļu jauniem talantiem, tos materiāli atbalstītu un atsvoidzinātu izstāžu sastāvu, Kuindži, kopā ar dažiem citiem akadēmijas spēkiem, ierosināja rīkot t. s. pavasara akadēmiskās izstādes. Būdam turīgs, Kuindži ziedoja prāvāku summu labāko darbu apbalvošanai. Galvenā noteikšana šais izstādēs bija jauniem māksliniekiem no Kuindži un Repina darbnīcām. Izvēlēja žūrijas komisiju. Vairāk gados tajā tika ievēlēti arī Rozentāls un Purvītis kā apdāvināti mākslinieki, kas baudīja citu uzticību. Ar savām lielajām darba spējām un apdāvinātību Purvītis izvirzījās K. darbnīcas audzēkņu pirmajās rindās. Viņam starp citu palaimējās iegūt balvu par kādu pavasara ainavu Mākslas veicināšanas b-bas izstādē. Darbi bija iesūtāmi anonīmi. Godalgas piespriedējos bija arī Kuindži. Te jāpiemin šāda maza epizode. Viens no K. darbnīcas audzēkņiem vairākkārtīgi mēģināja dabūt šo balvu, bet nesekmīgi. Aizvien radās konkurenti, palaikam no

Maskavas māksliniekiem. Reiz viņš iesūta savu padevušos darbu, cerēdams kāroto prēmiju beidzot iegūt. Vakarā darbnīcas sanāksmē pats Kuindži stāsta par sacensības darbiem, kas iesūtīti uz pieminēto izstādi. Viss esot bijis kārtībā, prēmijas kārotāja izredzes bijušas labas. Te — pašā pēdējā mirkli (pirms pieņemšanas termiņa izbeigšanās) atnests kāds izcils darbs un nu cerības saļodzījušās. Kuindži apraksta darba izskatu. Visi gudro, kas gan varētu šis netīkamais konkurents būt, laikam gan būšot kāds maskavietis. „Pirmā brīdī“, sacīja meistars, „es domāju, ka tas varētu būt Purvītis. Bet Purvītis tādu ainavu varētu uzgleznot tikai pēc divi trīs gadiem.“ Purvītim metas pavisam modīgi ap dūšu. Viņš paklusām tiešām bija savu darbu aizsūtījis uz sacensību. Stomīdamies un nosarcis viņš Kuindži paskaidro, ka darba autors esot viņš. Kuindži sajūsmināts noskūpst savu audzēkni un apsolas viņu visiem spēkiem pie godalgu piešķiršanas aizstāvēt. Tā nu Purvītis godalgu dabūja, un Kuindži darbnīcas prestižs bija glābts.

1896. gadā akadēmijas audzēkņu darbu izstādē Purvītis gūst labus panākumus. Viņu pielaiž konkurēt uz pirmās šķiras mākslinieka gradu un Romas prēmiju. Sacensība paredzama visai sīva. Nākamā gada vasaru Purvītis pavada Jelgavā pie J. Valtera. Abi raženi strādā, gatavodami akadēmijas konkursa darbus. Sarīko kopīgu izstādi t. s. „kružoka“ — krievu kluba — telpās. Bez abām lielajām gleznām — diplomdarbiem „Jelgavas tirgus“ un „Pēdējie stari“ izstādē bija sastopamas pāri par simts studiju, kompozīcijas meti eļļā un akvareļi. Purvītis izstādīja daudzus Jelgavas un tās apkāmes tēlojumus. Vēlu rudenī ar savu konkursa gleznu viņš dodas uz Pēterpili.

Akadēmijā prāti satraukti, daudzi zilē, ka prēmiju piespriedīšot ziemeļu ledu gleznotājam Borisovam, jo viņu protežēja toreiz iespaidīgais finanču ministrs Vite. Latvju

gleznotāja talantam tomēr rodas negaidīti atbalstītāji. Pēterpilī toreiz viesojās lielmeistari — som Edelfelds un zviedris Corns. Akadēmijas padome iepazīstināja abus ievērojamus viesus ar konkurentu darbiem un gribēja zināt viņu domas. Ziemeļu meistari vienprātīgi norādīja uz Purvīti, kā cienīgāko konkurentu. Nedēļas divas vēlāk, ap oktobra vidu notika balsošana, un Purvītis uzvarēja. Viņš kļuva, kā raksta Rozentāls kādā vēstulē, par dienas varoni. Nākamo gadu Purvītis kopā ar Kuindži darbnīcas audzēkņiem paša meistara vadībā apmeklēja Eiropas mākslas centrus, pēc tam turpina ceļojumu pats. Atgriezies no studiju ceļojuma, 1898. gadā sarīko Rīgā patstāvīgu izstādi. Viņa svaigā, drošā mākslinieciskā uztvere publikai un arī presei likās pārgalvīga, bija jāņem daudz pārmetumu; tikai nedaudzi mākslas sapratēji Purvīti dedzīgi aizstāvēja. Mākslas izpratne un gaume toreizējos provinciāli šauros apstākļos mūsu dzimtenē bija trūcīga un mietpilsoniski pliekana. Ap šo laiku kāds vācu recenzents, rakstīdams „St. Petersburger Zeitung“ par Purviša un Valtera darbiem pavasara izstādē, atrada tos par nenopietniem un ekstravagantiem. Viņu gleznojumi esot moluskveidīgi un savā patvaļīgumā sasniedzot iespējamā robežas. —

Toties gan Pēterpilī enerģiska mākslas darbinieka un organizētāja Džagileva rīkotās *Mir iskusstva* izstādēs, kā arī vairākās ārzemju izstādēs Purvītis gūst teicamus panākumus. Viņš dabū godalgas 1898. g. Parīzes Pasaules izstādē un 1900. g. Parīzē; zelta medaļu 1901. gadā Minchenē; 1902. gadā zelta medaļu un goda krustu Lionā. Apmeties Rīgā uz dzīvi, Purvītis daudz strādā. Ārzemju panākumi spiež viņu atzīt arī dzimtenē. 1904. gadā sarīkojot gleznu izstādi Rīgā, daiļnieka veikumus visai atzinīgi novērtē šejienes latviešu, krievu un vācu laikraksti, ievietodami cildinošus rakstus. Purvītis neatkāpās no savas pārliecības, nenovirzījās no nospraustiem mērķiem, droši iedams savu mākslinieka ceļu. Viņš pār-

varēja mietpilsonisko pretestību, kļuva par atzītu autoritāti un iecienītu meistarū arī savā tēvzemē. Savi nopelni šē ir Purviša drauga un viņa mākslas pazinēja ārsta Engelharta spalvai un priekšlasījumiem.

Zināmu vilšanos latviešu sabiedrībai sagādāja Purviša nostāja 1905. gada notikumos. Viņš norobežojās no sava līdzgaitnieka Rozentāla, kas kopā ar citiem latviešu inteliģences pārstāvjiem parakstīja pazīstamo, krievu valdībai iesniegto, latviešu inteliģences petīciju. Vācu presē Purvītis deklarēja, ka viņam ar šiem centieniem nav nekā kopēja un ka viņa ienākumu lielākā daļa gūta no vāciešiem. Pa daļai šis saspilējums, tāpat arī mākslinieka nenodrošinātais stāvoklis viņu pamudināja pārcelties uz Rēveli, kur Purvītis sabija no 1906. līdz 1909. gadam, darbodamies turienes reālskolā un Domskolā par zīmēšanas skolotāju. No pādagoga pienākumiem brīvo laiku Purvītis veltīja glezniecībai, paveicot daudz darbu, starp citu Baltijas jūras un Rēveles skētus. 1909. g. Rīgas pilsētas valde viņu aicināja par direktoru Rīgas pilsētas mākslas skolai, kas barona Rozena vadībā nedarbojās apmierinoši. Šai amatā viņš sabija līdz pat pirmā pasaules kara gadiem (1916), kad skolu evakuēja. Purvītis pilnīgi pārveidoja skolas iekārtu, pieaicināja spējīgus mācības spēkus. Viņa vadībā skola uzplauka. Šē mācījās dažs labs vēlāk pazīstams latviešu daiļnieks (J. Cielavs, V. Tone, K. Ubāns, J. Kazaks, R. Suta, E. Šveics, O. Nemme u. d. c.). Purvītis audzēkņus ievadīja impresionistiski brīvā gleznošanas veidā. Neraugoties uz to, ka Rīgas skolas audzēkņu darbi bija stipri „modernistiski“, tie guva piekrišanu Pēterpils Mākslas akadēmijā sarīkotā Krievijas mākslas skolu audzēkņu darbu izstādē; par brīnumu pat pie konservatīviem profesoriem — piem. K. Makovska. Bija nodoms šo Rīgas mākslas skolu pārveidot par akadēmiju. Tālab Purvītis atteicās no profesūras mākslas akadēmijas ainavu klasē, kuŗas vadību bija nodomāts viņam uzticēt. Par ievērojamiem no-

pelniem glezniecībā akadēmija viņam 1913. gadā piešķir akadēmiķa gradu. Šais priekš-kaņa gados Purvītis sarīkoja dažas patstāvīgas izstādes (Rīgā, Rēvelē). Kara laikā mākslas skolu evakuēja; viņš pārcēlās uz Pēterpili. Piedalījās Pēterpilī un Maskavā 1916. gadā sarīkotās latviešu mākslinieku izstādēs. Kara un revolūcijas notikumos dzīves apstākļi galvas pilsētā kļūst arvien ļaunāki. Mākslinieks pats nopietni sasirdzis. Lai uzlabotu veselību, viņš 1917. gada rudenī dodas uz Somiju, nonāk Zviedrijā, no turienes Norvēģijā. Te atspirdzis viņš daudz strādā un piedalās kādā Oslo izstādē. No svešuma atgriezies patstāvīgā dzimtenē, Purvītis kā mākslinieks, kā audzinātājs un kā kultūras darbinieks attīsta rosīgu darbību. Viņš organizē Latvijas Mākslas akadēmiju, vada tur kā profesors ainavu darbnīcu, ir ilgu gadus (no 1920—1934) šīs iestādes rektors. Viņš māca zīmēšanu un glezniecību universitātes arhitektūras fakultātē; par ievērojamiem nopelniem mākslā fakultāte 1942. gadā viņam piešķir *Doctor honoris causa* gradu arhitektūrā. Kopš patstāvīgās valsts nodibināšanās Purvītis ir Rīgas Mākslas muzeja direktors. Viņam kā galvenam komisāram ir ievērojami nopelni valsts rikoto mūsu mākslas izstāžu organizēšanā ārzemēs. 1928. un 1936. gadā Purvītis saņem Kultūras fonda prēmiju. 1938. gadā viņu apbalvō ar Tēvzemes balvu. Mākslinieks pēdējos gados meklēja savus agrāk pārdotos darbus, tos atpirka, jo bija nodomājis ierīkot savu muzeju. Otrā pasaules kara un okupācijas notikumi visam pārvilka pāri svitru. Vēl 1942. gadā Purvītis nosvinēja 70. dzimšanas dienu un sarīkoja plašu savu darbu skati. 1944. gadā jūlijā vācu kaŗaspēks atkāpdamies nodedzināja Jelgavu. Bojā aizgāja liela daļa tur esošo Purviša darbu. 1944. gada rudenī mākslinieku evakuēja uz Vāciju. Te viņš mira Bad-Nauheimā 1945. gada 14. janvārī. Apbedīts turpat. Purviša uz Vāciju aizvestās gleznas atrodas Augsburgas tuvumā. Cerēsim, ka šis vērtīgais mākslinie-

ciskais mantojums reiz atkal ieņems viņam pienācīgo vietu dzimtenes mākslas krātuvēs.

3.

Purvītis ir divu laikmetu bērns: aizejošā 19. un topošā 20. gadsimta. No aizejošā viņš paņēma reālistisko un impresionistisko tēlošanu, no nākamā — sintezes meklējumus. Viņš agri nobriest. Jau pašas agrinās, no Kuindži darbnīcas laika pirmajiem gadiem saglabājušās studijas rāda zināmu jūtīgumu un vingrumu dabas iespaidu tēlošanā. Sākumā krāsu triepums siķs un paciets, drīzi vienas kļūst plašāks un vijīgāks. Purvītis Pēterpils Ermitažā un Akadēmijas muzejā cītīgi studē franču ainavas meistarus — t. s. barbizoniešus. Interesanti atzīmēt, ka tieša Kuindži glezniecības ietekme Purviša gleznās nav saskatāma. Varbūt zināmas ieskaņas vērojamas dažos Purviša saceres paņēmienos, dekoratīvos kulisveidīgos laukumos (ko, piem., redzam Kuindži pazīstamajā *Bērzu birzī*). Ar krievu skolas jauniem meistariem, it īpaši Levitānu, Purvītim ir saskare. Tā 1897. gadā gleznotā *Rudens vakarā* (agrāk Rīgas pilsētas Mākslas muzejā) zaļi pelēcīgi violetajos toņos, reālistiskā uztverē un sapņaini skumjā jutoņā. No norvēģu meistariem Purvītis zināmu ierosmi agrā posma darbos guvis Fr. Taulova ainavās ar kūstošajiem sniegiem un pavasara ūdeņiem. Formu stilizācijā — apvienojot laukumus siluetos, līniju pasvītrosānā šai posmā nebūs noliedzami savi pie V. Leistikova gūtie ierosinājumi. Arī franču impresionisti, liekas, it īpaši Monē, nebūs palikuši nepamanīti šai tapšanas un veidošanās laikā. Tas ir gluži saprotami; tikai neapdāvinātības nespēj neko iegūt un mācīties. Taču jau no saktā gala visur samanāma mākslinieka individuālitate. Tā, piem., kādā nelielā studijā (ap 1895. gadu), kas attēlo auzu lauku novakarē. Mai-gais krāsu plūdums zaļgani zilajos toņos, drošā tehnika, smalkais noskaņojums, — visur parādās īpati purvītiskā uztvere.

Paturēdami to vērā, mēģināsim īsi skicēt Purviša glezniecības stilisko attīstību. To varam ietvert divi galvenās nodaļās: naturāli dekoratīvais posms (apm. no 1897 līdz 1919) un ekspresīvi dekoratīvais posms (apm. 1919—1944). Pirmajā savukārt varam runāt par raženajiem sākuma gadiem (1897 līdz 1919) un ekspresīvi dekoratīvais posms (apm. du desmitu (1909—1919), kas aptver priekškaņa pēdējos gadus un kaņa laiku.

Sākuma posmā jau Purvītis uzrāda abas būtiskās puses savā glezniecībā: no vienas puses koloristiskie uzdevumi, no otras - gleznas uzbūve lielos laukumos, siluetu un līniju sadarā. Smalki apsvērtas toņu vērtības gaiši pelēkos vai zaļoti un violeti tumšotos noskaņojumos redzamas viņa plenēristiskās pavasara ainavās. Krāsu zieda sadale, saules gaismas un atmosfairas efekti vērojami viņa impresioniskās studijās. Tiešās dabas studijas Purvītim ir līdzeklis ainavu sacerei. Tā rodas plaša stila darbi, kas šai raženajā posmā nodibina viņa slavu: *Pēdējie stari, Ziemeļu nakts, Vitoli mēnesnīcā, Ziemas nakts, Marta diena, Marta saule, Misas upe, Agrā pavasarī* u. c. Līdzās elļai Purvīts strādā akvareļu un pastelu teknikās; paveic vienkrāsainus un kolorētus spalvas zīmējumus, zīmuļa skices. No monumentāla rakstura darbiem, kas veikti nākamajos gados, jāatzīmē sienas gleznojumi (kazeina fresku teknikā) Rīgas pilsētas mākslas muzejā (*Jelgava, Kurzemes ainava*).

Rēveles gados jāpiemin it īpaši maigās gaismas un gaisa vizmas apņemtie jūrmalas skati ar akmeņainiem krastiem. Naturāli dekoratīvā posma pēdējā gadu desmitā Purvītis secīgi nonāk pie tīra krāsu zieda uzsvēršanas, dabas formu vispārinājuma brīvā laukumu rotaļā. Pats dabas motīvs šai dekoratīvā impresionismā ir iegansts mākslinieka stilizācijām, viņa fantazijas trauksmei. Formas un krāsas to iekšējā sakarībā sāk atrāisties no priekšmetiskā tēlojuma uzdevumiem, gleznai iegūstot plakātveidīgu piegaržu. (Piem., bērzu puduļos, kokos no-

vakarā u. c.) Protams, atradīsim arī tādus darbus, kur mākslinieks turas mērenības robežās un grib būt tīkams arī plašākam skatītāju lokam, izzogoties vietumis kompromisiem, no kuņiem viņš tā vairījās pirmā laikā. Taču Purvītis neiestingst reiz atrastās formulās, viņu vilina jaunas atziņas un jauni apvāršņi. Meistars prata saglabāt jaunības radišanas sparū, neapsika pieticībā, bet droši pārvērtēja līdz šim noieto un sasniegto. Vēriģi sekodams modernās glezniecības attīstībai, viņš ar iekšēju nepieciešamību nonāca pie jauniem izteiksmes veidiem, nebaidīdamies no konsekvencēm. Arī še atradīsim saskari ar citiem meistariem un ierosinājumiem. No vienas puses jāmin Sezans un van Gogs, no otras puses norvēģis Munks un viņa ietekmētā jaunā skandināviešu glezniecība. Galvenais tagad nav vairs daba, bet brīvs gleznieciskais veidojums, lai kāpinātu ekspresiju. Kā pirmā posmā, tā arī pēckaņa gados dažādie virzieni un strāvas Purviša mākslas iekšējai attīstībai ir ārējs instruments. Mākslinieks, meklēdams savu izteiksmes veidu, brīvi izvērtē visu to, ko viņam sniedz laikmets savā glezniecības līdzekļu arsenālā. Vai Purvītis šķautnainās plaknēs un ģeometrizētās formās tuvojas kubistiem, vai iekšējā nemierā ļauj vaļu krāsu kvēlei, kāpinot laukumu un līniju iedarbību, līdzīgi van Gogam vai Munkam, vai viņš gleznu pārvērs krāsainu laukumu ornamentā, vai atkal sabiezina gleznieciskās masas un tās vilņaini šļāc pāri gleznas virsai — visur tomēr ir Purvītis, izcils meistars, ievērojama personība. Un tas ir pats galvenais. Pēdējos divdesmit piecos mūža gados viņš radījis simtiem lielāka un mazāka apmēra gleznu, vismiļāk gleznodams standartizētos lielumos uz papes vai uz grūntēta papīra, kas uzlīmēts kartonam. Šais jaunās skaņās tomēr sadzirdamas arī vecās melodijas. Purvītis daudzreiz atgriežas pie agrākiem motīviem, tos pārliek jaunā un sva- badākā toņkārtā un formu uzbūvē. Tā rodas savdabīgs agrākā un jaunatrastā saliedē-

jums. Un arī drosmīgos gleznieciskos eksperimentos viņš nezaudē pašsavaldīšanos, nekur neieslid neauglīgās abstrakcijās. Sakars ar īstenību dažreiz ievērojami atslābst, bet nekur nepārtrūkst. Savā daudzveidīgumā, meklēšanā un jaunradišanā Purvītis saglabā savas mākslas būtiskos pamatus, lai arī ārējā izteiksme un tehnika dažreiz radikāli mainās.

*

Purvīša gleznieciskos veidos apvienojas divi sākumi: kolorīts un līnēārā uzbūve. Krāsaino laukumu un vadlīniju sadarbībā nodibinās dekoratīvās schēmas, ar kušām Purvītis organizē savas ainavas. Darbos, kas rodas pirmajā galvenā posmā (līdz pat pirmajam Pasaules kaņam), kolorīts un līniju vedums visumā līdzsvaroti. Dažos ziemas un pavasara tēlojumos dominē tīri gleznieciski triepumi un krāsainās masas; citos atkal līnēārā uzbūve pakļauj sev krāsaino laukumu novietojumus. Sava mūža pēdējos gadu desmitos Purvītis pievēršas tīri gleznieciskai uztverei: drīz sīkākos irdenos triepumos, drīz slaidākos otas vēzienos, te aprautos un saplosītos, te atkal kā cērtot noskaldītos krāsu uzlikumos, tā panākot apdares pilnestību un dažādību. Kustībā un vibrācijās top plūsmaini veidi. Ar šādiem paņēmieniem gleznojot, — teiksim, kādu ceļu starp nogāzēm, kādu koku, vai ēku puduri, kādas vilņainās mākoņu salas ziemas vai rudens debesīs, otas vilcieni veido galvenās līnijas. Glezniecisko laukumu bangām un mutļiem (*Grants bedres, Rudens mākoņi, Priedes novakarā* u. c.) aužas cauri galveno virzienu un līniju skelets. Kā kādi apslēpti spēki savalda un pārvalda elementu trakošanu, šķietami juceklīgo. (Piem., *Ziemas vakarā ar krītošo sniegu*).

Šie novērojumi atļauj secināt, ka ainavu sacerē Purvītis par telpas izveidojumu ne mazāk rūp glezņas plaknes dekoratīvais izkārtojums. Laukumu skaidram sadalījumam

kalpo līniju maģistrāles — līmenisko, state-nisko un šķērseno līdzsvarojošs. Ainavas telpa tā sadalās atsevišķās joslās. Joslainā struktūra Purvītīm ir visai raksturīga. Sacīto, piem., var ilustrēt viņa konkursa darbs *Pēdējie stari*. Glezņas priekšienē, diagonālā šķērsojumā novietotas divas piekalnes ar savām likumotām mugurām. Krustojumu vietā paceļas baznīca un koku grupa, sniedzot vertikālos akcentus. Mierīgās horizontāles ietālē ietver Daugavu un viņu krastu, pāri kušām paceļas vakara debesu josla. Saules rieta gaismā un platās ēnās iegrims un iznirst zemes un ūdens laukumi, plašās telpas iespaidīgā veidojumā. Še konstatējams Purvītīm īpatnais telpas tvērums. Glezņas priekšiene ir parasti klaja, neierobežoti stiepdamās uz abiem sāniem. Tikai attālāk novietotas koku vai pakalnu u. tml. kulises, kas aptur skata virzišanos dziļumā. Paceldamies augšup, tās pauž aktīvus spēkus, kas pretojas pieplakumam lejup. Vēl attālāk, vai nu centrā, vai aizņemot ietāles lielāko daļu, paceļas kāds uzkalns ar mežu joslu, ko noslēdz izteismīgās siluetes. (*Ziemeļu naktis*.) Horizontālie un vertikālie virzieni izveido līdzsvarotu veselo; visa šī arhitektonika, sakņodamās klasiskās mākslas tradīcijās, pilna cēluma un svinīga miera. Toties vajadzīgo dinamiku, kustības sparpu pauž laužto un līkņu diagonālie režģi.

Dabas mierā visur verd dzīve. Nevaram te izsekot dažādiem priekšienes un ietāles izveidojumu tipiem un to variācijām. Zemes plakne ir galvenā varone Purvīša darbos; tālab arī augstais apvārsnis. Palaikam šaurā debesu joslā nereti atbalsojas terrēna formas un toņi. Gan līmeniski, gan apaļojumos slīdot uz tālieni, zemes virsa ir dziļuma veidotāja. Vertikālās līnijas un plaknes turpretim rada noslēgumu. Tā Purvīša ainavā savdabīgā spriegumā saliedējas tieksme pēc noslēgtas telpas, miera, sevī dusošas pasaules (klasika) un tieksme pēc telpā neierobežotā, bezgalībai atvārtā, aizvien topošā (romantika), ko jau atzīmējam agrāk. Plašuma iz-

jūtu kāpina mērogu nenoteiktība, jo parasti priekšplānā trūkst salīdzinājamu priekšmetu, tamlīdz stāvteku lielumu. Joslainā kārtojumā sastopam parallēlismu līnijās un atsevišķos gleznas elementos (piem., apsnigušos akmeņos vai sniega šķautnēs). Gleznas atsevišķās daļas, lielāki un mazāki laukumi, būdami pakļauti kopējam kustības ritmam, sasaucas savā starpā. Šis ritms nostiprina visu uzbūvi; Purvītis ar retu meistarību prot kāpināt vai klusināt, pārtraukt un atkal sasaistīt dažādos virzienos šīs parallēlās joslas un līnijas. Nepieciešamo sīkdaļu bagātība, bet no otras puses plaši formu apvienojumi, sintezes dižena vienkāršība visai iezīmīgi viņa sacerei. Laukumu un līniju rotaļa, neatkarīgi no dziļuma funkcijām un priekšmetiskā tēlojuma uzdevumiem dailnieka laukskatos veido izteiksmīgas arabeskas: šīs ovālās, stūpotās, siržu un šķēpveidīgās formas, lielos un sīkos ģeometriskos veidus. No vienas puses veļas īstenības aina, no otras — brīva dekoratīva rotaļa, raksti, kas, līdzīgi tīrai mūzikai, savās melodijās un kontrapunktiskos gājienos vēstī dvēseliskos saviņņojumus. Šim rakstam un iekšējam ritmam pakļauti arī otas vilcieni, krāsu triepumu salikums, it īpaši pēdējā posma darbos.

Purvītis ir ievērojams krāsu meistars. Viņa lokanā krāsu valoda bagāti izkopta un niansēta, aizvien pakļauta saceres uzdevumiem. Te visnotaļ svarīgs gleznas pamatraksturs, tās kopnoskaņojums, atkarībā no kuŗa izvēlēta krāsu gamma: te spoža un saulaina, te klusināta un tumšota, te liegi harmonizēta koptonī, te kāpināta pretstatos. Līdzās daudzbarsainam krāsu vedumam, ar ziliem, violetiem, zaļiem, oranža dzelteniem akordiem, sastopam delikātas pelēcīgi sidrabotā vai zaļotā kāpes. Mākslinieka paletē — mēdza aizrādīt meistars — ir sava loģika un likumība, kas naivam skatītājam bieži vien nesaprotama. Tā mudina, tīri māksliniecisku nolūku panākšanai, citādi skatīties uz krāsu lietājumu dabas parādību t. i. ķermeņu un telpas tēlošanā. Tālab — it īpaši savas

darbības pēdējos gados — Purvītis dažkārt neievēro parastos gaisa perspektīvas nosacījumus, liekot iegailēties tālēs skanīgiem krāsu sakopojumiem, brīvi rikoņas ar gaismas avotiem u. tml. Agrā perioda reālistiskos darbos (*Pēdējie stari, Rudens vakars, Pavasara ainava* u. c. Purvītim rūp krāsu ziedā tonālās (t. ir gaišuma un tumšuma) vērtības. Viņš jūtīgi apsver gaismas un ēnas gradācijas, taču prot saliedēt nianse apvienotā tonī, droši izveido lielos laukumus, pasvītrodams gleznas tīri dekoratīvo pusī. Tā, piem., rūzgani pelēcīgi intensīvi toņi zemē, violeti zilotie sniegā un ūdens piesātinātā zilgmē *Pēdējos staros*. Vēso un silto toņu pretstatos viņš izvilina krāsas spožumu un spēku. Ierobežodamies ar nedaudziem toņiem, Purvītis meistariski vispārīna krāsainos laukumus, panāk lielu koncentrāciju. Piem., pazīstamajās *Ziemeļu nakts* ar mēnesnīcas apvismoto zaļgano sniegu, kustīgo ēnu brīnišķīgajām arabeskām un tumši zilto mežu joslu telpas noslēgumā. Krāsainās gaismas gaišo virmojumu viņš parāda impresionistiskās studijās. Tālākās gaitās gleznu uzbūvē dailnieks secīgi nonāk pie laukumu dekoratīvām vērtībām un tīrā krāsu zieda attiecībām. Arī ēnas ar saviem ziliem vai pelēcīgi violetiem toņiem kalpo šim uzdevumam. Visspilgtāki tas vērojams stilizētās ainavās, kur sniegs, sēta, mājas sienas, ūdens peļķes ir tikai ieganst laukumu aranžējumam, skaistai, dārgakmeņiem līdzīgai, vizmai (*Marta diena*).

Ieskatoties vēriņāk krāsu audumā, redzam pelēcīgos un neitrālos toņus, kas apvieno un izlīdzina pretestatus. Neitrālo toņu izmantošanā Purvītis uzrāda ievērojamu prasmi.

Krāsu tēlotājās un dekoratīvajās vērtībās izpaužas dvēseliskās noskaņas. Krāsu mūzika mūs saviņņo pati par sevi ar savām īpašībām. Purvītis uzrāda bagātus emocionālus reģistrus — sākot ar smalkiem elegiskiem andante, pārejot uz dzīviem allegro un beidzot ar patētiski svinīgiem grave.

Krāsu zieda ekspresija, gleznieciskās ro-

taļas irracionālais sākums sevišķi spilgti izpaužas pēdējos divi gadu desmitu veikumos. Nav iespējams šeit iztirzāt visu to bagātību, kādu veļ Purviša glezniecība. Šie sabiezinātie melnie triepumi, spēcīgie zilie kvēlainie oranžie vēstī mākslinieka iekšējās dzīves kustību, viņa emociju varu. Gaišie, vasarīgi gailainie toņi, baltās buras, zaļotā lapotne, zilais ūdens, ēku jumtu sarkanīgie akcenti, pilni liksmota reibuma. (*Laivu piestātne Majoros*). Un citur — piekvēpušie, netīrie brūnoti zaļie un pelēcīgi melnie vēstī mazpilsētas bezcerīgo pamestību un skumjumu (*Pilsētas nomale*). Bagātās variācijās veļas dažādās gammās, tās jāredz un jāizjūt, bezspēcīgie vārdi var uz visu šo krāšņumu un bagātību tikai norādīt. Purviša kolorīts kļūvis dinamisks, drāmatiski savilņots, sprieguma piesātināts. Ekspresijas un gleznieciskā ritma dēļ viņš upurē tēlotājus uzdevumos, ārpusaules vietā droši, pat pārgalvīgi ļaudams vaļu savai iekšējai pasaulei. Īstenība tā kļūst fantastiska. Kā kādas pasakainas būtes vijas un mirgo savādā zeltainā brūnumā melnā, zilā un sarkanā uzsvariem ielas un nami Majoros, citā ainā ozoli un priedes, kuņu lapas un skujas plīvo līdzī satrauktiem un saplosītiem mākoņiem.

Šais gleznieciskās vizijās Purvītis liek nojaust krāsu valodas savdabīgo noslēpumainību. Viņš atsedz šo sākotnēju un elementāru, atsvabinot krāsu no visa nemākslinieciskā un nebūtiskā. Varētu teikt, ka viņš it kā norauj lietām ierastās ikdienas pārvalkus; tā ir gleznieciska burvība, kuņas hipnozei ļaujas pats meistars un liek tajā iegrimt skatītājam. Bet aiz visa tā samanāma kontrolējošā acs. Drošos eksperimentos, jaunradišanas kaislī meistars aizvien pārbauda pats sevi. Viņam rūp krāsu tīri kvalitatīvās attiecības tonī, piesātinājuma mērā, gaišuma un tumšuma vērtībās; viņš apsver kvantitatīvo pusi, tas ir, kādā daudzumā, cik lielos laukumos ievadīti tie vai citi toņi. Labi izvēlētas krāsu attiecības, ja šie daudzuma samēri ir aplami, nesasniedz savu nolūku. Spēcīgos akcentos

un galveno toņu izvēlēšanā aizvien jābūt nomodā mākslinieka gara acīm. Bez samērības nav mākslas. Aizvien meklēdams, pats atzīdams savas kļūdas un neveiksmes, Purvītis kaldinājis un rūdījis savu ievērojamo kolorista talantu.

*

Katrs mākslinieks veļ savā skatījumā pasaules ainu: savu tēloto priekšmetu un ar tiem saistīto dvēseliskās izteiksmes loku. Še nav runa par pašu dabas īstenību, bet gan par mākslinieciskiem priekšstatiem, kas radīti dailnieka fantāzijā, nemitīgi saskaroties ar dzīvi. Atkarībā no tā mākslinieka tematika atrod sev tuvo un radniecīgo. Nodibinās zināmi kodoli, ap kuriem centrējas veidošanas uzdevumi. Purviša ainavisko tēlojumu loks ir plašs. Liekas, nebūs sevišķi daudz mūsu dzimtenes dabā tādu motīvu, kam viņš nebūtu vairāk vai mazāk pievērsis uzmanību. Gada laiku mijās skatītas un tēlotas daudzas ainas: birzis un meži, lauki un pakalnes, mākoņi, upes un jūra, vientuļie purvi un ceļi, Rīgas un provinces pilsētu ainas... Te Vidzeme, te Latgale, te Kurzeme ar savu lokālo raksturu. Visā šajā dažādībā ir savi iemīļoti motīvi, pie kuriem meistars labprāt kavējas, kas nodibina viņa slavu. Tā rodas tematikas loki, tēlojumu cikli, kuņos galvenās melodijas parādās aizvien jaunās variācijās. Nav iespējams še visu to noraksturot, aprobežosimies ar dažiem tipiskiem piemēriem. Protams, šie loki nereti savstarpēji krustojas un kombinējas. Minēsim dažus: bērzu birzis, ziemas sniegi, pavasara ūdeņi un ledi, ziedošas pļavas un ziedoši koki, mēnesnīcas, jūrmalas ainas, laivu un jachtu piestātnes, mazpilsētas un pilsētas nomales, Gaujas lejas... Purvīti mēdz apzīmēt par Latvijas bērzu dzejnieku; tiem viņš atrod savas klasiskas formas tāpat kā pavasara ūdeņiem un ziemas sniegiem.

Purvītis daudz un pamatīgi studējis bērzus, gan atsevišķus kokus, gan kompaktos saistījumos. Ar savām stateniskajām līnijām tie svarīgi ainavu kompozīcijai. Baltie stāvi

un lapotne dažādos gada laikos sniedz bagātu krāsu rotaļu. Ieskatisimies, piem., agro pavasaŗu ainās. Diŗeni un svinīgi, ritmiskos grupējumos, līdzīgi gotiskā dievnama kolonnām, tie paceļas pāri zemei pretim marta zilajām debesīm. Siltos iedzeltenīgos vai atkal vēsākos violeti iepelēcīgos toņos mirdz to gaišie stumbri un rūzgani sārtojas sīkie zari un piebriedušie pumpuri. Un pirmās lapotnes jaunavīgajā maigumā Purvītis izvilina dzidras un delikātas harmonijas. Viegli un gaiši saules gaismā pavīd bērzu šmaugie puduŗi gar meŗa ceļu sastājuŗi kā kādā liksmā pavasaŗa gāŗienā. Daŗreiz sidraboti zaļotā aizdūmojuma strūklās top birztaŗas, ietīdamās garaŗņiem pildītā gaisā, zaudējot smagumu, iegrimstot irrealitātē. Viss ņe izskanklusā eleŗiskā cildenumā. Siltā mirdzoŗā zaļuma un zilo ēnu vēsā rakstā vijas vasaras dienās bērzu kamoli. Tie veido blīvus vispāŗinātu formu laukumus ar savām izrobotajām siluetēm.

Rudeņos, tvirtai lapu segai irstot, Purvītis zeltaini sārtajos krāsu sakopojumos pauŗ bērzu krāŗņumu tuvās iznīcības nojautās. Gaiŗajā mirdzumā, kas apņem zemi, veŗetāciju un debesis, viss pilns apskaidrota miera, bet arī saguruma (*Rudens ainava, Bērzi ūdens malā*). Salam iestāŗoties, Purvītis brīniŗķi, otai viegli skaŗot audeklu, tēlo sarmotos bērzus, balti zilotus un violetus, pasakainā skaistumā...

Ziemas un sniegi guvuŗi Purvītī izcilu tēlotāju. Sniega segas struktūru ar tās graŗīgajām un groteskajām formām, to neskaitāmām pāŗveidībām, atkarībā no apgaismojuma un atmosfairas apstāŗķiem, viņŗ gleznieciski rādījis ar ievērojamu pilnību. Te jāsaduŗas ar grūtiem un sareŗģītiem mākslinieciskiem uzdevumiem sniega virsas un tās daudzveidīgo toņu attiecību raksturojumā. Plānā svaigā segumā un biezās kupenās, sasaluŗā garozā un ņaganās masās, saburbējuŗās paliekās, nogāzes, kur pavasaŗa saulei sildot, jau sazaļojusi pirmā zāle, — tas tieŗām ir īsts sniega dzīves stāsts! Viss tas tvirts monumentāli,

nevis ārēji atdarinot, bet būtiski raksturojot parādības.

Marta dienas un agrie pavasaŗi, jau urdzot strautiem, kailai un sniegotai zemei mijoties ar atkuŗņu ūdeŗiem, ņi lielā dabas atmodas simfonija skan vareni Purvīŗa ainās. Ledus klāŗieni un pāŗplūduŗie ūdeŗi, kas izpleŗas neaptveramās tālēs, viŗa skatījumā ir daudz kas vairāķ nekā dabas parādības. Ziemeļu ainava ar savu heroiskumu un cēlumu ņe iegūst kādu dziļāķu nozīmi, modinot reliŗiskas pacilātības jūtas. Viss topoŗais un mainīģais „ir tikai līdzība“. Gars dabas veidos atrod un skata pats sevi.

Purvītīm nav sveŗas lieģas un intīmas stīģas. Atcerēsimies kaut viŗa melancholiskās novakares ainavas, viŗa mēnesnīcas, kur sidrabainā krēslojumā rēģaini pavīd nenoteiktie koku silueti. Smalkjūtīgi atturīģas, saistot sīķdaŗas plaŗos apvienojumos, ir meistara ziedoŗās pļavas, balti zaļā noziedā perfekti noskaŗotas. No ņeŗjenes pāŗslīdam gaviļainākās jutoņās — ziedoŗos kastaņos, ziedoŗās ābelēs, meistariski uzveicot grūtibas, atvairot banalitāti, kas ņe tik viegli uzglūn.

Purvītis prot iespaidīgi tvirt lietu raksturus un apkāŗtējo vidi. Viņŗ izjūt īpato atmosfairu ap priekŗmetiem un paŗu lietu dzīvi. To, piem., redzam pilsētas nomaļu un mazpilsētas ciklos, Rīģas jūrmalas pilsētas tēlojumos. Neliēlie nami, sētas un stabi, puteķļainās ielas, ņur tur koki, — motīva vienkāŗībā ir kaut kas cilvēciski aizkustinoŗs, iekŗēģi nozīmīģs. Parastais gūst kādu dvēselisku skaņu, izstrāvo ko neīķdienīŗķu. Tā savos dažādajos tēlojumu lokos, nemitīģā maiŗa un gara kustībā Purvītis veŗ jaunas atziņas par dabas dzīvi un tās skaistumu.

*

Autora piezīme. Par akadēmiķi prof. V. Purvīti biju sastrādāģis monografiju. Iespēŗšanai nodotais darbs kaŗa apstāŗķu dēļ vairs nevarēja parādīties atklātībā. ņis apcerēģums ir neliēls fragments, veikts pēķ atmiņas, jo manā ricībā nebija nekādu materiālu. Tie visi palīķa dzimtenē.

ŠODIEN

Es domāju par upēm,
Kur skanot viņi ies —
Un tāliem gāju putniem,
Kas mājup nepārscries.

Es domāju par brāļiem,
Ko celdams nepiecelš,
Kaut pārkoņi un zibens
Līdz dzilēm kapus šķels.

Es domāju par tautu,
Kas uguns drānas auž —
Par cerībām un gaismu,
Ko nāvei cauri jauž.

AKMENS

Akmens vecs, pelēks un sūnots
(Cik gan tur sēdēts kādreiz!)
Pakalnā, ozola ēnots —
Atmiņā ienāca reiz. —

Domāju, nerazdams mieru nekur,
Cik tagad tālu pārlietu
Palicis pakalns, kas akmeni tur.
Kā lai turp steidzos, kā tieku?

Likās tad tobrīd, ka tikams un vēss
Aizkāra vējš manu vaigu,
Biju uz akmens vēl apsēdies es,
Baudīdams atpūtu maigu.

Redzēju dzimtenes debesis vēl,
Druvas, kas vārpoja košas,
Redzēju mežus, kas zilgmo un kvēl,
Saule uz rietu kad pošas.

Redzēju mājas un tīrumus tad,
Aris tur, sējis un plāvis,
Nebeigdams dzimteni slavēt nekad,
Dievs kur man piedzimt ir ļāvis. —

Akmens vecs, pelēks un sūnots —
Atmiņās sēdu uz tā,
Simtgadu ozola ēnots,
Dzimtenes pakalnā.

VIENU DIENU KOPĀ AR BLAUMANI

Pirms četrdesmit gadiem rudens rītā laikraksta *Latvija* redakcijā Rīgā, Pauluči (Merķeļa) ielā iegāja jauneklis izbālējušā formas cepurē un jautāja pēc Blaumaņa kunga. No rakstāmgalda piecēlās plecīgs kungs, elkoņos stipri nobružātiem svārkīem, ar pensneju uz deguna un laipni pateica, ka Blaumaņa kungs tūliņ nāksot, lai apsēžoties. Jauneklis bijīgi piemētās uz krēsla, bet kungs, atgriezies savā vietā, turpināja graizīt laikrakstus. Pie rakstāmgalda sēdēja vēl otrs kungs, vai ik brīdī atbildēdams un pats zvanīdams pa telefonu; tai pat laikā viņš lasīja manuskriptus, reizēm kā sāpēs viebdams seju. Jauns cilvēks, ar krūtīm pieplacis vienkāršam kantora galdam, kāri sūca papirosu un, piezīmju blokā raudzīdamies, steidzīgi rakstīja. Oda pēc iespiedu krāsas, putekļiem, papirosu dūmiem, tarkšķēja telefons; aiz loga dunēja pilsēta, un apsūbējušām logu rūtīm spīdēja cauri dzeltenbāla gaisma.

Jauneklis, kas gaidīdams pirmoreiz vēroja redakcijas darbu, biju es — Valmieras skolotāju semināra audzēknis. Biju iesūtījis *Latvijai* dažus dzejoļus. Blaumanis, kas vadīja laikraksta literārisko pielikumu, bija atsūtījis man vēstuli: šis vēloties redzēt un runāt ar autoru. Manu prieku un laimi, Blaumaņa vēstuli ar aicinājumu saņemot, varēja līdzināt vienīgi lielajam laimestam. Bija radusies tāda kā sacensība. Arī seminārists Jānis Ezeriņš bija iesūtījis debijai dzejoļus, bet viņam vēstules nebija. (Ezeriņš arī vēlāk neiekluva Blaumaņa literārajā aizbildniecībā, kam bija savi imesli, un Ezeriņa klases biedrs Leons Paegle, cik atceros, nemaz „netika drukāts“.)

Vēl par vēstuli un Blaumani. Redaktora un rakstnieka darbs paņēma visu Blaumaņa laiku. Ja Blaumanis, atbildot jaunajiem rakstniekiem, ignorēja „Vēstulnieku“, kuŗā neaprobežojās ar strupi „neder“, bet dažkārt

— ļāva vaļu savam veselīgajam, dabiskajam humoram, tad viņam bija sevišķi nolūki, un pirmā kārtā — dabūt sava iespaida sfairā katru, no kuŗa varēja kaut kas iznākt.

Man rakstītā vēstulē bija, pirmkārt, viņa ziņa, ka viņš uzņemšot divi dzejoļus, īsa kritika un viena panta labojums. Paša dzejoļa neatceros, bet rediģēto pantu gan.

Es: *Melnajā bezdibens akā,
Tur es malku sev smeļu.
Sabirst ziedi akā,
Sabirst ziedi pa ceļu.*

Blaumanis: *Baltie ziedi birst akā,
Tur es malku sev smeļu.
Ūdens vai saldāks nu kļuvis?
Rūgtu pie lūpām to ceļu.*

Par dzejoli Blaumanis rakstīja, ka „jutotņa (die Stimmung) neesot atradusi pietiekami pregnanta izteiksmes līdzekļa“ un ka „caur to melno bezdibens aku“ dzejolis kļušot vēl skalbiskāks, tāpēc viņš labojis.

Ar Valmieras semināristiem Blaumanim bija nodibinājušies sakari, dzīvojot pēc atgriešanās no Pēterburgas Valmierā pie skolotāja Jāņa Grestes. Valmierā izrādīja Blaumaņa lugu *Ugunī* ar Aleksandra Štrāla dekorācijām un pašu Blaumani barona Mōwensterna lomā; semināristi pasniedza Blaumanim par *Indrāniem* (mēnešrakstā *Vērotājs* 1904.) turpat Valmierā kalta sudraba medaļu.

Patlaban domāju, ka sastapšos ar Blaumani, ko viņš teiks, ko es teikšu, un, lielajam brīdim tuvojoties, sāku tvikt kā meitene, mīļāko gaidot. Durvis atvērās, Blaumanis ienāca, manis izdomātais ceremoniāls sajuka. Kad attapos, sēdēju atkal uz krēsla un atkal gaidīju Blaumani, jo: „Mēs tūliņ iesim; man tikai jānokārto maza redakcijas lieta,“ sacīja rakstnieks. No šī pirmā satikšanās brīža vi-

su dienu biju rakstnieka personas sugestēs un bez savas gribas ļāvos viņa vadībai. Šo iespaidu varbūt varētu tā salīdzināt: ja mani biktētu mans miesīgs tēvs, vai katoļu priesteris, draudēdams par meliem un klusēšanu ar visām elles mocībām, es melotu, vai noklusētu; ja mani biktētu Blaumanis, es teiktu visu kā Dieva priekšā.

Blaumanis iedeva plecīgajam kungam — ja atmiņa neviļ, tas bija Jēkabs Janševskis — dažus laikrakstu izgriezumus un lūdza no tiem viņam kaut ko iztaisīt. „Es aizeju uz visu dienu.“ Un tad Blaumanis izbīdīja mani pa durvīm.

Cauri Vērmanes parkam, kur vējā sijājās dzeltenas lapas, mēs izgājām uz Elizabetes ielu. Nezinu, vai vējā dejojās lapas, vai cita asociācija pamudināja Blaumani man jautāt, vai es dejojot. Kad teicu: „nē!“ un sāku moralizēt, Blaumanis mani pārtrauca. Lai nesakot vis — spriganu lauku skuķi dejā griezt, ragu mūzikai uz steķiem pūšot, eso gaužam patīkami. Blaumanis, kam cilvēka dvēsele bija nemitīgas pētišanas objekts, iepazīnās ar manu „es“ (to viņš arī kādā vēstulē pareizi noraksturoja). Blaumanis mīlēja un meklēja dvēseli:

*Bet kaut tu vaigu pie vaiga ar kļāvi,
Iekšā viss paliek stindzis un salts,
Jo: Kur nu lai mana dvēsele sildās,
Ja tā tavas vairs neatrod. (Blaumanis.)*

Elizabetes ielā atradās literātu iecienītā Gorodecka kafejnīca; tā bija mūsu gājiena mērķis. Stūra krogū — Suvorova viesnīcā Elizabetes un Suvorova (Kr. Barona) ielas stūrī — pulcējās garīga dzēriena un stiprāku iespaidu cienītāji. Kafejnīcā ieejot, es, man domāt, diezgan asprātīgi pajokoju, ka Blaumanis mani iaved augstākās sfairās, jo nevienā kafejnīcā — kur nu vēl literātu sabiedrībā! — līdz tam nebiju bijis. Atraduši brīvu galdiņu, atvilkāmies. Es parādījos apvalkātos skolnieka svārciņos, ar ādas jostu un pa gabalu redzamiem burtiem VUS (kr.

Volmarskaja Učitelskaja seminarija, latv.: Valmieras skolotāju seminārs) metalla sprādzes plāksnē; arī Blaumanim bija līdz kaklam aizpogāti un pēc skolnieku apģērba tipa šūti svārki. Ja Blaumanim apliktu manu jostu, iznāktu gados vecāks seminārists.

Sākot ar atģērbšanos, es kafejnīcā kopēju Blaumani, piem., iedams aiz viņa ar kūku šķīvīti un izvēlēdamies tos pašus cepumus, ko viņš. Es jutos kā uz slidena ledus un mulķīgi iedomājos, ka visi mani novēro. Kad apsēdāmies, jutos mierīgāks, arī karstā kafija darīja iespaidu. Kaut Blaumani daudzī sveicināja (un daudzi sveicināja Blaumani), neviens pie mums nepiesēdās, par ko sirdī biju viņiem pateicīgs. Kafiju dzerot man bija jāiztur mazs pārbaudījums metriķā. Gluži mulķis es nebiju, pazinu katru tolaik modē nākušā Cezara Flaišlena vārsmu, un tomēr par metriķu dabūju tikai „trīs“ un pamudinājumu mācīties.

Blaumanis dzīvoja pie mākslinieka Jāņa Rozentāla Alberta ielā, kā pats smējās, par augšīrnieku (jumta istabiņā). Pēc kafijas gājām uz Blaumaņa dzīvokli. Atceros Rozentāla zāli, kur pie sienām karājās, vai bija pieslietas un uz molbertiem stāvēja gleznas. Es biju iztēlojies rakstnieka kabinetu, bet ieraudzīju slīpu logu, tikpat kā kailas sienas, dīvānu, pāris krēslu, galdu, uz tā grāmatas, papīrus un rakstāmlietas. Ja dīvāna vietā noliktu koka gultu, uz galda lūgšanu grāmatu un pie sienas pakārtu krucifiksu, būtu mūka istabiņa.

Blaumanim aicinot, nolasīju savu jaunāko darbu — tēlojumu *Naktis*. Es domāju, ka tēlojums izdevies, un Blaumanis domāja tāpat. *Naktis* šis varot iespīest tikai ar Akuratera vārdu, pats Akuraters atzišot tēlojumu par savu. Tie bija patiesi vārdi: tēlojumu uzrakstīju apreibinājies ar Akuratera krāšņo stilu un specifisko subjektīvismu, inspirāciju ieguvu no Maksima Goņkija drauga dzejnieka Skitaļeca dzejoļa *Naktis*: „Naktis, manas naktis, cik jūs dziļi klusas — Manā skumjā sirdī nākat viesoties.“ Mans

pirmais uzdevums esot kļūt par skolotāju, tas dzejnieks nāksot pats no sevis. Mani jau tagad par dzejnieku atzīstot un manus pantus drukājot, viņš gribot saglabāt manī dzīvu dzejas liesmiņu.

Neilgi pirms mūsu tikšanās Blaumanis Rīgas latviešu biedrības sarīkotā vakarā bija lasījis Aspāzijas no trimdas atsūtītos dzejoļus. Pāris no tiem Blaumanis nolasīja man. Vēl šodien manī dzīva šī mākslas brīža atmiņa. Kad Blaumanis lasīja *Ziedoņa solījumu*:

*No jumtiem skanot krīt lāstekas,
Nu stingumam dvēselē jāraisās.
Piesarcis mākonīts skrien:
„Jauna ziņa, jauna ziņa:
Nāks laime, nāks!“*

mani sagrāba svētas šalkas, jo tā bija augsta dzeja, lieliskā interpretācijā, lai gan Blaumanis nekad nav sevi atklāti atestējis par daiļrunātāju.

Aprakstītās lapiņas klēpī nolaidis, viņš klusēja. Par ko domāja rakstnieks?

Ne toreiz, bet šodien domāju par paša Blaumaņa laimi:

*Ak, kaut tu viņai jel pretī steigdies,
Tevi tā uzvarējusi bij!*

Klāra Zāle

*Tukšā svētais brītiņš nu beidzies
Jau ar citu tā gredzeniem mīj.*

(Blaumanis.)

Vai atmiņām par zudušo mīlestību („Bet es staigāšu kā pa rudeni“) prātā nākot, Blaumanim sirds baigi nodrebēja? Vai viņš atcerējās savu Kristīni *Purva bridējā* un *Ugunī* — Kokneses jaunavu Madi Svili?

Pie durvīm klauvēja. Ienāca Kārlis Štrāls lauciniecisku izskatu un valodu. Logā kā zirnekļa tīkls sāka austies krēslas pavedieni. Es cēlos, lai atvadītos, bet Blaumanis vēl nelaida: šis tūliņ uzrakstišot *Latvijai* rēķinu par nodrukātiem dzejoļiem.

Blaumanis mani izvadīja līdz trepēm, sirsnīgi deva roku un, zelta brillēm zibsnīdams, lūdza neaizmirst ceļu uz viņa māju. Lejā kāpdams atskatījies: Blaumanis raudzījās man pakaļ. Pie kases, saņemot pirmo honorāru (es labi atceros: trīs rubļi un sešdesmit kapeikas) izbāru sevi: biju aizmirsis Blaumanim pateikties par man ziedoto skaisto dienu.

Kad pēc gadiem Blaumaņa pieminēja pakājē lasīju: „Es dzīvošu caur to labu, ko tev esmu mācījis“ (saka Indrānu tēvs Zelmiņai), man likās, ka mans jaunības dienu draugs runā uz mani no mūžības.

AIZLIEDZ SEV

*Veltīgi mana dvēsele sauc:
„Neaizej! Neaizej!“
Tu esi kā brāzmais kalnu strauts —
Mirdzumu šķaidīdams skrej.
Bet mana mute — tā aizliedz sev
Sacīt: „Es piederu tev.“*

*Nava vairs tāluma dienām,
Neatver dziļumus naktis.
Vai tikai tev vienam, tev vienam
Bija pasaku acis?
Pie akmens vaigu lieku —
Kā akmens tieku.*

C H R O N I K A

LATVIEŠU UN FRANČU GARA SASKARE

Nav vēl nemaz tik sen, kad karstā sajūsmā A. Kronvalds cīnās par latviešu kultūras patstāvību: ka šāda ir, var būt un jābada. Līdz ar to Kronvalds, laikam kā pirmais no latviešiem, dziļāk runā par kaimiņtautu ietekmēm. Vācu publicisti un lūdzami un nelūdzami latviešu aizbildņi bija izteikuši bažas vai, labāk sakot, praviešojumu un pat vēlējumus, ka latviešiem jāpazūd lielo kaimiņu kultūras uzplūdos. Kronvalds savā cīņās rakstā Nacionālie centieni 1872. gadā šādas domas pilnīgi noraida. Kronvalda atzinums šis: bēdīga nākotne saģaidāma tikai mazai un izolētai tautai, bet ne tautai, kam apkārt dzīvības pilnas kultūras tautas. „Lielu un senu kultūras tautu tuvums ne tikai sarga, bet arī jerosina un atbalsta.“ — Kronvaldam bijusi taisnība! Latviešu kultūras patstāvība palikusi nesatricināma, savos sniegumos iedama plašumā un dziļumā. Un īpaši jāapbrīno redzīgā tās griba suverēni meklēt avotus savas attīstības rosmēm. Tas spilgti redzams latviešu un franču attieksmēs.

1.

Protams: ja franču kultūra visnotaļ Eiropas gara dzīvē bijusi devējas lomā, tad jo vieglāk saprotama šāda loma franču un latviešu attieksmēs. Augošam kokam vajag balsta! — Latviešu augsti vērtējamās nacionālās kultūras dabisko attīstību 13. gadsimtā pārtrauca vācu „Drang nach Osten“ brāzmas: tikai apbrīnojama latviešu sīkstums un karsta patstāvības griba, talkā nākot dažām okupantu kļūdām, kā: uzpūtīgam kundziskumam u. t. l., gadsimtiem cauri spēja nosargāt īpatnā tautas gara robežas. Tālab 19. gadsimtā, strauji sākoties nacionālai atdzimšanai, šīs darbinieki nebija vis bez sava pamata, un kā balstīties jaunlaiku kultūras radīšanā: bija paglābti no indoeiropiešu pirmtautas mantoti mīti, piem., par Dieva dēliem un Saules meitām, tautā vēl bija tūkstošiem brīnišķu tautas dziesmu un citu tradīciju, lauku sētās vēl dzīvoja senatnīgām paražām, pūri glabāja krāšņus tautas tērpus u. t. l. Bet cīņai jau pret 19. gadsimtā augtin augošajām kaimiņu uzkundzēšanās tieksmēm — pangermānismu Rietumos un panslavismu Austrumos — ar to vien nepietika: un latviešu gara darbinieki vērās pāri Reinai uz Francijas pusi. Tur

bija meklējams pretsvars draudīgajai ieslīgšanai kultūras ietekmju vienpusībā.

Franču apgaismes centieni jau 18. gadsimta beigās bija rosinājuši latviešu skolu, preses un grāmatnieka sākumus. „Apgaisme sagatavoja vispusīgu un strauju kultūras uzplaukumu Kurzemē un Vidzemē“ saka literātūrvēsturnieks J. A. Jansons (mēnešrakstā „Nākotne“ 1944. 2. 89). Franču lielās revolūcijas brīvības saukļi tieši vai netieši bija vadījuši 19. gadsimtā latviešu zemniekus cīņā pret vācu muižnieku varu. Ir, piem., pat norādījumi, ka 1802. g. Kauguru un Kokmuižas nemienu iedvesmētājos bijuši franču revolūcionāru rakstnieku sakarsēti ļaudis. Arī vēsturnieks prof. A. Tentelis raksta, ka latviešu zemnieks „lielas lietas cerēja arī no Napoleona I iebrukšanas Krievijā“ (kr. Latvieši II. III). Franči katrā ziņā bija jau nokļuvuši līdz tautas apziņai: jau tautas dziesmas piemin „spranču šelmi“ un „franču ķēniņu“ (sk. Barona krājuma 32191. dziesmu).

Franču gars, likās, varēja arī balstīt latviešu neatkarības centienus patstāvīgas, modernas kultūras radīšanā. Latviešu tautas gars, kā tas spoguļojās tautas dziesmās un ornamentā u. c., rāda dvēseles spēku harmonijas un formas ģenijā. Tālab tas nav varējis neierobežoti simpatizēt dažām savu tuvāk kaimiņu gara izpausmēm. Ar savas tautas dzejas īso, skaidro, uzskates pārbagāto valodu augušie latvieši nejut sevišķas simpatijas pret vācu filozofijas abstrakciju smagumu. Bet arī vācu dzejas pārbiezā pakļaušanās liekam sentimentālistismam nav pa prātam latvietim; latvietis savas jūtas slēpj — tautas dziesmu tautiete savas asaras uztic tikai piedurknei. Citādi jau latvietis arī nebūtu izdzīvojis grūtos gadsimtus! Ģeniāli latvieša varonību un aturīgās dvēseles cēlumu rāda A. Brigadere savā Sprīdītī, kad mazais varonis izcieš Sīkstuļa kvēlošās ogles, un kuņģam jātur roka, Sprīdītis nosauc par pavisam aukstām un tikai slepus sūkstās: „sūrst gan!“ — Savukārt, latvietim, kā pasaules skatījumā dzīvot ir strādāt, nav tikams krievu literātūrā parastais „liekā“ cilvēka temats. Svešs latvietim ir arī F. Dostojevskā u. c. izvirzītais dīvainais, laikam īsti krieviskais svētuma un grēcīguma sajauktenis.

20. gadsimtā, tuvāk nākot neatkarīgās, demokrātiskās Latvijas republikas nodibināšanai 1918. gada 18. novembrī, rodas izcilas personības, kas apzi-

nīgi piegriežas franču kultūrai kā modernam latviskuma spēku un paraugu avotam. Šādu personību vidū dzejnieki Fallijs (1877—1915), J. Akurāters (1876—1937), Ed. Virza (1883—1940) u. c. Šiem ne tikai tieša saskare ar frančiem: uzturēšanās isāku vai garāku laiku Francijā, studijas tuienes universitātēs u. t. l. Ar šo darbinieku pūlēm un atbalstu plašām latviešu aprindām kļuvusi pieejama franču literatūra labos tulkojumos. Arī franču valodas nepratēji var baudīt franču gara izpaušmi neskaitāmos slaveno prozistu darbos, kā: A. Dodē (Daudet), G. Flobēra (Flaubert), A. Fransa (France), V. Igo (Hugo), P. Loti, P. Merimē (Mērimē), G. de Mopasāna (Maupassant), E. Renāna, R. Rolāna (Rolland), Stendala (Stendhal) u. t. t. Varbūt tik franču naturālistu saimei ar E. Zolā priekšgalā nav latviešu lasītājos sevišķas atzinības, lai gan šo loma latviešu literatūras attīstībā, sākot ar 19. gadsimta 90. gadiem, noliedzami ievērojama.

Slaveni tulkojumi paveikti dzejā — visgrūtāk tulkojamā svešā gara valodā. Tulcoti pat franču viduslaiku dzejas paraugi, tā J. Saiva atzīstami tulkojis Rolanda dziesmu (*La chanson de Roland*). Formas meistare dzejniece E. Stērste (dz. 1885. g.), kas 1911—1913. g. studējusi Parīzes Sorbonnā mākslas vēsturi, atzīdama Franciju par savu otru dzimteni, latviskojusi Ž. Bedjē (Bédier) pārstrādāto Tristānu un Izoldi. Romānistikas speciālists prof. A. Speke (dz. 1887) tulkojis Francijas Marijas lais'us, bet romāņu noveles tipa pārstāvis latviešu literatūrā talantīgais J. Ezeriņš (1891—1924) — Oka-senu un Nikoletu.

Pamatdarbus dzejas tulkošanā tomēr veicis ģeniālais formas mākslinieks Ed. Virza. 1921. gadā nāca klajā jau ilgāku laiku tulkotais franču XIX gadsimta lirikas krājums, kuŗā uzņemti 42 franču dzejnieku darbi. Pārstāti visi zīmīgākie virzieni un dzejnieki — sākot ar A. Šenjē (Chénier), pāri romantiķiem V. Igō, A. de Misē (Musset), Al. de Vinjī (Vigny), parnasiešiem T. Gotjē (Gautier), L. de Lils (Leconte de Lisle) u. c., pāri Š. Bodlēra (Baudelaire), skaisti atdzejojot P. Verlēna (Verlaine) u. c. dzejai līdz pat visjaunākajiem gadsimta poētu rindās. — 1930. gadā Virza izdeva tulkojuma ziņā vēl pārāku, laikam savam garam radnieciskāku dzejnieku krājumu: Franču renesanses liriku — 319 lpp. biezā grāmata aptver 42 XVI gadsimta dzejniekus ar P. Ronsāru (Ronsard) un J. di Bellē (Joachim du Bellay) priekšgalā. Dzejniece un romaniste V. Strēlerte (dz. 1912. g.) šā krājuma pārsriedumā pirmajā rindā norāda, ka latviešu valoda šē perādijusies „visā savā lokanībā un izteiksmes iespējās. Neviens vairs nevar apšaubīt šī instrumenta pilnību, ja vien tas nonāk ista meistara rokās.“ Un „visā antoloģijā izmanāma

dziļa garīga radniecība tulkotājam ar 16. g. s. plejādes dzejniekiem, par ko var pārliecināties, lasot Virzas paša dzeju. Dzejnieks, savā laikā skolodamies pie šiem franču meistariem, atgriezies pie tiem atpakaļ kā pilnvērtīgs līdzinieks“ (r. kr. Ceļi IX, 220). Bez tam, it kā pateicībā par skaistajām latviešu brīvības cīņtajiem — strēlniekiem veltītajām dzejas rindām, Virza tulkojis veselu krājumu E. Verharna (Verhaaren) poēmu, krājumu nosaucot Dzīves seas.

Visjaunākajā latviešu literatūrā franču draugu rindas ir stipri augušas, jāmin tik izcilie dzejnieki — formas virtuozī: V. Strēlerte, J. Medenis (dz. 1903. g.), E. Ādamsons (dz. 1907. g.), u. c. Starpcitu J. Medenis sasniedzis ievērojamu pilnību franču balādes formā (Balāde par kamenēm, Rožu smarža, Strēlnieki Kremli u. c.).

Līdz ar franču dzejas formu kultivēšanu latviešu dzejnieki protams izjūt īpatnu, franču gara darbniekiem raksturīgu pasaules skatījumu: brīvu, bez aizspriedumiem parādību vērtēšanu ar prasmi lietām piešķirt aistētisku nozīmību. Franču asprātība, franču ēsprit ir ļoti plašu latviešu inteliģences aprindu ideāls. Bet jau sirmin sirmās latviešu tautas dziesmas daudzina skaidras, ērtas u. c. epitetiem apbalvojamas valodas skaistumu (sk. Barona krājuma I. sējumu). — Francisku daiļjuma priesteri var saskatīt, piem., P. Rozitī (1889—1937), kas arī ar patīku vingrināties dažās franču dzejoļu formās, kā rondo. Dzīvīgumu, asprātīgu formu var vērot arī tai latviešu prozā, ko apgarojusi saskare ar franču garu, piem., J. Ezeriņa novelēs. Jāaizrāda, ka ir diezgan daudz darbu latviešu literatūrā, kam franču dzīves sižeti, vaj kuŗu varoņu darbības vieta Francijā. Tā tas prozā J. Akurāteram, J. Ezeriņam, J. Grīnam (dz. 1890. g.). Francija uzņēmusi ar parasto viesmīlību gan latviešu demokratus un neatkarīgās valsts cīnītājus trimdas gaitās, gan arī gara vērtību alkstošo inteliģenci — arī tas atspoguļojas latviešu literatūrā raksturīgos franču dzīves un gara uztvērumos un vērtējumos. Ne velti J. Akurātera romāna Pēteris Danga galvenais varonis, kas kuŗo par savas tautas patstāvību, kas skumst, ka „mēs esam aizmirsuši, ka reiz mēs bijām bajāri mantā un garā“, ir Francijas viesis; romāna pirmā nodaļa risinās Dienvidfrancijā, Nicā. Jaunajā, provinciālisma šaurumu atstājušajā inteliģencē palaikam Eiropas simbols ir Francija: un šī inteliģences daļa tad apzinās, ka, jo spītīgāk latvieši cenšas pēc savas vietas nodrošināšanas Eiropas tautu saimē, jo vairāk saišu vajag ar franču nāciju. Svarīga loma šādu saišu stiprināšanā piekrita augstvērtīgajam starptautiskas sadarbības un demokrātiska kultūras nacionalisma apgarotajam mēnešrakstam *Daugava* (1928—1940). Žurnāls centās kārtīgi iepazīstināt savus la-

sītājus ar jaunlaiku Franciju gan rūpīgi izraudzītu darbu tulkojumos, gan ievērojamāko rakstnieku apcerēs. Te latvieši iepazīnās ar Ž. Diamelu, P. Klodelu, Ž. Romēnu, P. Valeri u. c. Pat M. Prusta tik pamazām atzīstamā māksla te atrada savlaicīgu novērtējumu. Te rakstīja un tulkoja gan cienijami Universitātes mācības spēki, gan jauni literāti — romanisti: prof. P. Jurevičs, prof. A. Speke, prof. J. Ratermanis, A. Dārziņa, J. Vidņiš, O. Sproģere u. c.

Ar franču rakstniekiem latvieši iepazīstināti daudzās monografijās: par dažiem ir pat veselas grāmatas, piem., V. Igō personībai un darbam veltījis grāmatu franču kultūras pazinējs — Sorbonnas un Monpeljē universitātes audzēknis I. Vecozols (1884—1945). Līdztekus vieglāk piesniedzamām vācu aistētikas un literātūrzinātnes autoritātēm latviešu kritika un literatūras vēsture vienmēr centusies izmantot franču autoritātes, kam daudzkārt asāki un skaidrāki kritēriji. Tā vecākajā paaudzē labi pazīstami I. Tēna (Taine), Gijō un Henekena vārdi. Kritiķis E. Pīpiņš — Vizulis (1873—1927) grāmatas veidā 1897. gadā publicējis Tēna domas par mākslu. Jaunākajās audzēs paraugos G. Lansons — rakstnieks K. Štrāls (dz. 1880 g.) ar Lansona literatūrvēstures metodi iepazīstinājis latviešu lasītāju jau 1911. gadā (laikrakstā Latvija).

Neatkarīgās Latvijas laikā liela nozīme sakaru veidošanā ar Franciju universitātei. Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas sakultātei ir arī romāņu filoloģijas nodaļa, kuŗā izcilā vietā, protams, tieši franču filoloģija. Šīs nodaļas vadībā notiek svarīgāko franču grāmatu iegāde lielajām Rīgas bibliotēkām u. t. l. pasākumi. Nodaļa saista ne tikai latviešu speciālistus, tā prof. A. Speki, prof. I. Ratermani, bet arī speciālistus no frančiem. Tā Rīgā docējuši M. Segrests, M. Zonvāls, starp citu veicis vērtīgu darbu franču iepazīstināšanā ar latviešu tautas dziesmām: 1929. d. izdots latviešu mitoloģisko dziesmu krājums *Les chansons mythologiques lettonnes* Parīzē, Pikāra (Picard) apgādā. Universitātē vienādi bijis arī franču valodas lektors.

Arī latviešu zinātnieki visnotaļ meklējuši saskari ar franču sasniegumiem, lai izvairītos no vienpusīgas pakļāves vācu autoritātēm. Tā baltu valodu speciālisti ar prof. I. Endzelinu (dz. 1873. g.) priekšgalā vienādi savās studijās un pētījumos meklējuši saskari ar slaveno franču, slavu un baltu valodu pazinēju prof. A. Mejē (Meillet). Nav latviešu filologiem svešs arī jaunākās franču baltistu audzes pārstāvja E. Benvenista vārds! Tāpat franču valodas psihologi un filozofi, kā: M. Breals u. c. — Arī klasisko valodu un literatūru latviešu pētnieki — latinists prof. K. Straubergs (dz. 1890. g.), bet sevišķi grieķists prof. E. Ķīkaura, savos

darbos balstās uz franču sasniegumiem. P. Ķīkaura savus grieķu metrikas pētījumus, tāpat kā citi savējos, bieži vien publicējis tieši franču valodā.

Netrūkst latviešu vidū arī franču filozofijas pazinēju, piem., A. Bergsona pazinis lielais latviešu romantisma dzejnieks un teorētiķis Fr. Bārda (1880 līdz 1919). Akadēmisko filozofu vidū šādi: M. Paļeviča-Bīte (dz. 1886), kas sevišķi populāri zējusī A. Bergsona filozofiju un visvairāk nodarbojusies ar aistētikas jautājumiem; tāpat A. Bergsona filozofijas interprets prof. P. Jurevičs (dz. 1891), kam viens no galvenajiem darbiem publicēts tieši franču valodā: *Le problème de la connaissance dans la philosophie de Bergson* (Parīzē 1930. g.). P. Jurevičs savās lekcijās Latvijas universitātē lasīja sevišķi jaunākās franču filozofijas kursus, lūkojot jaunos latviešu domātājus iepazīstināt ar franču domāšanas veidu un izteiksmi.

Ja nu vēl beigās norāda uz latviešu teātri kā franču drāmas popularizētāju — latvieši labi pazīst ir Moljēru (Molière), ir Skribu u. t. t. jāpieņem tieksmes iegūt francisku izglītību, par to liecina franču liceja un institūta darbs Rīgā un latviešu licejisti Turkuēnā un studenti Sorbonnā, Parīzē un Grenoblē u. c. universitātēs Francijā, tad gala secinājums var būt: latviešu un franču gara saskare literārajās un intelektuālajās abu tautu attieksmēs ir pat negaidīti rosa un cieša. Tā ir vēsturiski pamatota un latviešu kultūras progresam pilnīgi nepieciešama.

2.

Bet tas nav viss. Literārie un idejiskie vienas tautas devumi otrai ne katrreiz tik viegli saskatāmi; vieglāka to konstatēšana tādās mākslās kā glezniecībā un skulptūrā. Un šo mākslu vēsture gaiši liecina par latviešu mākslinieku ceļšanos tikt pie mākslas vērtību pirmavotiem. Jau paši pirmie meistari par savu studiju vai dzīves vietu izraugās Franciju, sevišķi Parīzi. Tā pirmais akademiķis J. St. Roze — saukts arī Rosé — (1823—1897), kam akademiķa grādu 1866. g. piešķirusi Pēterpils mākslas akadēmija, uzturējies arī Nicā un Parīzē, turp novedams arī savus skolniekus, to starpā Kanādā pārfranciskojušos A. Lapīnu (Andrē Lapine, dz. 1866). Parīzē studējis un dzīvojis arī Pēterpils mākslas akadēmijas prof. K. P. Hūns (1830—1877), kā mākslā saskata Delaroša (Delaroche) skolu. Šī meistara slavenie Bērtuļu nakts motīvi gleznoti Francijā, tāpat Bretaņas galdnieka darbnīcas skats. Parīzē Hūns studējis pie Konta (Comte) un godinājuma veidā strādājis par skolotāju ķeizara Napoleona III dēlam.

Parīze kā pasaules mākslinieku centrs ar nepārdzamām mākslas vērtību krātuvēm un sevišķo dzīvīgo, rosmēm pilno garu valdzināt valdzinājusi latviešu māksliniekus. Daudz jo daudz šķīcu, stu-

diju un pat gatavu nobriedinātu darbu latviešu māksliniekiem devuši Parīzes Sēnas tilti, Luksemburgas parks, lielpilsētas uguņu un dzīvības piestrāvotie bulvāri u. t. l. Latviešu gleznotājus valdzinājusi arī franču jaunlaiku mākslas skaidrā un ģeniālā nodošanās „tīrās glezniecības uzdevumiem“. Latvieša senā krāsu un līniju māksla, cik tā saskatāma, piem., tēpu rakstos u. t. t., rāda šai ziņā radniecisku garu — garu, kas krāsu saskapu un līniju sastādi vērtē augstāk par šais elementos saskatāmo, loģikai piesniedzamo saturu. Latviešu gleznotājiem tuvas jaunlaiku impresionistiskās mākslas gaisa un gaismas problēmas un konstruktivistu līniju ekspresivitāte. Tā stikla glezniecības meistars, Latvijas mākslas akadēmijas prof. K. Brenčens (1879. g.), krāsu bagātību mācījies Parīzē. Sezans (Cesanne) u. c. franči interesējuši savdabīgo ekspresionismam tuvojošos T. Ūderu (1868—1915). Francijā daudz devusi koloristam H. Grinbergam (1888—1928), tāpat krāsu meistaram P. Krastiņam u. c. Virkne gleznotāju mācījusies no atsevišķiem franču meistariem, piem.: Ed. Lindbergs (1882—1928) bijis karsts sezanists, beigās Pusēna (Poussin) un Šardēna (Chardin) apbrīnotājs; prof. G. Eliāss (dz. 1889. g.) — Matisa (Matisse) cienītājs.

Sevišķi cieši franču mākslas pamati tā saucamai „Rīgas mākslinieku grupai“, kuŗas priekštece 1914. gadā noorganizētā mākslinieku biedrība „Zaļā puķe“ un no šīs 1919. g. izaugušā ekspresionistu grupa. Tās radītājs iespaidīga savdabīguma talants J. Grosvalds (1891—1920) kā cienītājos, starp citu, rakstniece A. Brigadere. Grosvalds trīs gadus bija mācījies Parīzē pie Anglada, Kerēna (Quērin) un van Dongēna, aizraujoties arī ar Sezanu, Matīsu un Derēnu (Dérain). Kā dažs labs jauneklis no latviešu inteliģences, arī Grosvalds pirmā pasaules karā brīvprātīgi bija cīnījies Rietumu demokrātiju armijās, piedalīdamies angļu Mezopotārijas ekspedīcijā, no šo uzvarām cerēdams starptautiski taisnīgu likteni arī savai dzimtenei; diezgan bija to plēsis un plosījies cariskās Krievijas varmācīgais ērglis! Apdāvinātais gars mira pavisam jauns — strādādams jaunās Latvijas sūtniecībā Parīzē. Bet Grosvaldam sekoja skola, radīdama īsti latvisku un starptautiski ievērojamu mākslu. Šai grupā I. Kazaks (1895—1920), kam paraugs kādu laiku Devēns, sezanists V. Tone (dz. 1892. g.), K. Ubāns (dz. 1893. g.), L. Svemps (dz. 1897. g.), O. Skulme (dz. 1889. g.), u. c. Lorāna (Laurant) un Anglādo vadībā mācījies arī lielais latviskuma būrvis Ansis Cirulis (1883—1943). — Francijā studējis arī dekoratīvās glezniecības meistars Latvijas mākslas akadēmijas rektors prof. I. Kuga (dz. 1878. g.). Tāpat, protams, franču grafika nav gājusi secen latviešu māksliniekiem.

Arī skulptori, piem., prof. B. Dzenis (dz. 1879.

g.), Francijas skolnieks. Rodēna māksla vismaz vienu laiku valdzinājusi latviska gara pilno T. Zaļkalnu (dz. 1876. g.). G. Šķilters (dz. 1874. g.) ne bez lepnuma raksta pats par sevi: Parīzē viņš piecus gadus strādā slavenā Augusta Rodēna, Emila Burdela un citu vadībā, apmeklē Parīzes akadēmiju un izstāda ikgadus savus darbus lielos Parīzes zalonos. (Latv. lit. vēsture IV, 398.)

Brīnišķais šais latviešu un franču attieksmēs, kur franči allaž skolotāju lomā, ka svešais bijis tik līdzeklis tikt pie savas individuāli un nacionāli patstāvīgas mākslas. Bet tieši tādiem jau arī jābūt labiem skolotājiem: mācīt, vadīt, bet nenomākt. Un latviešu māksla, neliels tautas māksla, radījusi, ka tās radītāji ir ar suverenu gribu izraudzīties ne tuvākās un varbūt lētākās ierosmes, bet gan vērtīgākās, lai arī tālākās.

3.

Protams, arī latviešu mūzikas attīstība nav bez saskares ar frančiem. Jātminas, piem., ka mūzikas folkloras pētījumu pamatlicējs Jurjānu Andrējs balstījies uz Burgò-Dikudrē (Bourgault-Ducoudray) pētījumiem. Kn. Lesiņš norāda, ka J. Zālīti (1884—1943) „līdztekus Skrabinam“ ietekmējusi „arī franču impresionistu mūzika“ (Latv. Literat. Vēst. IV, 380). Arī Jāņa Mediņa (dz. 1890.) mūzikā Kn. Lesiņš sadzird franču impresionistu ietekmes (ib. VI. 349). Bet ja arī latviešu mūzika vairāk sekojusi krievu un skandināviešu korifejiem, tad nenoliedzami, ka priekš pirmā pasaules kara Pēterpilī studējošie latviešu mūziķi kāri tvēruši pēc franču mākslas. To apliecina prof. A. Abele. Svarīgākais vienmēr še: nenoslēgties vienas kultūras robežās! Ļauties visiem gara veidiem.

Ar īstu senas bitinieku tautas aci latvieši lielajā kultūras mežā pratuši saskatīt dziļākos kokus, no kā savas mākslas un kultūras bitei nest bagātu ražu.

Kupls augs ozoliņš
Aiz upītes līcītī;
Patī bite laipas meta
Pie tā kupla ozoliņa.

(30945, Barona L. d.)

Tāds kupls ozols arī franču kultūra, un latviešu bite atradusi ceļu uz to. J. Bičolis

DAŽAS TAGADNES TECHNIKAS PROBLEMAS

Pagājušā gada augusta sākumā pasauli aplidoja ziņas par pirmajām atombombām, kas nomestas uz Japānas lielpilsētām. Tas ir viens no lielākajiem notikumiem cilvēces kultūras vēsturē vispār. Līdzvērtīgs notikums ir vēl vienīgi uguns atrašana un savaldīšana, ko veica varonīgākais aizvēstures pirmcilvēks. Atombumbu izveidošanas un iedarbības rezultāti parādīja, ka cilvēks jau pārvalda arī

atomu iekšējos spēkus, kas miljoniem spēcīgāki par visiem līdz šim pazīstamiem enerģijas avotiem.

Pirmās jausmas par atomu iekšējo enerģiju radās pirms 45 gadiem, kad Marija un Pjers Kirī atklāja radiju; retu, niecīgos daudzumos sastopamu pamatvielu, kas nepārtraukti izstaro savādus, ļoti enerģiskus starus. Tur šī atomu iekšējā enerģija nepārtraukti plūda. Ilgi cilvēks neprata šo vareno dabisko plūsmu ietekmēt. Tagad tas nu iespēts. Līdzšinējās atombumbu eksplozijās tomēr vēl neatbrīvojas visa atomu iekšējā enerģija, bet maza daļa no tās. Atombumbās ir smagais metāls — urāns. Tā saukto neitronu staru ietekmē urāna atomi eksplodē, pie kam to kodoli sašķīst 2 lielos gabalos un bez tam daudzās sīkākās drūmslās. Bet šajos lielajos kodola gabalos un drūmslās vēl slēpjas milzīgi enerģijas daudzumi. Ja arī vēl to izdotos atbrīvot, atombumbu darbības efekts būtu vēl daudz lielāks. Tātad viena no tagadnes zinātnes un tehnikas lielajām problēmām ir — vēl pilnīgāk atbrīvot atomu iekšējo enerģiju. Otrā problēma, kas ar to ciešā sakarā — atrast līdzekļus, kā ierosināt nevien urāna, bet arī citu smago metālu, piem., torija, svina, bismūta un tallija kodolu sabrukšanu un atomenerģijas atbrīvošanu. Torija atombumbas jau it kā tiek gatavotas, bet ar pārējiem elementiem lieta nav tik vienkārša.

Bet tās nav vienīgās problēmas par atomenerģiju. Jau daudzkārt jautāts: vai atomu sabrukšanas lavina nevarētu pārsvieties arī uz it visu zemes elementu atomiem? Līdzšinējos atombumbu eksperimentos tāda gan nav novērota, bet nevar apgalvot, ka tā absolūti izslēgta. Jā tādā veidā, piem., jauno, vēl nepazīstamo atombumbu eksplozijās tiktu ierosināta arī apkārtnējo zemes vielu atomu izputēšana, tad tas ir drauds visai zemes lodei.

Liela ir arī problēma par atomenerģijas izmantošanu teknikā. Kad to izdosies atrisināt, — nevajadzēs vairs ne benzīna, ne ogļu. Lidojumam no viena kontinenta uz otru pietiks ar mazu smagā metāla graudiņu. Bet te nu ir lielā, neatrisinātā problēma — jāprot būs šai graudiņā slēpto enerģiju pakāpeniski atbrīvot, jo, ja tā atbrīvosies visa uz reizi, tad no lielā satiksmes līdzekļa paliks tikai putekļi.

Pēdējā pasaules kara tehnika bez atombumbām deva vēl veselu rindu citu, lielu tehnisku jaunu. Viens no tādiem ir raķetes lidaparāti. Raķetes principu izdevās piemērot nevien pilota vadītām mašīnām, bet arī lidojošiem lādīņiem, ko vācieši no kontinenta šāva pāri uz Londonu. Ļoti nozīmīgi izgudrojumi veikti arī radiotehnikā, sevišķi īsviļņu nozarē.

Visjaunākā sensācija ir sazināšanās ar mēnesi. Pareizi nu gan to nebūtu saukt par sazināšanos,

bet cilvēka raidītu signālu atgriešanos. Ar tā sauktiem radara aparātiem uz mēnesi tiek noraidīti neredzami stari, kas atstarojas mēneša virsmā un atgriežas uz zemi atpakaļ. Šie neredzami stari ir īsie radioviļņi, kas izplatas ar gaismas ātrumu 300 000 km sekundē. Tā kā gaismas ātrumu ar dažādiem paņēmieniem var ļoti precīzi noteikt, tad no raidīšanas un „atbalsē“ laika starpības var viegli un precīzi aprēķināt mēness attālumu. Tas gan iespējams arī citādi, tā kā jaunā metode ir lielisks veco metožu kontroles līdzeklis.

Z. A. Savienotās Valstīs tomēr tiek zīmēti vēl daudz tālejošāki nākotnes plāni. Jau nodibinātas starplanētu raķešu lidojumu biedrības, kur nopietni apsver jautājumus par raķešu nosūtīšanu uz mēnesi. Paredzams, ka, pēc zināmu tehnisku jautājumu atrisināšanas, sākumā uz mēness nosūtīs radioviļņu vadītu raķeti bez cilvēkiem. Pēc tam varēs sākt domāt par īstiem raķešu lidojumiem. Ja šiem lidojumiem varētu izmantot atomenerģiju, tad atkrīstu daudzas tehniskas grūtības, sevišķi par dzinēj spēku atpakaļlidojumam. Praktiskie izmēģinājumi ar ļoti ātrajām lidmašīnām pierāda, ka cilvēka ķermenis spēj izturēt lielus pārītrinājumus. Sevišķi ar atomenerģijas palīdzību viegli būtu izvadīt raķeti laukā no zemes gravitācijas spēka lauka, pēc kam tā turpinātu pēc inerces doties iezīmētā virzienā. Tikko raķete iziet no zemes gravitācijas lauka, raķetei un visiem tās priekšmetiem vairs nav svara. Cilvēks turētos raķetes telpā, gaisā, starp griestiem un grīdu. No trauka izliets ūdens nelītu zemē uz grīdas, bet saveltos lodē, kas lidotu raķetes telpā. Tuvojoties mēnesim, raķete sāktu krist uz tā, bet ne ar tādu sparū, kā uz zemes, jo mēnesim ir mazāka masa kā zemei, tādēļ arī tas ķermeņus pievelk vājāk. Uz mēness mēs būtu daudz vieglāki nekā esam te, varētu augstāk lēkt un viegli uzkāpt mēness kalnos. Protams, mums būtu jānes līdzī skābekļa aparāti ar attiecīgām maskām, jo uz mēness nav gaisa...

Šis fantāzijas var jau drīzi piepildīties. Sevišķi pēc tam, kad teknikā sāks izlietot atomenerģiju, tehniskās iespējas pieaugs grūti aptveramos apmēros. Pēc tam, kad tiks iekārots mēness, sāksies lidojumi uz planētām. Šo tehnikas progresu varētu radikāli nobremzēt vienīgi atombumbu karš, ja tāds pārņemtu pasauli. Bet arī pēc tā daudzas iespējamības paliks, tikai to realizēšana būs atlikta tālāka nākotnē.

Br. Jirgensons

POLS VALERĪ

1945. gada otrā pusē miris filozofs un dzejnieks par excellence Pōls Valerī (Paul Valéry), Franču akadēmijas loceklis un šī institūta spožāko tradīciju reprezentants.

Valerī piedzimis 1871. gada 30. oktobrī Dienvidfrancijas ostas pilsētā Setā (Cette). Viņa jaunības darbi — dzejoļi un pāris prozas gabaliņu publicēti deviņdesmito gadu sākumā Pjera Luisa (Pierre Louys) — vadītajā žurnālā La Conque un dzejnieka paša dibinātajā Kentaurā (Centaure). Pola Valerī maestro ir Stefans Mallarmē (dzimis 1842. gadā), ap kuŗu tai laikā pulcējās bariņš jaunu dzejnieku. Savās pieņemšanas dienās Mallarmē atklāja tiem simbolisma noslēpumus. Šī meistara stingrā un izsmalcinātā skola ir teicams starta lauks, un tās ietekme arī manāma Valerī sākuma darbos. Pāris gadus producējies un šaurākās aprindās — dzejas gaumētāju virsotnēs jau uzskatīts par ievēriības cienīgu jaunu talantu, protams — simbolisma garā, Valerī kēkšņi pārtrauc savu dzejnieka darbību. Ar 1895. gadu vairs neparādās neviens viņa sacerējums. Klusēšana ilgst vairāk kā 20 gadus. Draugi jau atmetuši cerības, pat piemirsuši, ka Valerī kādreiz pantus rakstījis, viens otrs literātūrzinātnieks ar nožēlošanu atzīmējis apdzīsušo zvaigzni, kad pēkšņi, 1917. gadā, parādās poēma Jaunā Parka (Jeune Parque). Dzejnieks pats to uzskata tikai par „pirkstu vingrinājumu“, taču tā ir īpata un augstvērtīga dzeja. Literātu aprindās to tūlīt ievēro un pareizi novērtē, taču līdz plašākas publikas apziņai tā vēl nenonāk.

Kas noticis starplaikā? Vispirms krīze — vērtību pārvērtēšana, ar ļoti stingru kritisku pieeju pašam sev. Tās rezultātā atziņa, kuŗu varētu izteikt Raiņa vārdiem: „Griņa jau būtu laba, nav spējas, tas — tas lielais aba.“ Valerī pats to formulējis kā nesaskaņu starp nodomiem un to reālizācijas iespēju. Ar vārdu sakot, dzejnieks nejutās vēl pietiekami bruņots un nobriedis, lai suvereni pārvaldītu savu instrumentu. Varbūt šāda pieeja pārāk stingra, taču arī ļoti pamācīga. Seko ilgi studiju gadi, kuŗos Valerī nodarbojas neviens ar literātūru, pat mazāk ar to, vairāk ar matemātiku, architektūru un filozofiju. Viņš veido savu „dzejas matemātiku“, sistēmu, kuŗas pamatā noteikti principi — likumība un izteiksmes perfekcija. Pēc šiem principiem katras dzejas uzdevums atrisināms kā kāda maģiska formula. Liriskā nemītīgi jāpakaŗo tās tieksme uz prozu. Dzejai jābūt neviens skandējamai, bet arī dziedamai (Te zināma paralēle ar Verlēnu: De la musique avant toute chose — tik mūziku pār visām lietām!). Valerī arī izteicies, ka iedvesme, entuziasms nedrīkstētu būt nekāds specifisks dzejnieka garastāvoklis. Sevišķi augsti viņš vērtē iedziļināšanos sava laika akūtajās zinātņu u. c. problēmās, un zināmu universalismu apm. Leonardo da Vinči garā. Jo tirā lirika savā būtībā atkarīga ne tik daudz no acumirkļa atklāsmes, cik no dziļuma, kādā tā spējīga iesniegties. Jā, blakus dzejniekam Valerī stin-

grā noteiktā gaitā soļo domātājs un filozofs, kuŗa atziņas savā kopumā veido veselu mākslas teoriju. Pats rakstnieks to uzskata neviens par savas metodes pierādījumu, bet arī par savu nozīmīgāko sniegumu vispār. Pieejams tas gan būs mazākumam; plašāku, bet arī jau izmeklētu publiku priecina viņa spožās vērsmas. Varētu likties, ka šādi metodiskai un stingrā teorijā fundētai dzejai jābūt sausai, bet tā tas nepavisam nav. Tiesa, tai ir intelektuāls pamattonis, un tomēr tā ir gandrīz vizionāra, pie tam katra rinda pārsteidz ar kādas gleznas, vai cita dzejas līdzekļa intensitāti. Valerī patiesi ir sasniedzis tādu pakāpi, kad savu instrumentu pārvalda suverēni, kad izbuŗ visu, ko tas spēj dot.

Arī Valerī proza stilistiski veidota ar tādu pat apzinātu mērķtiecību kā viņa lirika un atklāj visu franču valodas eleganci.

Poēmai Jaunā Parka diezgan strauji seko citas grāmatas: lirika, esejas, mākslas filozofija, sociālas un politiskas pārdomas, pat dejas mākslas apcere (Album de vers anciens, Carmes, Eupalinos, Variétés, Regards sur le mond actuel, L'âme de la dance u. c.). Ilgo klusuma periodu tagad it kā kompensē straujais kāpiens pret zenītu. Išā laikā Francija atzīst Valerī par vienu no saviem lielajiem. Tā gadus 4 pēc minētās poēmas parādīšanās kādas aptaujas rezultātā viņu pasludina par „mūsdienu pirmo dzejnieku“, bet vēl pēc 4 gadiem — 1925. gadā ievēl Franču akadēmijā, kas ir oficiālās atzīnības augstākā pakāpe. Viņa vārds godam mirdz tai pašā zvaigznājā, kur Malerbs (Malherbe), Rasiņs (Racine), Šeņje (Chénier), de Müsē (de Musset), Bodlērs (Baudelaire), Mallarmē, Verlēns (Verlaine). Viņš ir viens no tiem, kas ar pilnām tiesībām pārstāv franču valodas un mākslas mūžīgo atjaunotni, tās īpato ēsprit, šo smalko un dzirkstīgo gaišredzību.

Nevar atturēties no kārdinājuma pieminēt šē cita liela francūža Andrē Zida (Gide) domas, kas zīmētas viņa dienas grāmatā 1942. gada 5. maijā (skat. Neue Auslese Nr. 2), lai gan tās varbūt vairāk raksturo pašu Zidu un draudzību divu lielu vīru starpā nekā Valerī personu. Lūk, daži teikumi:

„Apziņa par viņa neapstrīdāmo pārkumu un starojošo cilvēcību, kas vienota ar tik izmeklētu daļumu, nemoģina mani nekādu citu jūtu, kā vienīgi prieku. Ja salīdzinu sevi ar viņu, tad varu būt par sevi tikai necilās domās, bet tas mani vairs nesāpina.

Mana daiļradīšana norisinās gluži citā plāksnē nekā viņējā, kuŗu es pārāk labi saprotu, pārāk apbrīnoju, lai neapvertu, ka manam darbam nevar būt nekādas vietas viņa sistēmā, nekādas vērtības viņa acīs.

Salīdzinot ar to (Valerī darbu, Ref.) man liekas, it kā es kļūstu apkārt bez noteikta ceļa virziena mūžīgā „aptuveni“ valstībā.

Brīnišķīgākais tomēr ir tas, ka viņa radošais ģēnijs, nezaudēdams nenieka no sava tvirtuma, piešķir viņa lirikai stingrību, kas šai mākslai varētu kļūt gandrīz liktenīga. Bet notiek gluži pretējam — tā paceļ Valerī dzeju līdz pilnības brīnumam.“

Būdams liels francuzis, Valerī ir arī liels eiropietis. Cerēsim, ka viņš nav „pēdējais mohikānis“, ka pāri šim drūmajam laikmetam izaugs jauni diženās latīņu gara tradīcijas turpinātāji.

J. Kadilis

TOMASS MANNS

Tomass Manns (Thomas Mann), ievērojamais Amerikas trimdā dzīvojošais vācu rakstnieks, viens no dižākajiem vācu daiļprozas meistariem, nesen kļuva 70 gadus vecs. Viņš dzimis 1875. gadā Libekas patriciešu ģimenē. Viņa vecākais brālis Heinrichs arī ir slavens un visai ražīgs rakstnieks, daudzu romānu un veselu romānu ciklu autors; arī viņš mīt trimdā. Tomasa Manna dēls Klaus arī ieguvis rakstnieka vārdu ar dažām smalki notonētām grāmatām.

1929. g. T. Manns kļuva Nobeļa prēmijas laureāts. Sakot ar 1933. gadu, Hitlera diktatūrai Vācijā nostiprinoties, Tomasa Manna vārds ierindojās aizliegto un kaitīgo rakstnieku vidū, kaut Fišera firma vēl turpināja izdot Jāzepa romānu ciklu. No trimdas tomēr nemītējās skanēt Tomasa Manna brīdinātāja un soģa bals, un bija, it ka tālu aiz okeāna runātu vācu tautas sirdsapziņa, kas šis tautas dzimtenē apkļususi. Manns, kas līdz tam nebija politisks rakstnieks, tagad laida klajā dažu politiski sabiedrisku traktātu un cīņas rakstu, kas asi un spēcīgi vērsās pret visu, kas notika Vācijā; atceros, kādā brošūrā viņš izteicās: „... tumšākais stūris uz zemes lodes, tas, diemžēl, ir mana tēvija“... Tomass Manns pareģoja kara neizbēgamību, bet arī istās, brīvās, iecietīgās demokrātijas uzvaru pasaulē.

Tomass Manns nav rakstījis tik daudz kā viņa brālis, bet arī viņa grāmatu skaits paprāvs. Viņš rakstījis esējas, kādu lugu, kam viela no renesanses laikmeta, idillisku Poēmu par bērniņu un krietnu daudzumu noveļu, kuŗām ļoti augsta vieta vācu noveļu literātūrā. Dažā tverta autoram tuvā nāves problēma (Der Tod in Venedig); citur smalki zīmēta kāda cilvēka klusā traģika (Der kleine Herr Friedemann); citur meistariskā psiholoģiskā tēlojumā rādīts, kā maziņa meitenīte, kādas jau mazliet deģenerētas profesora ģimenes

jaunākā atvase, instinktīvi jūt simpatijas pret pieaugušu veselīgi vienkāršu jaunekli un raud, ka tas nav viņas brālis (Unordnung und frühes Leid). Bet te tomēr nav iespējas sīkāk izteikties par T. Manna novelēm.

Tāpat kā Francis Verfels, arī Tomass Manns savas mākslas augstākās virsotnes aizsniedzis romānā. Šī gadusimteņa sākumā, kad Mannam vēl nebija 30 gadu, parādījās pirmais viņa lielais romāns Buddenbrocks, kur plaši tēloti kādas jau izvirtušas vecas tirgotāju dzimtas likteņi divās, trijās paaudzēs. Jāapbrīno vēl jaunā autora ļoti pamatīgā cilvēka dvēseles pazišana un drūmi satricinošā meistarība cilvēku miršanas tēlojumos, kādu romānā diezgan daudz. Nāk prātā dānis Hermanis Bangs, bet viņš klusāks, vairāk izsmalcināts, Manns spēcīgāks, arī savā smīnā un ironijā. Manna teikumiem nav Gētes, vai arī G. Hauptmaņa prozas stila vienkāršības un teikumu īsi stingrā noapaļojuma; Manna rūpīgais psiholoģiskais izgaismojums, sīkākās niansītes izcelšana it kā prasa sarežģītāku teikumu konstrukciju. Bet līdz tādiem milzu teikumiem, kādus pinis Marsels Prusts (dažs aizņem vai pusotras lappuses!), Tomass Manns nav nonācis.

Romāns par Buddenbrokiem nodibināja rakstnieka lielo slavu dzimtenē. Turpmākiem diviem plašāka stila sacerējumiem gan mazāka nozīme un slava. Romāns Königliche Hoheit (1909) stāsta par fiziski mazliet gaudenu kādas mazas vācu valsts valdnieku, kas pats labi apzinās, ka valstij viņš liekas nevajadzīgs cilvēks, tikai izkārtne; it kā jaunu dzīves spēku viņš smēlas, apprecēdams amerikāņu bagātnieka izglītoto, garīgi patstāvīgo meitu. Stāstīts tas rāmi, ar Mannam parasto psiholoģisko rūpīgumu. — Vēl gausāks, rāmāks, pamatīgāks stāstīšanas veids T. Manna nākošā romānā Der Zauberberg, kas iznāca tūliņ pēc pirmā pasaules kara. Tēlota kāda slavena tbc sanātorija kalnos; romāna varonis ierodas tur uz 3 nedēļām, lai apmeklētu slimo draugu, bet saslimst pats un nodzīvo sanātorijā 7 gadi. Nav viegli lasīt šo sacerējumu, bet ja kāds šai grāmatā, tā sakot, ielasiņies, tas tur atradīs daudz pavisam savdabīga skaistuma.

Pēc apm. 16 gadiem (1933—36) nāca klajā vērtībā un apjomā dižākais Tomasa Manna darbs: romāns, jeb, varbūt pareizāk sakot, prozā dzejotu epu cikls Joseph und seine Brüder. Tas viens no īpatnākajiem un monumentālākajiem darbiem 20. gadsimteņa pasaules literātūrā, tāpat kā Raiņa traģēdija ar to pašu vielu — viena no dziļākām un spēcīgākām jaunāko laiku drāmām. Jauns un pats zīmīgākais vilciens šai darbā — autora dziļā ticība liktenībai, cilvēka sūtībai, kas viņam augstākas varas likta. Un Jāzepa leģendā jau šī liktenīguma

doma tik labi ietveras. Ar dziļu mīlestību un arī ar psiholoģiska izpratēja asi vēso redzi autors tēlo savus senos varoņus — nopietni un arī ar smaidu, pat smīnu. Jāzepa tēlu autors nav apvijis ar tādu gloriiju, kā to darījis Rainis, Jāzeps T. Manna uztverē ir cilvēks ar visām vajībām un vajībām — bet nav viņam piešķirts arī neviens karikatūrisks vilciens. Ciklā ietilpst četri lieli sacerējumi, Pirmajā (Die Geschichten Jakobs), tā sakot, Jāzepa priekšvēsture, viņa tēva Jēkaba un mātes Raēles mīlestības stāsts. Jēkaba dzīve ar Leu un Raēli u. t. t. Te apbrīnojami dzīva tālās cilvēces senatnes elpa, bet šai senatnē tik daudz arī no tagadnes, jo būtiskais cilvēkā radniecīgs visos laikos. Te ļoti labi notēloti cilvēku raksturi, kaut vai Jēkabs pats, viņa sievastēvs, dzīves reālpolitiķis, Lābans, Jēkaba pamulķīgais brālis Esavs u. c. Otrā daļa (Der junge Joseph) stāsta par jaunā Jāzepa — var teikt — iedomību, par brāļu naidu, par nežēlīgo Jāzepa sodīšanu. Trešais romāns (Joseph in Ägypten) aizņem Jāzepa Ēģiptes dzīves pirmo laikmetu. Te tādi lieliski tēli, kā austrumnieciski kaislā Potifāra sieva, kuņģa neapskaužamais liktenis dzīvot ar vīru, kas viņai nevar būt nekāds vīrs — un Jāzepa nīdēs un denuncētājs, iedomīgais pundurs Rūdū. — Stokholmā iznācis cikla beidzamais darbs (Joseph der Ernährer), bet tas nav pieejams šo rindu rakstītājam.

Tas pats raksturīgais smaids, vienots ar psiholoģiska pētnieka uzmanīgo skatu, staro apjomā mazākā T. Manna romānā Lotte in Weimar (1939). Stāstīts epizods, kad Gētes Verterā tēlotās Lotes prototips — laikā, par ko stāsta Manns, jau pavecā dāma, kādas dzīves vajadzības spiesta, atbrauc Veimārā, lai apciemotu jaunu dienu draugu Gēti, kas tagad sirms kungs un cienīga ekselence. Autors apbrīnojami prātis notēlot Veimāras tā laika, var teikt, kultūras un dzejas piesātināto atmosfāru; cilvēki, dabūjuši zināt, ka ieradusies Vertera Lote un apmetusies tādā un tādā viesnīcā, drūzmējas šīs viesnīcas priekšā lielos baros; visai jauki zīmēts viesnīcnieks, kas vai izkūst pakalpībā, sajūsmā un arī ziņkārē pret svešo un tomēr no slavenā romāna tik pazīstamo dāmu. — Bet autora tēlotāja drosme parādās arī pašā sirmā ģenija Gētes izjūtu asi tvērtā analizē.

Cerams, ka dižais rakstnieks drīz spēs atgriezties pamazām atdzimstošā tēvijā.

P. Ermanis

SKATS ŽORŽA DIAMELA PASAULE

Ārsts savā darbā ikdienas nāk ciešākā saskarē ar cilvēkiem, parasti slimiem cilvēkiem, un tāpēc ir dabīgi, ka viens otrs mēģinājis savus pieredzēju-

mūs un atziņas fiksēt. Tā dažam izdevies radīt paliekamas vērtības gan gara zinātnē, gan mākslā. Pie šiem pieder arī Žoržs Diamels (Georges Duhamel), vienlīdz atzīts kā rakstnieks (Franču akadēmijas loceklis un tās sekretārs) un chirurģs. Šī piederība diviem darba laukiem, kas savās interesēs cieši saskaņas cilvēka dvēselē, varbūt dažkārt izpaužas īpatnā uztverē un tematikā, kaut arī runāt par kādu raksturīgu medicīnisku īpatību nevaram. Diamela tēlotie cilvēki ir ar jūtīgām dvēselēm, dažkārt pat savādnieki (Salavēns). Tie nav cilvēki, par kuriem daudz runā un raksta, tie būtu mazi, neievērojami, ja viņu dvēseles dzīve tos neizceļtu. Savos darbos Diamels aizstāv individuālismu, humānismu un asi kritizē moderno mašīnismu un dzīves mechanizāciju (Scènes de la vie future). Viņš ir liels aistēts, labs franču dvēseles pazinējs un savas tautas labāko tradīciju kultivētājs un cildinātājs. Viņa sarakstīto grāmatu skaits ir liels. Rakstījis viņš ir romānus, piemēram, Paskjē kronika (10 daļās), Salavēna dzīve un piedzīvojumi 6 grāmatās, stāstu krājumus, esejas, lugas un dzejas. Latviski iznācis viņa Havras notārs (Paskjē kronikas I daļa); daži sīkāki darbi iespiesti Daugavā.

No viņa grāmatām, kas parādījušas pēc kara, manās rokās nonākusī viena — Patvēruma vieta. (Lieu d'Asile, Mercure de France, Edit. Paris, 1944.) Sarakstīta tā ir 1940. gadā; vācu okupācijas vara noliedza un iznīcināja tās pirmo izdevumu, un tikai pēc sabiedroto uzvaras tā kļuva pieejama plašākām aprindām. Tā ir grāmata par karu, līdzīga šī paša autora stāstu krājumiem Civilisation, Vie des Martyrs, kuņģus viņš sarakstījis pēc pirmā pasaules kara. Tā stāsta par mazo ļaunu ciešanām smagajās kara dienās. Šoreiz tie nav karavīri, bet gan sievietes, vīrieši, sirmgalvji un bērni, kuņģus karš pārsteidz dzīvokļos, ciemos un uz ceļiem. Pagājušā kara dalībniekiem bija tik grūti padarīt citiem saprotamu to, kas viņiem bija zināms par dzīvību un nāvi, priekiem un bēdām. Karš bija kā noslēpums karotāju starpā, jo starp ciešanām un vārdiem ir dziļa aiza, ko mēs pat neuzdrošināties pāriet. Šoreiz cietēji ir visi, un tāpēc tie saprot viens otru. Agrāk ievainotais karavīrs atslīga gultā viens ar savām ciešanām, pār-dzīvojumiem un bažām, un līdzpaņemtais vēstulu saņēmis to saistīja ar tuviniekiem. Šoreiz karš skāris ģimenes. Pievienojas rūpes par pazudušiem, izkliedētiem, bieži ievainotiem vai nonāvētiem piederīgajiem, draugiem un ceļā biedriem, ar kuriem cilvēku saista asinsradniecības, draudzības un kopēju ciešanu saites. Tas sarežģī ārsta un kopēju darbu. Bet Ponšajū, agrāk vēža apkaņotais institūts, tagad slimnīca ievainotiem, ir apdraudētās labdarības valstība un patvērumš šajos laikos. Ār-

stēt un kopt nērstējamos, audzināt visu pamestos bērņus, pagarināt nevienam nevajadzīgo sirmgalvju mūžu — lūk, tie ir mūžīgi pienākumi cilvēcei, kas bez šausmām neakceptē vairošanos un ciešanas. Te kaŗa dienās strādā Diamels — ārsts, rakstnieks un visu sapratējs cilvēks.

Grāmata rakstīta īsu piezīmju veidā, un lasot rodas iespaids, it kā autors mūs vadātu no vienas gultas pie otras, rādīdams cilvēkus viņu ciešanās, priekos un bēdās, pa starpām iegrimdams pārdomās. Tie visi ir ikdienišķi cilvēki, bet autors mums rāda, ka arī tie var būt interesanti, ja vien ar pacietību un iejūtu klausās viņu stāstos. Tagadne visiem ir pilna šausmu, un ar piepūli viņi sapņo par dzīvi, kas nebūtu tik grūta. Pasaule šķiet padota chaosam un iznicībai. Bet katrai dzīvībai un nāvei ir sava jēga. Cilvēks slimības gultā nedzīvo bezatbildībā; cīņā par dzīvību tas var paļauties tikai uz saviem dvēseles un miesas spēkiem. Te nevar palīdzēt valsts vai citi kolektīvi, nelīdz arī viltus. Tā ir sīksta cīņa. Un šai cīņā šie cilvēki ir varonīgi un lieli, tādi pat kā pagājušā kaŗā. Visi nav vienādi, daži pelnī aprīnošanu, citi panes savas ciešanas ar lielu mieru, izturību. Daži aizmirst savas nelaimes, pievērsoties pēdējām izglābtajām pagātnes paliekām, citi dzīvo illuzijās, dažs rezignēti ieraujas sevī, lai nenāktu saskarē ar moku pilno pasauli.

Visam tam pretim stāv cilvēku mīlestība, mātes mīlestība, labdarība, uzpurēšanās un ar aizrautību klušībā veiktais darbs citu labā. Un pāri tam ticība Francijas atdzimšanai.

Grāmata rakstīta ar lielu sirsniņu, vienkāršību un mēra izjūtu. Tā mūs saista ar saviem cilvēku ciešanu un nelaimes tēlojumiem. Tā ir interesanta arī kā sava laikmeta dokuments.

G. Kaire

LATVIEŠU MĀKSLINIEKU DARBU SKATE ESLINGENĀ. 1946. GADA JANVĀRI

Pašreizējā mākslas skate jāatzīmē kā izcila un iespaidīga parādība mūsu gara dzīvē trimdas apstākļos. Kataloga priekšvārdā izstādes komitejas loceklis prof. L. Liberts raksta: „Mēs esam visu zaudējuši, ko vien var zaudēt. Trimdas gados esam redzējuši un mācījušies saprast, cik pārejoša un niecīga ir zemes mantu vērtība. Mēs esam kļuvuši nabagi, pavisam nabagi. Tomēr mēs jūtamies garīgi bagāti un tādi arī esam... Mūsu kultūras sasniegumi, stingrā griba un apdāvinātība jaunradošam kultūras darbam ir tās bagātības un dārgumi, ko mēs šodien uzlūkojam par mūsu vienīgām un neatņemamām mantām... Dienas, kad mākslinieka dvēsele un viņa radošais gars draudēja

iet bojā rezignācijā un rūpēs par zudušo, kad dienas izlikās pelēkas un drūmas un bez iekšēja balsta, mūsu mākslinieki, apzinādami savu būtību, nav paguruši un ieslikuši apatijā, bet ir strādājuši...“

Šais vārds pateiktis viss būtiskais par latvju dailnieku dzīves situāciju un stāju tagadējās bēgļu gaitās. Neraugoties uz visām iekšējām un ārējām grūtībām, mūsu mākslinieki, pienākuma un atbildības apziņas vadīti, veic savu darbu. Mēs saprotam labi, ko nozīmē pašreizējos apstākļos sarīkot izstādi un pie tam vēl ar tādiem teicamiem panākumiem, kā tas noticis Eslingenā.

Izstādē piedalījušies gados vecāki un jaunāki, gan jau nobriedušie, gan vēl topošie dailnieki, kas dzīvo Eslingenā un tās apkaimē. Ir daļa agrak redzētu un pazīstamu darbu; eksponātu liela daļa vairs nav veikta pēdējā gadā. Izstādes līmenis visumā kultivēts un augsts; vietumis tomēr žūrija varēja būt stingrāka mazvērtīgā atzišanā.

No vecākās paaudzes meistariem skatē reprezentēti divi: aizsaulē aizgājušais Vilhelms Purvītis un Jānis Kuga. Purviša Bērzu gatve ar savu pavasarīgi maigo un dzidro zaļi pelēkā un zalganā noskaņojumu, lai gan ir neliela studija, brīnišķīgi apvieno intimitāti ar diženumu. — Dekorativitātes ietvaros, pasvītrojot laukumus un plaknes, bet neaizmirstot arī gleznieciskā tēlojuma uzdevumus, iekļaujas J. Kugas ainavas. Starp tām jāpiemin violeti brūnais Vakars ar savu melancholisko svinīgumu. Jāpiemin arī Šenerbergas skati (89). Visspožāki reprezentējusies ap 90. gadu dzimušo paaudze. Prominentie gleznotāji — Augusts Annus un Ludolfs Liberts, izteiksmē izkoptais grafiķis un akvarelists Francis Bange, izsmalcinātais aistēts grafiķis Sigismunds Vidbergs. Annus savos agrākajos darbos: Paļauņagā, Vējā, Bērniņā veļ iņpat pasauli ar šim ziedošajam veselīgajam zvejniecēm jūrmalas ainavas fonā, saistot glezno apdāri, krāsu plūsmaino kausējumu ar lielas formas meklējumiem. Pēdējā laika darbus iezīmē lielāks krāsu skanīgums un otas raksta vieglums. Minēsim, piem., interesanti sacerēto klušo dabu Tonagra, temperas metu Bēgļu noņemne Kemptenā un šaurā, gaŗenā formātā darināto Paŗportretu, kur uz paletes redzamās zivis gleznieciski atdzīvina krāsu skalu un iegūst savu simbolisku jēgu. — Žilbinošs glezniecisks spars, virtuozā apdare, romantiķa brāzmas un kāpinājumi, drosmē un savaldīgums ir Ludolfa Liberta gleznās. Parīzes nakts bulvāŗu un Venēcijas tēlojumos viņš īsti jūtas savā elementā un kā rotaļādāmie uzbur ainas. Un tomēr Sv. Miķeļa baznīca Vīnē, kur redzamas kora telpas svinīgumā un krāŗņumā, labā tehnikā un emocionālā saliedējumā gribētos atzīmēt kā vienu no laimīgākajiem veikumiem. Elegance un tieksme uz reprezentāciju piemīt abiem izstādītiem portretiem.

Fr. Bange uzrāda lokanu un precīzu tehniku. No viņa akvareļiem jāpiemin teicami vienkāršotais tvērums Ziemā Alpos, koncentrēts, toņos noskaņots. Kalnu ainavās dailnieks vēl nav īsti iejuties. Toties smalkjūtīgi un prasmē izkopti ir viņa zīmējumi grafitā ar savu sidrabaino koptoni un sīkdaļu gaumīgo izstrādājumu.

Sigismunds Vidbergs sniedzis plašu darbu klāstu — spalvas zīmējumus: Latvijas ainās, Garmiš-Partenkirchenu, Baletu, ilustrācijas Dafnis un Hloja, Eslingenas skatus... Kultivēts nodomos un reālicijā skaidrs, iespaidīgs melnbalto prestatu izmantošanā, laukumu un līniju ritmā, te sīkā rūpīgā svitrojumā, te drošā vispārīnājumā tverot formas — tāds viņš arī pašreizējos darbos. Elegance un gaume sacerē ir viņa būtiskās īpašības.

Ar nule pieminētiem paaudzes pārstāvjiem veiksmīgi sacenšas gados jaunākie mākslinieki. Starp viņiem izcilākie šai skatē ir Jānis Gailis, Maksimiliāns Mitrevics un Anna Dārziņa.

Gailis ievērojami progresējis. Viņš apvalda savu agrāko mutuļaino gleznojumu. To redzam plašā vērienā tvertās jūrmalas ainavās ar akmeņainām piekrastēm, dažreiz teicami harmonizētas pelēki zeltainos toņos (Negaisis tuvojas). Nobriedušākais sasniegums ir viņa Piļu diķis, izturēts gaismojumā, krāsu sabalsojumā, izkoptā tehnikā. Siluetos ieturētie dāmu portreti liecina par spējam arī šai novadā. Mitrevics valdzina ar gaisīgi viegliem, caurspīdīgiem toņiem un delikātu izjūtu dažos sieviešu portretos (piem., Meitene). Krietns veikums ir nēģera galvas studija, izteiksmīgs arī pašportrets. Lielāki izdevumi nosprausti, lai arī ne pilnām realizēti Aktā. Ainavām tā kā pietrūkst līdzvara starp tuvuma daļām un ietāli.

A. Dārziņa savā kompozīcijā Laima ne gluži vēl izlīdzinājusi dekoratīvītāti un gleznieciskumu; darbs imponē ar apsvērtām krāsu attiecībām un sievišķīgo dvēseliskumu. Jūtīgi, vijīgās masās veidotas viņas Puķes.

Spējīgs akvarelists ir Uga Alberts; labas dotības uzrāda arī viņa eļļa Ulvītis. Toņu smalkums valdzina dažos L. Brūniņa akvareļos.

No E. Hermanovska darbu klāsta atzīmēsim teicami veikto Ielu Jēkabpilī. K. Saumanis sniedzis eļļas studiju virkni — kalnu ainavas. Noskaņotākais darbs ir Mīnchene. Alpu skatu studijas izstādījis arī V. Gūtmanis.

Nelaiķa J. Arņiņa sarmotā ziemas diena delikāti izjusta zeltaini pelēcīgā gammā.

Tēlniecībā — neliels darbu skaits. Te jāatzīmē Harija Šteinbrechera ar prasmi veidotais Sievietes krūšu tēls marmorā un bronzas plaketās, V. Dukura — kustībā izteiksmīgā galvas studija (akmens).

Izstādē bija redzams arī neliels skaits daiļamatniecības priekšmetu, starp kuriem pieminēsim P. Hermanovskas izstrādājumus adā.

J. Siliņš.

JAUNI DRUKĀTI MĒNESIZDEVUMI

Sauksme. Mēnešraksts gara kultūrai. Atb. redaktors mag. philos. K. Lejasmeiers, redaktori mag. oec. A. Kalniņš un L. Ozoliņš, Kemptenē.

Ilustrētais Vārds. Ilustrēts žurnāls latviešu un angļu valodās. Redaktori: A. Priedītis, A. Rudzis, Kn. Lesiņš, Augsburgā.

Latviešu rosmi un nerimu darboties kultūras laukā jo iezīmīgi izsaka tie daudzie izdevumi un izdevumiņi, par kuriem rašanās dzirdam vēl arvien un zinām, cik daudzi šķēršļi ir jāpārvar, kādas grūtības to radītājiem un vadītājiem jāuzņemas uz kamiēšiem. Šie izdevumi un izdevumiņi lielākā vai mazākā mērā atklāj to, ko sauc par laikrakstu vai žurnālu (gan vairumā pavajā mašīnrakstā) pievilcīgo seju, un starp to redaktoriem pamanām cienījamus, sen pazītus vārdus, bet arī jaunus (un pat pārāk jaunus!) entuziastus, kuriem trūkst septītās lielvalsts rakstu pratēju svaidījuma. Bet kādreiz jau laba grība arī nav peļama.

Tas tā ievadam vispār. Pārrunājami izdevumi ir patikama dāvana latviešu lasītājiem trimdā, kuri par labu drukātu vārdu ir tikpat pateicīgi kā par dienīšķu maizi. Liekas, ka nekad neesam vērojuši tādu izsalkumu baudīt katru drukātu rindu, tādu tiksmi turēt rokās drukas darbu, kā tas ir tagad — laikā, kad mūsu bibliotēkas un grāmatu krājumi ir vai pats lielākais un sāpīgākais zaudējums, neatvietojamākais par visu citu, kas atstāts kā daļa no paša dzīves dzimtenes mājā.

Ja trimdas prese pēdējā laikā raženi sakuplojusi — kā tas jau atzīmēts — galvenā kārtā gan avižniecības nozarē, un daži labākie izdevumi pielīdzināmi dzimtenes periodikai, tad **Sauksmi** — ja šai sakarībā gribētu salīdzinājumu meklēt — varētu nostādīt attiecībā ar zinātniski literārajiem mēnešrakstiem, šiem labajiem izdevumiem, kas bija gaidīti pilsētās un laukos, visur, kur latviešu lasītājs alka savu atziņu padziļinājuma un daļuma gara kopšanas, un paši mēnešraksti bija kā kultūras apcirņņi, kur glabājās jauni zelta graudi. Tur glabājās mūsu garīgā dzīvības maize, mūsu spēks dzīvot labos un jaunajos laikos. Par mūsu gara dzīves možumu un par to, lai „gars nepagurtu dienu pelēcībā un neauglīgās iekšējās ciņās“ raksta ievadvārdos atb. redaktors mag. philos. K. Lejasmeiers. Mēnešraksta pirmajā drukātajā (1946. g. janvārā) burtniecā ievērojama vieta tīri zinātniskiem rakstiem (prof. Dr. chem. Jirgensons, doc. Åbers), sa-

va daļa arī dailliteratūrai (Ed. Virzas Straumēnu un A. Grīna Dvēseļu puteņa fragmenti, K. Skalbes un Ed. Virzas dzejoļi — tāpat pārdrūkājumi, bet arī tā ir teicama parādība mūsu apstākļos; ar jaundarbu reprezentējas J. Muncis), interesanta arī chronika, lai arī lokāla rakstura (Kemptene).

Ilustrētais Vārds ir žurnāls šī nosaukuma tiešā nozīmē, tam ir laikmetīgs šāda veida izdevumu raksturs, bet neapšaubāmi labas kvalitātes, par ko arī liecina līdzstrādnieku vārdi jau pirmajā burtiņā: prof. E. Zicāns, prof. A. Delviģis, J. Jaunsudrabiņš, Kn. Lesiņš, V. Toma, Kl. Zālē, Anšl. Eglītis, J. Miesnieks (abi pēdējie gan ne ar jauniem darbiem) un lietpratīgie anonīmie žurnālisti, kas snieguši interesantas notikumu atzīmes. Ir tiešām cildināma parādība šai žurnālā — dažus rakstus sniegt arī tulkotus angļu valodā, tā radot iespēju šīs valodas zināšanas padziļināt tiem, kuŗi apgūst pašu valodu, bet vienu otru gluži noderīgu lietu atklāj mūsu draudzīgajām lielajām tautām, kam latviešu doma mūsu mēlē ir aizslēgta pasaule (vismaz preses izdevumos).

Ir slavējama katra tieksme kalpot mūsu kultūrai ar drukātu vārdu, ja aiz šīs tieksmes ieraugām spējas un nopietnību. Kur tās ir, latviešu lasītājs un spriedējs goddevīgi saka cildinošu vārdu tagad un teiks kultūras vēsturē nākotnē, tai laikā, kuŗa zeltaino blāzmu, šķiet, atviz trimdas krēslainē ik rakstu zīmēs likts vārds, ik doma, ik dzejas rinda.

V. Mežezers

VERTĪGĪS IEGUVUMS SKOLĀM

J. Ezeriņš un J. Grīns, **Valodiņa**, ābece un pirmā lasāmā grāmata, Latviešu apgāds, 1945.

Grāmata idealīta divās daļās: ābecē un pirmajā lasāmgrāmatā. Tā jau tas redzams arī virsrakstā.

Ābeces daļas saturs palicis negrozīts, kā tas bija daudzajos Valodiņas izdevumos Latvijā. Vienīgā atšķirība šai izdevumā ir tā, ka te trūkst krāsaino ilustrāciju. Bet emigrācijas izdevumā tas ir saprotami. Tā pašā iemesla dēļ ir bijušas vajadzīgas jaunas, cita mākslinieka darinātas ilustrācijas. Lai skolotājiem atvieglotu darbu, ābeces daļas sākumā uzdots mācāmā viela. Tā pa lielākai daļai tautas dziesmas. No tām tad skolotājs izloba skaņu, ar kuŗu tai dienā nodomāts bērņus iepazīstināt. Kad skaņa izlobīta, iemāca tās skaņas rakstu zīmi, burtu. Tad dod īsus vārdus lasīšanas vingrinājumiem. Tā tas tagadējās skolās atzīts par labu, un Valodiņas ābeces daļa to ievērojusi. Iebildumi tikai ceļami pret to, ka Valodiņa sākumā, kamēr pazīst tikai nedaudz burtu, dod vai nu vārdu daļas vai neko neizteicošu skaņu sakopojumus: in, mi, ma, mo, iv, lama u. c. Divskaņus ai, au, ui vajag atsevišķi atdalīt. Skaņojot divskaņi nav šķīrāmi, kā vēlāk to mācām gramatikā. Tāpēc vārdu

saule nevar skaņot s—a—u—l—e, bet gan s—au—l—e. Divskaņa o viela (7. lpp.) aplama. Ābece tur grib o izlobīt no meitenes saucieniem olio—o—o un ali—o—o—. O šais vārds nav latviskais divskanis, tas izrunājams kā svešvārds (oda, solo). Neizdevīgs ir mīkstināto līdzskaņu l, k, r, ģ apvienojums vienā mācības stundā (25. lpp.), pie kam vingrinājums dots tikai viens vārds ar r, bet ar ģ nav neviena vārda. Vingrinājumā ar dž (29. lpp.) tāpat dots tikai viens vārds. Tāpat tas ir ar h (30. lpp.). Nav saprotams, kāpēc vingrinājumā ar f (36. lpp.) pirmā vietā ievietota tautas dziesma par žagatu. Arī mīkla nav visai izdevīga. Nav pielaižams, ka īpašvārdi rakstīti ar mazo burtu, kā tas ir 9., 10., 13., 21., 24., 28. lpp. Tāpat nav pielaižams, ka ar mazo burtu iesāk jaunu teikumu (pēc punkta! 21. lpp.). Viss tas, kas sākumā nepareizi iemācīts, vēlāk grūti izlabojams. Tā sauktajiem dubultniekiem (nn, mm, ll) vajadzēja dot atsevišķus vingrinājumus. Vārdu ar tiem mums gan nav daudz, tomēr tādi ir (lelle, Anna) un tie, skaņojot, kā skolas darbs rāda, bērņiem sagādā grūtības. Kaut gan pašā sākumā, kā jau aizrādīju, vairoties no garīem vārdiem, vingrinājumos doti pat neko neizteicoši skaņu sakopojumi, tomēr, sākot jau ar 8. mācības stundu (11. lpp. un tālāk) sastopami trīs un četrzilbīgie vārdi. Iso vārdu principu nevajadzēja tik ātri atmetst. 11. lapas pusē parādītas visas pieturas zīmes, izņemot pēdiņas. Un tūlīt tai pašā lapas pusē dots paraugs ar pašu grūtāko un bērņu dzīvē vismazāk vajadzīgo izsaukuma zīmi. Vai mazajiem bērņiem nepietīktu ar punktu, kommatu un jautājuma zīmi? Pie tam vajadzētu arī ar tām bērņus iepazīstināt ne uz reizi, bet pakāpeniski.

Kā ābece, tā arī lasāmgrāmata neturas pie sezonu principa, tomēr no tāda teksta sakopojuma kā 19. lpp., kur divās ilustrācijās attēlota ziema un teksts sākas ar ziemu, bet beidzas ar liepu, ziediem, vajadzēja izvairīties. Beidzot ābeces vislielākais trūkums, proti: grāmatas sastādītāji kā mācības vielu dod tautas dziesmas, bet tās pašas tautas dziesmas, kaut arī tikai kādu daļu (9., 10., 11. lpp.) atkārtoti lasīšanas vingrinājumos. Vispārīgi ābecē, kad bērņi mācās vēl tikai burtus, tautas dziesmas kā lasīšanas vingrinājumi nav ieteicamas. Pietiek tās izlasīt priekšā, kad bērņi zina jau no galvas. Un tad nekāda lasīt mācīšana vairs neiznāk. Bez tam dažāda laba vingrinājums ievestā tautas dziesma bērņiem jau pazīstama, kā 11., 15., 17., 18., Jāņu dziesma 22., 24., 26., 27., 29. lpp. Tautas dziesmas jāiemāca bērņiem citādā ceļā. Un jo vairāk, jo labāk. Tas pats jāaska arī par mīklām 19., 25., 20. lpp. Par šo Valodiņas trūkumu žēlojās skolotāji jau Latvijā. Un tāpēc ābeces teksta nopietna redakcija šim izdevumam nebūtu bijusi nemaz par ļaunu.

Lasāmgrāmatas daļas iespaidumā nav redzama viengabalainība. Tautas dziesmas 80., 84. lpp. un dzejoļi 86., 91., un 92. lpp. iespiesti korpusā, bet turpat tūlīt 93. lpp. J. Poruka Tracis iespiests lielākiem burtiem un klaji retinātām rindām. Taču tā varbūt nav apgāda vaina, jo ir taču zināms, kādas grūtības latviešu izdevumiem jāpārvar vācu tipografijās. Ar lielajiem burtiem Valodiņa bērnu iepazīstina tikai šai daļā, pie kam pašā pirmajā lasāmgabalīnā ar četriem svešiem burtiem uz reizi. Nav grūti iemācīt uz reizi vairākus tādus lielos burtus, kam līdzība ar mazajiem burtiem (S, K, V, C), bet iemācīt uz reizi svešus, kā G, M, T, B, R, P u. c., nav vairs tik viegli. No lasāmvielas skolas lasāmgrāmatā jāprasa: cik tā ir tikumiski un nacionāli audzinoša un ko tā dod bērna garīgo spēku raisīšanai un attīstībai. Pieejot ar tādu viedokli grāmatā ievietotiem lasāmgabaliem, jā-saka, ka daži no tiem neatbilst šim viedoklim. Tā gribas prasīt, kāda audzinoša nozīme ir lasāmgabaliem Āža lielība (42. lpp.), Koki (43. lpp.), Suns un vilks (46. lpp.), Luteklis (61. lpp.), Bites (66. lpp.), Kā Jānis mācījās per kalēju (86. lpp.) un vēl daži citi. Pirmie trīs un Bites ir tautas teikas. Vai tās grāmatā ievietotas tikai tādēļ, ka tās ir tautas teikas? Lutekli un Kā Jānis mācījās par kalēju graizītas neprātīgas mātes. Vai lai, šos gabalus lasot un iztīrējot, mums būtu jāsavēd bērni konfliktā ar vecākiem? Abi tie rakstīti vecākiem, ne bērniem. Arī tādai tautas dziesmai, kā Zvirbuļa kāzas (52. lpp.), kur kungs ar savu

gaspažiņu uzstājas kā tautas tiesas un taisnības lēmēji, tagadējās lasāmgrāmatās nebūtu vairs vietas. Bez tam grāmatā atrodami daudzi nenozīmīgi lasāmgabali. Dažus te minēšu. Tādi pēc manām domām ir Kā linga dzied (33. lpp.), Muša (35. lpp.). Kā vārna darijusi alu (37. lpp.) un citi. Grāmatā tomēr ļoti daudz vērtīgas lasāmvielas. Skolotājiem pašiem jāprot tā atrast un dot tai priekšroku. Mazvērtīgie un maznozīmīgie gabaliņi var palikt nelasīti. Dažuviet sastopami nelatviski izteicieni un vārdi. Ir arī dažas iespaiduma kļūdas.

Tomēr, neskatoties uz visiem augšā uzrādītiem trūkumiem, kurus nākošos izdevumos viegli var novērst, Valodiņa no visas sirds apsveicama. Žēl, ka tā nāk tik vēlu, kad mācības gads jau iet uz beigām.

Fr. Jansons

LABOJUMS

Iepriekšējā 1. (4.) burtnīcā 43. lapp. A. Brigades dzejolis Latvijas sirds iespiests kļūdaini. Pareizi jābūt:

Pērļu zvejnieki,
Varoņu varoņi,
Nu jūs atradāt
Mantu vēl neatrastu.

E. Aistara rakstā Tālie apvāršņi 45. lapp. 1. slējā 27. rindā no apakšas iespiests „n o z ī m ī g ā k s“, jābūt „nenozīmīgāks“.

Permitted by Military Government.

Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors J. Kadilis. — Apgāds „Ceļš“ Virsburgā Centralajā DP nometnē.

Druck: Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg.
(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)

T. Zaļkalns

J. Poruka kapa pieminēklis